

Vaeltaen erämaassa

Polku erämaan kulttuurimaantieteelliseen käsittämiseen

Salla Sievälä
Maantieteen tutkimusyksikkö
Oulun yliopisto
Pro gradu -tutkielma
791631S
31.5.2019

Yksikkö: Maantieteen tutkimusyksikkö	Pääaine: Maantiede		
Tekijä (Sukunimi ja etunimet, myös entinen sukunimi): Sievälä (os. Ollikainen) Salla Katariina	Opiskelija-numero: 2323837	Tutkielman sivumäärä:	115 s. + liitteet 3 s.
Tutkielman nimi			
Vaeltaen erämaassa: Polku erämaan kulttuurimaantieteelliseen käsittämiseen			
Asiasanat: Erämaa, kokemus, maisema, mobiliteetti, paikka, vaeltaminen			
Tiivistelmä			
<p>Tämä tutkimus kutsuu vaellukselle kohti erämaan syvällisempää kulttuurimaantieteellistä käsittämistä. Tutkimuksessa erämaata pohditaan kulttuurimaantieteellisenä ilmiönä paikan, maiseman ja mobiliteetin käsitteitä ja erämaavaeltajien vaelluskertomuksia yhdistellen. Tavoitteena on mahdollistaa syvällisempi käsitys erämaasta sekä tarjota välähdyksiä siitä, mitä erämaa kulkijoilleen merkitsee. Tutkimuksen ydinkysymyksenä on kysymys erämaasta vaelluskokemuksen kautta rakentuvana ilmiönä ja kulttuurimaantieteen käsitteenä. Lisäksi pohdin samankaltaisen erämaan tunnun ilmenemistä erillisillä erämaa-alueilla, erämaan paikkojen ja maisemien suhdetta toisiinsa sekä lopuksi erämaan merkityksellisyyttä vaeltajille.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu seitsemästä erämaavaeltajien kesällä 2018 kirjoittamista vaelluspäiväkirjoista sekä samoille vaeltajille toteutetuista valokuvateemahaastatteluista. Tutkimusaineistoon liittyvät erämaat ovat erillisiä pohjoisen erämaa-alueita tai laajoja, erämaan kaltaisia alueita Suomessa tai muualla pohjoismaissa. Aineiston analyysi on toteutettu teoriaohjaavasti laadullisen sisällönanalyysin periaatteita noudattaen. Sisällönanalyysin kautta pyrin liittämään tutkimustulokset laajempaan kontekstiin ja aihetta koskevaan teoreettiseen viitekehykseen. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu erämaiden määrittelyn sekä paikan, maiseman ja mobiliteetin käsitteiden tarkastelun ympärille. Merkittävimmät tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat perustuvat Yi-Fu Tuanin (1977), Tim Ingoldin (2000) sekä John Wylieen (2005) kirjoituksiin paikasta ja maisemasta. Keskeinen rooli on myös Jarkko Saarisen monipuolisella erämaita koskevalla tutkimuksella. Kulttuurimaantieteen traditiossa työ sijoittuu humanistisen ja fenomenologisen maantieteen välimaastoon. Työn filosofiset juuret ovat etenkin hermeneuttisessa ja fenomenologisessa filosofiassa.</p> <p>Keskeisimpänä tutkimustuloksena esiin nousi erämaakäsitteen moniulotteisuus. Erämaa voidaan käsittää yhtä aikaa paikaksi, maisemaksi ja mielikuvaksi, joka rakentuu aiempien mielikuvien ja henkilökohtaisen kokemuksen kautta. Erämaassa tuotettu ja toistettu liike toimii vaelluskokemuksen perustana yhdistäen toisiinsa kehon, mielen, paikan ja maiseman. Vaelluskokemus puolestaan rakentaa käsitystä erämaasta maisemallisena kokonaisuutena ja siihen sisältyvinä paikkoina. Lopulta kenties tärkeimmäksi erämaata määritteleväksi tekijäksi muodostui vaikeasti määriteltävä erämaan tuntu, joka muodostui kokonaisvaltaisesti koetuista erämaan elementeistä ja niihin liittyvistä tunnelmista. Erämaan tuntu voitiin saavuttaa subjektiivisesti määriteltyjen erämaisyyden kriteerien täytyttyessä sijainnista riippumatta. Vaeltajien mielissä eletty ja koettu erämaa koettiin monin tavoin merkitykselliseksi ja kokonaisvaltaista hyvinvointia lisääväksi.</p>			
Päiväys: 31.5.2019			

SISÄLLYSLUETTELO

1	KUTSUTTU KULKEMAAN.....	1
1.1	<i>Tutkimuskohteena erämaan tutkimattomat polut</i>	<i>1</i>
1.2	<i>Merkityltä polulta omalle seikkailulle.....</i>	<i>2</i>
1.3	<i>Kohti tuntematonta.....</i>	<i>6</i>
2	ERILAISET ERÄMAAT	8
2.1	<i>Isien erämaa.....</i>	<i>8</i>
2.2	<i>Pohjoisen erämaa-alueet.....</i>	<i>10</i>
2.2.2	<i>Erämainen pohjoinen.....</i>	<i>13</i>
2.2.3	<i>”Olen mie metsään menossa, mutten vaeltamaan” – Saamelaisen erämaa.....</i>	<i>16</i>
2.3	<i>Nykysuomalaisia näkökulmia erämaahan.....</i>	<i>19</i>
2.3.1	<i>Erämaa diskurssina.....</i>	<i>20</i>
2.3.2	<i>Subjektiivinen erämaa</i>	<i>22</i>
3	ERÄMAA – VILLI PAIKKA	24
3.1	<i>Paikan määritelmiä ihmismaantieteessä.....</i>	<i>25</i>
3.2	<i>Paikan tuntu ja erämaan tuntu.....</i>	<i>28</i>
4	TUNTUREILLA JA NIIDEN TAKANA – erämaa maisemana	30
4.1	<i>Koskemattomasta erämaasta kulttuuriseen maisemaan.....</i>	<i>31</i>
4.2	<i>J. G. Granö ja vaeltavat maisemat.....</i>	<i>34</i>
4.2.1	<i>Puhtaan maantieteen subjektiivinen elementti</i>	<i>35</i>
4.3	<i>Kokemusten maisema.....</i>	<i>37</i>
5	LIIKKEELLÄ ERÄMAASSA – mobiliteetin käsite	40
5.1	<i>Kävellen erämaassa</i>	<i>42</i>
5.2	<i>Vaeltajan vapaus</i>	<i>45</i>
5.3	<i>Matkalla erämaahan – perillä erämaaleirissä.....</i>	<i>47</i>
6	KERTOMUSTEN JA KOHTAAMISTEN KIETOUTUMIA.....	50
6.1	<i>Seitsemän vaelluspäiväkirjaa pohjoisilta erämailta</i>	<i>51</i>
6.2	<i>Kohtaamisia vaelluskuvien äärellä.....</i>	<i>53</i>
6.3	<i>Tutkimukseen osallistuneet vaeltajat.....</i>	<i>55</i>
6.4	<i>Kohti syvempää ymmärrystä</i>	<i>56</i>

6.4.1	Laadullinen sisällönanalyysi	56
7	POLKUJA SYVEMMÄLLE ERÄMAAHAN	59
7.1	<i>Minun erämaani: vaeltajien erämaakäsityksiä</i>	<i>60</i>
7.1.1	Fyysinen ja materiaallinen erämaa	61
7.1.2	Sosiaalinen ja kulttuurinen erämaa	65
7.1.3	Erämaan tuntu	71
7.1.4	Vaeltajien erämaa diskurssina	74
7.2	<i>Erämaa elettyinä maisemana</i>	<i>77</i>
7.3	<i>Liikkeen ja pysähtymisen välttämättömyys.....</i>	<i>81</i>
7.4	<i>Eletyn erämaan merkityksellisyys</i>	<i>87</i>
8	MELKEIN PERILLÄ - MIHIN OLEMME PÄÄTYNEET?	93
9	POHDINTOJA KIRJOITTAMISEN TAIPALEELTA.....	97
10	LOPUKSI: TUNTURIN HUIPULTA UUSILLE POLUILLE	100
11	LÄHTEET	103
12	LIITTEET	116

1 KUTSUTTU KULKEMAAN

Kaipausta herättää kirjoittamaan. Olen asunut pian kuusi vuotta Oulussa, ja kohtaan sisälläni asuvan syvän kaipauksen yhä uudelleen ja uudelleen. Kuuden vuoden yliopistotaival ei ole sammuttanut sitä. Säännöllisesti se pakottaa minut liikkeelle. Pakkaamaan reppuni, vetämään vaelluskengät jalkaani ja suuntaamaan kulkuni sinne, minne pitkospuut eivät kulje. Minut on rakennettu näin - olen kutsuttu kulkemaan ja kohtaamaan syvän kaipaukseni kasvoista kasvoihin.

Kun jokin on todellista syvällä sisimmässä, sitä ei voi ohittaa arkisessa elämässä. Vedän hupun päähäni, kun pohjoisesta tuulee. Kiristynvä pakkanen nipistää poskiani, ja viima kurkottelee untuvatakin alle. Suljen silmät, ja hetkessä ei ole väliä sillä, missä olen. Tässä tuokiossa, Pikisaaren sillalla, jossakin paikan ja maiseman välimaastossa, todellisuus kohtaa kaipaukseni. Erämaan tuntu koskettaa sisintäni, ja hetken kuvittelen olevani osa maisemaa, jonne sieluni ei lakkaa kaipaamasta.

(Tekijän päiväkirjamerkintä, Oulussa helmikuussa 2019).

1.1 Tutkimuskohteena erämaan tutkimattomat polut

Tämä työ on kuusivuotisen vaellukseni viimeinen tunturin huippu. Työ on yhtä aikaa tämän vaelluksen prosessointia ja päättämistä kuin myös kulttuurimaantieteen ydinkäsitteiden pohdintaa ainutlaatuisesta ja itselleni erityisen rakkaasta näkökulmasta. Aiheeksi valikoitui oman sydämen sykkeen perusteella erämaiden ja erämaisyyden tarkastelu kulttuurimaantieteen keskeisimpiä käsitteitä ja erämaavaeltajien vaelluskertomuksia yhdistellen. Työssä paikan, maiseman ja mobiliteetin teoreettiset lähtökohdat yhdistyvät tutkimukseen osallistuneiden erämaavaeltajien subjektiivisiin erämaakokemuksiin, rakentaen siltaa paikan ja maiseman käsitteiden välille ja mahdollistaen erämaan syvällisemmän kulttuurimaantieteellisen käsittämisen. Lisäksi työ on kunnianosoitus kaikille ihailemilleni erämaavaeltajille, jotka vuodesta toiseen suuntaavat kulkunsa erämaihin kohtaamaan paitsi erämaaluonnon ”sellaisena kuin se on”, myös itsensä ja oman rajallisuutensa. Työn empiirinen aineisto koostuu seitsemästä

vaelluspäiväkirjasta sekä päiväkirjoja kirjoittaneille vaeltajille toteutetuista valokuvateemahaastatteluista, joita käsitellään työssä yhtenäisenä kokonaisuutena. Vaeltajien subjektiiviset erämaakokemukset ilmenevät kirjoitettuna päiväkirjateksteinä ja kuviin sidottuina puhuttuina ajatuksina antaen erämaalle jonkinlaisen muodon ja käsityksen. Lisäksi ne tarjoavat välähdyksiä siitä, mitä erämaa kulkijalleen merkitsee.

Tutkimusaineistoon liittyvät erämaat ovat erillisiä pohjoisen eräkaita tai erämaan kaltaisia laajoja asumattomia alueita eivätkä ne kaikki ole niin kutsuttuja virallisia Erämaakomitean (1988: 22–23, 94) laatiman määritelmän mukaisia erämaa-alueita. Tavoitteeni oli kerätä päiväkirjatekstejä ja vaelluskertomuksia eri alueilta mitään yhtä nimettyä erämaa-alueita korostamatta. Näin ollen aineistoa on kerätty Pohjois-Norjan Finnmarkin tunturiylängöltä, Käsivarren erämaa-alueelta, Käsivarren erämaa-alueen läheisiltä alueilta, Urho Kekkosen kansallispuistosta sekä Pohjois-Ruotsin Padjelantan kansallispuistosta ja sen läheisyydestä. Valitsin tämän lähtökohdan, sillä kiinnostukseni kohdistuu enemmän sijainnista riippumattoman erämaisyyden ja erämaan tunnun ilmenemiseen ja kokemiseen kuin yhden nimetyn ja rajatun erämaa-alueen erityispiirteiden tarkasteluun. Toisaalta tämä lähtökohta on osoittautunut maantieteen käsitteiden kannalta melko moniulotteiseksi, haastavaksi ja kiistellyksikin, ottaen huomioon perinteiset humanistiset käsitykset paikasta ja maisemasta.

1.2 Merkityltä polulta omalle seikkailulle

Eräkaita koskevaa tutkimusta on tehty niin luonnon- kuin kulttuurimaantieteen parissa aikaisemminkin. Erityisesti matkailumaantieteessä eräkaita on tutkittu kotimaisen maantieteen kentässä jo pari vuosikymmentä (esim. Saarinen 1999, 2005). Yksi merkittävä ja kattava kotimainen erämaakokemusta käsittelevä tutkimus on Ville Hallikaisen (1998) kirjoittama *The Finnish Wilderness Experience*, joka on tarjonnut myös tälle tutkimukselle paljon arvokasta taustatietoa. Myös kansainvälisen maantieteellisen tutkimuksen parissa on jo pitkään ollut havaittavissa kiinnostusta erämaan käsitettä ja erämaakokemuksia kohtaan (esim. Nash 1982; Fredrickson & Anderson 1999) ja tutkimusten kirjo on laajentunut viime vuosikymmenen aikana. Kansainvälisen erämaatutkimuksen ja erämaiden suojelun edelläkävijänä voidaan pitää

Yhdysvaltoja, missä ensimmäiset hallinnolliset päätökset laajojen, asumattomien alueiden suojelusta tehtiin jo 1930-luvulla (Erämaakomitean mietintö 1988: 18). Vuonna 1964 säädettiin Yhdysvaltojen erämaalaki (The Wilderness Act 1964), mikä sinetöi alueiden suojelun ja toisaalta velvoitti ja mahdollisti uusien erämaa-alueiden suojelua ja perustamista. Suomessa vastaavanlainen erämaalaki säädettiin vuonna 1991 Erämaakomitean laatiman mietinnön pohjalta (Erämaakomitean mietintö 1988; Erämaalaki 1991). Erämaakäsitteestä itsestään sekä erämaiden säilyttämisestä on käyty lisääntyvää keskustelua vuoden 1977 Etelä-Afrikan erämaakongressista (The World Wilderness Congress) lähtien. Viimeisin ja samalla kymmenes erämaakongressi pidettiin vuonna 2013 Espanjassa ja seuraava on luvassa vuoden 2020 aikana (World Wilderness Congress 2019).

Mielenkiinto erämailta kohtaan voi perustua moneenkin näkökulmaan. Nykypäivänä erityisesti ekologiset näkökulmat ja maailmanlaajuisesti kasvava huoli maapallomme tulevaisuudesta herättelevät ihmisiä ympäri maailmaa ja pakottavat kääntämään katseet kohti erämailta ja niiden mahdollista suojelua siltä osin, kun se vielä on mahdollista (esim. Lovejoy 2016; Watson et al. 2016). Lisäksi erämaihin liittyy monia kulttuurisesti ja sosiaalisesti merkittäviä arvoja ja piirteitä, joiden takia erämailta voidaan pitää suojelun arvoisina. Esimerkiksi perinteiset erämaa-alueilla harjoitettavat luontaiselinkeinot, kuten poronhoito, elättävät yhä tänäkin päivänä Euroopan pohjoisosien ihmisiä (esim. Oskal, Turi, Mathiesen & Burgess 2009). Erämaat tarjoavat myös monia virkistys- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksia metsästyksestä kalastukseen ja moniin luontoharrastuksiin. Erämailta ja muita luonnonympäristöjä koskevissa tutkimuksissa onkin kiinnitetty huomiota myös erämaiden ja muiden suojeltujen luontoalueiden ihmiselle tarjoamiin monipuolisiin positiivisiin vaikutuksiin ja hyötyihin (esim. Hallikainen 1998: 33–35; Puhakka, Pitkänen & Siikamäki 2017).

Kulttuurimaantieteen näkökulmasta erämaat tarjoavat paljonkin mielenkiintoista pohdittavaa, mikä on osaltaan aiheuttanut haasteita tämän työn rajaamiselle. Tämä työ ei aikaisempien erämaatutkimusten rinnalla esitä mitään perustavanlaatuisen erilaista tai uutta erämaakokemusten kuvailuun, mutta tarjoaa sitäkin enemmän pohdittavaa erämaasta kulttuurimaantieteellisenä ilmiönä ja käsitteenä. Työn alkuperäinen tarkoitus

ei ole toimia matkailun kehittämisen työkaluna tai pelkästään subjektiivisten erämaakokemusten kuvailuna, vaikka se sitäkin osittain saattaa olla. Pikemminkin tarkoituksena on suunnata omalle tutkimusmatkalle ja raivata polkua syvällisempään erämaan kulttuurimaantieteelliseen käsittämiseen. Työn rajauksen innoittajina ja vaikuttajina ovat toimineet paitsi omat lukuisat vaellukseni, myös antropologi Tim Ingoldin (2000) ja kulttuurimaantieteilijä John Wylien (2005) kirjoitukset maisemasta elettyinä ja kehollisesti koettuna ympäristönä. Myöskään maantieteilijä Yi-Fu Tuanin (esim. 1977) kirjoitusten merkitystä ei tämän työn taustavaikuttajana voida unohtaa. Kotimaisen maantieteen kentässä kunnioitukseni kohdistuu erityisesti Pauli Tapani Karjalaisen monipuoliseen työhön, mikä osaltaan on innostanut minua kulkemaan rohkeasti omalla polullani.

Kulttuurimaantieteen traditiossa tämä työ sijoittuneen pitkälti humanistisen ja fenomenologisen maantieteen välimaastoon. 1960-luvulta saakka voimakkaasti kehittyneen humanistisen maantieteen keskiössä on pyrkimys ymmärtää maailmaa muun muassa ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta tarkastelemalla (Häkli 1999: 73–76). Myös tässä tutkimuksessa tavoitteena on saavuttaa syvällisempi käsitys erämaasta vaeltajien kokemuksia analysoimalla. Humanistisen maantieteen varhaiset vaiheet sijoittuvat jo ranskalaisen Paul Vidal de la Blachen (1845–1918) muodostamaan ihmismaantieteen traditioon sekä amerikkalaisen Carl O. Sauerin (1889–1975) ja seuraajiensa kehittelemiin tutkimuksiin. Sekä Sauer että Vidal de la Blache korostivat suuntaustensa painotuseroista huolimatta ihmisen ja luonnon suhdetta sekä ihmisen aktiivista roolia osana ympäristöään (Häkli 1999: 73–74). Tässä työssä merkittävä rooli on paitsi teoreettisilla käsitteillä, myös subjektiivisella elementillä, joka ilmenee erämaassa toimivana vaeltajana ja tämän kokemuksina (ks. Paasi 1983: 141–144). Erämaata tarkastellaan paikkana ja maisemana, ja vaelluskokemusta erämaan tuottamisen prosessina. Kokemusten analyysi ja tulkinta puolestaan mahdollistavat erämaan syvällisemmän käsittämisen. Keskeisessä roolissa ovat vaeltajan henkilökohtaiset kokemukset sekä erämaan koettu merkityksellisyys.

Työn filosofiset juuret ovat etenkin hermeneutiikassa ja fenomenologisessa filosofiassa, joiden merkittävimpinä varhaisina edustajina voidaan pitää Edmund Husserlia (1859–1938), Martin Heideggeriä (1889–1976) sekä Maurice Merleau-Pontya (1908–1961).

Fenomenologiaan liittyvistä monista painotuseroista huolimatta fenomenologisen filosofian yleisesti tärkeimpänä lähtökohtana on yksilökeskeisyyden ja ihmisen subjektiivisen kokemusmaailman korostaminen (Häkli 1999: 67). Ihmisen elämismaailma, eli jokapäiväinen eletty ja koettu maailma, on fenomenologian edustajien mukaan itsessään jo tutkimisen arvoista ja kiinnostavaa eikä todellisuutta voida erottaa ihmisen toiminnasta (Häkli 1999: 68). Heideggerin korostaman filosofisen hermeneutiikan ytimessä puolestaan on maailman tulkitseminen ja ymmärtäminen ihmiselämän perusominaisuutena: ihminen elää ympäröivää maailmaa koskevien tulkintojensa kautta ja rakentaa näin käsitystä paitsi itsestään, myös maailmasta (Raatikainen 2004; Tuomi & Sarajärvi 2018: 30). Esimerkiksi Heideggerin mukaan tulkinnat ovat kuitenkin riippuvaisia henkilön ennako-oletuksista ja taustauskomuksista (Raatikainen 2004: 94–95). Tässä työssä fenomenologinen ja hermeneuttinen filosofia tulevat sovelletusti ilmi fyysisen ja ruumiillisesti aistittavan vaelluskokemuksen korostumisen kautta. Analyysissä vaelluskokemuksia tulkitaan erämaata selittävinä kertomuksina.

Lopulta työ voidaan liittää myös poststrukturalistisen ja postmodernin ajattelun piiriin. Postmoderni ajattelu ilmenee työssä lähinnä tulkintana alati muuttuvasta maailmasta ja sen myötä uudenlaisina paikan ja maiseman käsittämisen tapoina (esim. Massey 1994; Augé 1995). Näitä käsittämisen tapoja voidaan soveltaa myös erämaan tarkastelussa ja vaeltajien erämaan määrittelemisessä, kuten myöhemmin osoitetaan. Toisaalta postmoderni ajattelu ilmenee myös tämän työn vajavaisuuden tunnistamisessa: totuutta erämaan olemuksesta on lopulta mahdotonta saavuttaa, sillä erämaan käsittäminen tässä tutkimuksessa perustuu vain yhden joukon kokemuksiin ja toisaalta tekijän omiin tulkintoihin. Ilmiön todellista olemusta voitaisiin lähestyä myös monista muista näkökulmista (ks. Clarke 2015). Poststrukturalistiseen ajatteluun työ voidaan yhdistää sen kautta, että työssä tarkastellaan ainoastaan suomalaisten vaeltajien kertomuksia erämaavaellukselta, jolloin tarkastelun kohteena on väistämättä myös sosiaalisesti rakentunut erämaakäsitys. Tätä käsitystä pohditaan työssä toisinaan kriittisesti ja uusia käsittämisen tapoja tarjoten, mikä onkin poststrukturalistisen ajattelun tavoite (ks. Wylie 2015).

1.3 Kohti tuntematonta

Tutkimuksen ydinkysymyksenä on kysymys erämaasta ilmiönä ja kulttuurimaantieteen käsitteenä. Onko erämaa ainoastaan viralliseksi erämaa-alueeksi määritelty alue, kaukainen ja vaikeasti saavutettava fyysinen sijainti ”jossakin tuolla” tai koskemattomaksi mielletty luonnon ympäristö? Voisiko kyse olla jostakin muustakin? Mikä merkitys juuri vaelluskokemuksella on erämaakäsityksen rakentumisessa? Ehkä erämaa onkin ennen kaikkea mielikuva, joka rakentuu vaeltajan mieleen tiettyjen elementtien kohdatessa, yhdistyessä ja saavuttaessa jonkinlaisen näkyvän ja aistittavan muodon. Nämä edellä mainitut vuosien ajan mielessä pyörineet monet kysymykset ovat toimineet tämän työn tutkimusongelman hahmottelemisessa. Käsittämäni teoreettisen taustan ja laadullisen sisällön analyysin kautta pyrin vastaamaan seuraavaan tutkimuskysymykseen:

Miten vaelluskokemus vaikuttaa erämaan käsittämiseen ja määrittelemiseen?

Tätä kysymystä pohdin näiden kysymysten kautta:

Millainen on vaeltajan erämaa?

Miten erämaan tuntu ilmenee erillisissä paikoissa ja maisemissa?

Millä tavoin paikka ja maisema yhdistyvät erämaassa toisiinsa?

Millaisia merkityksiä eletyllä ja koetulla erämaalla on vaeltajalle?

Työ rakentuu aluksi teoreettisen pohdinnan kautta siirtyen loppua kohden vaeltajien kertomusten analyysiin. Ensimmäisen luvun erämaan määrittelystä siirryn kohti paikan ja maiseman teoreettista tarkastelua. Maisemasta polku jatkuu mobiliteetin käsitteeseen, joka kuvastaa hyvin vaeltamista erämaassa tapahtuvana liikkeenä. Teoreettisen taustan jälkeen esittelen päiväkirjoista ja haastatteluista koostuvan laadullisen aineiston sekä käytetyt analyysimenetelmät. Tämän jälkeen käytäntö kohtaa teoreettisuuden, kun vaeltajien kertomuksia ja kokemuksia yhdistellään aikaisempiin paikan, maiseman ja mobiliteetin käsitteisiin. Lopuksi pohdin kriittisesti tutkimuksen toteuttamisen eri vaiheita. Tutkimus ei ole täysin teorialähtöinen, muttei myöskään pelkästään

aineistolähtöinen. Aineiston analyysi lienee eniten teoriaohjaava, jolloin aineistosta tehtyjä tulkintoja peilataan aikaisempiin teorioihin (Tuomi & Sarajärvi 2018: 80).

Tule, kutsun sinut vaeltamaan kanssani.

2 ERILAISET ERÄMAAT

Luontomatkailun ja vaellusharrastuksen suosion kasvaessa mielikuvat erämaasta muuttuvat ja monipuolistuvat jatkuvasti (ks. Saarinen 2014). Itse erämaa-termiäkin käytetään yhä monipuolisemmin arkikielessä ja sosiaalisessa mediassa. Googlen kuvahaun tai Instagramin avainsanahaun perusteella erämaan kuvallinen representaatio voi olla yhtä aikaa lähes mitä tahansa. Se voi olla koskemattomia luonnonmaisemia tai paljon tallattuja luontopolkuja, luonnossa seikkailevia ihmisiä tai vaikuttavia villieläimiä, moottorikelkkareittejä ja erähotelleja, metsästysmaita ja pilkkijärviä. Nopea vilkaisu erämaan kuvallisiin representaatioihin osoittaa arkikielessä käytetyn erämaakäsitteen moniulotteisuuden ja kerroksellisuuden: erämaahan liittyvät yhtä lailla luonto ja ihminen sekä historia ja nykyaika.

Arkisessa elämässä erämaan mielikuva on voimakkaan kulttuurisidonnainen (Nash 1982; Hallikainen 1998: 13), ja kuten minkä tahansa paikan tai maiseman suhteen, myös erämaan mielikuva on usein yksinkertaistettu kokoelma valikoituja ominaisuuksia (esim. Relph 1976: 58). Ajasta, kulttuurista ja sijainnista riippuen erämaa voidaan kuitenkin määritellä hyvin eri tavoin (Hallikainen 1998: 13–17). Luontomatkailun suosion jatkuva kotimainen ja kansainvälinen kasvu, erämaiden lisääntyvä poliittinen arvo ja erämaiden käyttäjien monet subjektiiviset kokemukset ja näkemykset pitävät erämaakeskustelua yllä muuttaen ja muovaten erämaan määritelmää (esim. Sæþórsdóttir & Saarinen 2015)

2.1 Isien erämaa

Erämailta koskevaa kotimaista tutkimusta ja määrittelyä on tehty jo kauan ennen Suomen virallista vuonna 1988 laadittua erämaan määritelmää (Erämaakomitean mietintö 1988) ja kansallista erämaalakia (1991). Tarkasteltaessa kotimaisen erämaakeskustelun historiallista alkuperää, huomataan erämaan määrittelyn ja erämailhin liittyvien kulttuuristen juurien ulottuvan paljon kauemmas kuin 1990-luvulle. Jo keskiajalla suomalaisessa erätalousjärjestelmässä erämaat olivat todennäköisesti tärkeä osa aikansa yhteiskuntajärjestelmää ja kulttuurista elämää (Voionmaa 1947: 56–57). Eränkäyntialueita jaettiin ja niiden käytöstä maksettiin veroja, usein yhteisöittäin tai

perhekunnittain. Erämaita oli erityisesti Etelä-Suomessa, sillä asutuskin keskittyi sinne. Alueisiin liittyi vahvoja arvoja ja taloudelliseen ja sosiaaliseen toimintaan sidottuja merkityksiä, mikä toisaalta teki erämaa-alueista myös poliittisesti merkityksellisiä alueita (Voionmaa 1947; Saarinen 1999).

Suomenkielinen sana *erämaa* on itsessään vanha omaperäissana, jonka merkitys perustuu pitkälti Suomen alueen historialliseen eränkäyntiin ja pyyntikulttuuriin (Voionmaa 1947; Hallikainen 1998: 16–17). Vuonna 1880 Elias Lönnrot kirjasi erä-sanan merkityksen suomalais-ruotsalaiseen sanakirjaan. Merkityksiä erämaalle on monia, mutta suurin osa niistä viittaa retkeen, pyyntiin, saaliseen tai johonkin ’osaan’. Aivan ensimmäiseksi erä-sanaa kuvaillaan kala- tai metsästysretkeksi kaukaiselle paikalle (Lönnrot 1880: 77). Myös Nykysuomen etymologisessa sanakirjassa erämaa määritellään alkujaan tarkoittaneen erillään, kaukana olevaa seutua (Häkkinen 2011: 130). Etymologisesti erämaan voidaan ymmärtää tarkoittavan aluetta, joka on ollut esimerkiksi metsästyksen tai kalastuksen kannalta merkittävä muusta asutuksesta erillään oleva seutu (Saarinen 1999: 78).

Suomalaisen erämaan juuret ulottuvat alkuperäiseltä merkitykseltään pitkälle luonnon historialliseen omistukseen ja käyttöön. Toisaalta erä- ja pyyntikulttuurin ohella suomalainen kansallinen herääminen 1800-luvun lopulla ja erityisesti karelianistinen traditio ovat vaikuttaneet suomalaisen erämaakäsityksen alkuperäiseen merkitykseen (Saarinen 1999: 79). Erityisesti Karjalan lähes koskematon ja erämainen luonto tarjosivat 1800-luvun lopulla uudenlaisen identiteetin perustan suomalaisuudelle ja suomalaisten omaleimaiselle identiteetille. Omaa erityistä suomalaista identiteettiä etsittiin myös muualta Sisä-Suomen luonnosta. Tämän seurauksena erämaita ei enää käsitetty osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja taloutta, vaan pikemminkin ne alettiin nähdä ihmistoiminnan ulkopuolisina, idealisoituina ja romantisoituina maisemina. Kuitenkin erämailla oli huomattavaa positiivista kulttuurista arvoa ja sisältöä, sillä niiden nähtiin ilmentävän suomalaisten hiljattain herännyttä kansallista identiteettiä ja omaleimaisuutta suhteessa muihin kansoihin (Hallikainen 1998; Saarinen 1999: 79).

Keskiaikaiseen erä- ja pyyntikulttuuriin liitetyt erämaan merkitykset ja karelianistinen traditio ovat kuitenkin jääneet taakse tehden tilaa uusille määritelmille. Erämaista puhuttaessa ei enää tarkoiteta jaettuja metsämaita, vaan suomalainen erämaakäsitys viittaa ennen kaikkea pohjoisen laajoihin asumattomiin alueisiin (Lapin erämaa-alueet - Kauas kaikesta 2019). Vuonna 1991 Suomeen säädettiin erämaalaki, jonka seurauksena uudenlaiset erämaamääritelmät saivat sijaa, ja erämaan käyttöä ja arvoja koskevat kysymykset herättivät huomiota. Lain säätämisprosessin loppuvaiheessa erämaalakia valmistellut komitea laati ehdotuksen, jossa erämaa-alueiden perustamiselle määriteltiin tarkat kriteerit ja jossa osoitettiin myös erämailta koskevan tutkimuksen tehostamisen tarve (Erämaakomitean mietintö 1988). Näin pyrittiin yhdenmukaistamaan erämaan määritelmää, hoitoa ja hallintaa. Samalla itse lakiteksti herätti kuitenkin uusia kysymyksiä. Erämaalain (1991: 129) mukaisesti erämaat ovat muun muassa perustettu alueiden ”erämaaluonteeseen säilyttämiseksi”. Itse erämaaluonteeseen määrittelemisen jätettiin kuitenkin avoimeksi, mikä tietysti on tarjonnut oivallisen tutkimuskohteen erämaan tutkijoille (ks. Hallikainen & Jokimäki 1992; Saarinen 2002a: 6). Lain perustamisen myötä keskustelu erämaan määritelmästä ja todellisesta luonteesta ei suinkaan ole lakannut, vaan pikemminkin jatkunut yhä näihin päiviin saakka (Saarinen 2002a).

Kotimaisissa erämaatutkimuksissa on jo vuosien ajan keskitytty pitkälti erämaiden määrittelemiseen (Hallikainen 1998; Saarinen 1999; Vilkkä 2002) ja erämaiden arvottamiseen (Naskali 1999, 2002). Erämailta on tarkastelu myös erämaiden hoidon, hallinnan ja omistamisen näkökulmasta (esim. Lehtinen 2002; Salminen 2002; Veijola 2002). Lisäksi merkittävä osa erämaatutkimusta on jo pitkään ollut luonnon virkistyskäytön tutkiminen ja kävijätutkimusten hyödyntäminen erämaisten alueiden matkailun kehittämisessä (Saarinen 2005). Myös erämaan paikallisuus ja alkuperäiskansojen erämaakäsitykset ovat saaneet jonkin verran tutkimushuomiota Suomessa (Aikio 1993; Valkonen 2002).

2.2 Pohjoisen erämaa-alueet

Suomessa on 12 virallista erämaa-aluetta, jotka kaikki sijaitsevat Pohjois-Suomessa, Lapissa (Kuva 1). Erämailta koskee virallinen vuonna 1988 Erämaakomitean toimesta

laadittu määritelmä, johon myös kansallinen Erämaalaki (1991) perustuu. Erämaakomitean määritelmässä esitellään muun muassa ne kriteerit, joiden täytyessä alue voidaan luokitella erämaa-alueeksi (Erämaakomitean mietintö 1988: 23).

Kuva 1. Suomen Lapin erämaa-alueet. Metsähallitus 2014, Maanmittauslaitos 2014.

Kun Erämaalaki vuonna 1991 perustettiin, taustalla vaikutti pitkään jatkunut yhteiskunnallinen ja poliittinen kiista osittain nykyisellä Vätsäriin erämaa-alueella sijaitsevan Kessin alueen erämaisiksi käsitettyjen metsien käytöstä ja säilyttämisestä (Erämaakomitean mietintö 1988). Vastakkain asettuivat kaksi merkittävää näkemystä: luonnonvarojen käyttö taloudelliseksi hyödyksi ja toisaalta erämaaluonnon säilyttäminen kokonaan ihmistoiminnan ulkopuolella. Lähtökohtaisesti kysymys erämaista, niiden määrittelemisestä ja perustamisesta on siis ollut paitsi ympäristöllinen myös poliittinen kysymys (Lehtinen 2013). Kessin metsäalueisiin liittyvä keskustelu johti erämaalakia valmistelleen komitean laatimaan mietintöön, jonka tarkoituksena oli määritellä erämaa-alueita yhdenmukaistavat kriteerit sekä esittää erämaihin kohdistuvan tutkimuksen tehostamisen tarve (Erämaakomitean mietintö 1988; Saarinen 2002a). Toisaalta kiistaa seurasi myös monipuolisempi ja moniarvoisempi erämaaluonnon käyttäminen ja hyödyntäminen sekä erämaakäsitteen määritelmien laajentuminen.

Nykyisessä erämaakomitean mietintöön perustuvassa virallisessa suomalaisen erämaan määritelmässä on neljä kohtaa, joiden täytyessä alue voidaan määritellä erämaa-alueeksi:

1. Erämaa-alue on vähintään 15 000 hehtaarin eli 150 km²:n kokoinen alue, joka on leveydeltään enemmän kuin 10 kilometriä.
2. Alueen ekologinen diversiteetti tulee olla mahdollisimman monipuolinen, ja kaikki ihmisen toiminta on oltava erämaa-alueen kannalta vahingoittamatonta.
3. Erämaa-alueelle ei saa rakentaa teitä.
4. Maisema säilytetään luonnontilaisena ja kaikki ihmisen toimesta tehdyt rakennelmat tulee sopia luonnolliseen erämaamaisemaan. (Erämaakomitean mietintö 1988: 23).

Erämaa-alueiden turvana on myös erämaalaki. Lakiin on kirjattu kolme keskeisintä tavoitetta ja perustelua erämaiden perustamiselle ja säilyttämiselle. Perustelut ovat:

”Erämaa-alueita perustetaan alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten turvaamiseksi” (Erämaalaki 1991: 1§).

Suomalainen erämaan määritelmä on maailmanlaajuisesti tarkasteltuna ainutlaatuinen, sillä se poikkeaa useista kansainvälisistä tai kansallisista erämaan määritelmistä (Saarinen 2002a: 5). Esimerkiksi amerikkalaiseen erämaakäsitykseen liittyy olennaisesti ajatus ’erämaan hengestä’, missä erämaa ymmärretään muusta yhteiskunnasta irralliseksi ja erilliseksi alueeksi. Ihminen voi ainoastaan vierailla erämaassa jäämättä sinne pidemmäksi aikaa (The Wilderness Act 1964). Suomen erämaalaki (1991) puolestaan pitää sisällään paikallisyhteisöjen roolin erämaa-alueiden pysyvinä käyttäjinä ja elinkeinon harjoittajina. Suomen erämaalaissa on huomioitu myös erämaa-alueilla tapahtuva luonnon monipuolinen käyttö, kuten virkistys- ja matkailutoiminta, mihin vaeltaminenkin sisältyy.

Niin kutsuttu virallinen erämaan määritelmä poikkeaa varmasti monin tavoin arkisista erämaan mielikuvista sekä henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuvista erämaakäsityksistä. Oma lukunsa on myös saamen kieleen ja saamelaiseen kulttuuriin liittyvä erämaakäsitys. Näin ollen myös epäviralliset, eri sosiaalisten ryhmien luomat määritelmät ja erämaiden representaatiot säilyttävät ja luovat uusia erämaakäsityksiä jo olemassa olevien rinnalle. Erämaa onkin erittäin moniulotteinen sekä kulttuuri-, arvo- ja

aikasidonnainen käsite, joka voidaan ymmärtää myös pohjoisen orientalismin ja stereotyyppioiden tuotteeksi (ks. Said 1978; Ridanpää 2010). Saarisen (2002b: 26) mukaan erämaa määrittyy pitkälti sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneen tilan ja ymmärryksen pohjalta. Lisäksi suomalainen erämaakäsite perustuu niihin toimintoihin, jotka ovat yleisesti hyväksyttäviä erämaa-alueilla (Saarinen 2005).

2.2.2 Erämainen pohjoinen

Erämaakomitean laatiman mietinnön ja Erämaalain perusteella erämaa-alueella ei tarkoiteta kansallispuistoja tai luonnonpuistoja, vaikka niillä onkin osittain samankaltaiset tavoitteet kuin erämaa-alueilla ja ne saattavat muutenkin muistuttaa 'laajoja, erämaisia alueita' (Perttula 2006; Kansallispuistot - Upeinta Suomea 2019). Myöskään muualla Pohjoismaissa sijaitsevat laajat, erämaiset kansallispuistoalueet eivät ole virallisia valtion lailla perustettuja erämaa-alueita, vaikka niitä kuvaillaan usein hyvinkin erämaiseksi (esim. Sarek National Park 2010). Suomen 40 kansallispuistoa ovat suuria luonnonsuojelualueita, joiden tärkeimpänä tehtävänä on turvata luonnon monimuotoisuus ja mahdollistaa ihmisille luonnon virkistyskäyttö (Kansallispuistot - Upeinta Suomea 2019). Merkittävin erämaa-alueen ja kansallispuiston määritelmään liittyvä ero onkin siinä, etteivät erämaat ole virallisia luonnonsuojelualueita. Näin ollen erämaa-alueilla liikkumista ja toimimista ei ole rajoitettu samalla tavalla kuin kansallispuistoissa tai luonnonpuistoissa. Luonnonpuistot poikkeavat vielä kansallispuistoistakin siinä mielessä, että ne ovat perustettu ensisijaisesti luonnonsuojelua ja tieteellistä tutkimusta varten. Tästä johtuen luonnonpuistojen suojelumääräykset ovat erämaa-alueisiin ja kansallispuistoihin verrattuna tiukempia (Luonnonpuistoissa tutkitaan luontoa 2019).

Pohjois-Suomessa kansallispuistoja on seitsemän ja luonnonpuistoja vain kaksi, mutta niistä useimmat ovat laajoja ja erämaisia. Suurin osa maamme kansallispuistoista sijaitsee siis Etelä-Suomessa, missä pinta-alaltaan erämaa-alueiden laajuisten alueiden perustaminen olisi käytännössä vaikeaa. Muualla Pohjoismaissa, etenkin Ruotsissa ja Norjassa, laajat kansallispuistoalueet vastaavat ominaisuuksiltaan hyvin paljon Pohjois-Suomen viralliseksi määriteltyjä erämaa-alueita (Hallikainen 1998: 18). Erämaat ja

erämaisuus sekä kuviteltu 'luonnontilaisuus' ovatkin merkittäviä Suomen Lappia ja koko pohjoista määrittäviä tekijöitä (Hallikainen 1998: 287). Useimmiten jo Lappi itsessään piirtyy monien mieliin erämaina, sillä erämaiden olemassaolo ikään kuin erottaa Lapin kuvitteellisesti muusta Suomesta ja koko maailmasta (Laaksonen 2010).

Ehkäpä kaikkein merkittävin erämaata määrittelevä tekijä onkin virallisista erämaa-alueen kriteereistä riippumaton erämaan mielikuva, joka on usein tiukasti sidoksissa pohjoisuuteen tai Lappiin. Mielikuvat pohjoisen koskemattomista, luonnontilaisista ja asumattomista erämaista ovat usein syvään juurtuneita, ja niitä pidetään yllä jatkuvasti diskursiivisissa käytännöissä, tieteellisissä tutkimuksissa sekä populaarikulttuurissa (esim. Ridanpää 2005). Esimerkiksi eräkirjallisuus tai pohjoisen luonnosta kertovat laulut ovat vuosikausien ajan pitäneet yllä mielikuvia erämaista osana Lapin 'lumoavaa' luontoa, kuten Reino Helismaan (~ 1947) kirjoittama laulu *Rakovalkealla* todistaa.

*”On yö, ja tähdet taivahalla loistaa välkkyen,
Kuu kirkas hohdettaan luo tunturille.
On ympärillään erämaa ja outo hurma sen,
On avautunut sydämeni sille.
Tää köyhä, karu maa
Mun lumoihinsa saa.
On avautunut sydämeni sille.*

*On yö, ja revontulet Pohjan puolla loistavat,
Ne niinkuin noitavalot luovat taikaa.
On ennen olleet täällä noidat, Lapin haltijat.
Se oli suurten tietäjien aikaa.
Tää revontulten maa,
Tää taian, loitsun maa,
Se elää vielä tietäjien aikaa.*

...”

Karkeasti määriteltynä mielikuvalla tarkoitetaan yksinkertaistettua ihmistä tai maantieteellistä paikkaa kuvaavaa stereotypiaa (Gold 1994: 23). Kuvaukset ovat usein hyvin pelkistäviä ajatusmalleja kuvitellusta kohteesta. Toisinaan ne voivat olla totuudenmukaisia, toisinaan virheellisiä (Kotler & Gertner 2002: 251). Mielikuvat voivat myös vanheta ja muuttua ajan kuluessa, mutta ihmisten mielistä niiden pois pyyhkiytyminen on vaikeampaa, sillä monien yleisesti hyväksytyjen mielikuvien juuret ovat syvällä historiassa ja kulttuurissa (Fan 2006: 10). Mielikuvat voivat liittyä niin paikkoihin, maisemiin kuin kansoihinkin.

Mielikuva Lapista tai Pohjois-Suomesta luonnontilaisena, erämaisena alueena palauttaa ajassa taaksepäin aluemaantieteen varhaisiin vaiheisiin ja sen vaikutuksiin alueellisen järjestelmän luomisessa. Merkittävimpiä varhaisia aluemaantieteellisiä jaotteluja oli luomassa suomalainen maantieteilijä Johannes Gabriel Granö (1951: 302), jonka mukaan Suomi voitiin lähes poikkeuksetta jakaa kahteen alueelliseen suuralueeseen: Kulttuuri-Suomeen, eli Etelä-Suomeen ja asumattomaan Luonnon-Suomeen, eli Pohjois-Suomeen. Pohjoisuus ja Lappi osana pohjoista esitettiin pitkään asumattomaksi luonnontodellisuudeksi, mikä osaltaan heijastuu vielä nykyisiinkin mielikuviin Lapista erämaisena ympäristönä (Ridanpää 2005). Anssi Paasin (1988) mukaan voidaan myös puhua 'Lapin ideasta' viitaten sosio-kulttuuriseen aluekokonaisuuteen, joka on rajautunut vuosien kuluessa enimmäkseen hallinnollisten ja institutionaalisten toimenpiteiden kautta. Näiden toimenpiteiden myötä on syntynyt ikään kuin Lapin institutionaalinen perusta, jonka päälle erilaiset merkityssisällöt ja mielikuvat ovat ajan saatossa asettuneet (ks. Paasi 1986; Paasi 1988).

Mielikuva Lapista erämaisena alueena vallitsee monilta osin yhä tänäkin päivänä, ja sitä käytetään Lapin markkinoinnissa tehokkaasti hyödyksi (Saarinen 2014). Pohjoiseen matkustetaan useimmiten juuri erämaakokemuksia ja erämaisia tunnelmia etsimään (Hall, Müller & Saarinen 2009). Vaikka stereotypiat Lapista ja pohjoisesta erämaisina alueina eivät ole kuolleet, erämaiden lisääntynyt ja monipuolistunut käyttö on nostanut aiempien erämaan määritelmien rinnalle uusia erämaamielikuvia ja -määritelmiä. Näin käsitykset erämaista ja niiden merkityssisällöistä muuttuvat hitaasti, mutta jatkuvasti.

2.2.3 ”*Olen mie metsään menossa, mutten vaeltamaan*” – Saamelaisen erämaa

Pohjoisen erämaan käsitettä pohdittaessa ei voida ohittaa saamelaista erämaakäsitystä. Aluksi täytyy huomauttaa, ettei ole olemassa jotakin yhtä ainoaa saamelaista käsitystä erämaasta, yhtä vähän kuin on olemassa yhtä ainoaa suomalaista käsitystä erämaasta. Tämän luvun tarkoitus ei olekaan määritellä yhtä saamelaista erämaakäsitystä, vaan pikemminkin valottaa saamen kielen ja kulttuurin erityispiirteitä suhteessa luontoon ja erämaan käsitteeseen. Saamelaisten pitkä historia pohjoisten erämaiden asiantuntijoina ja hyödyntäjinä on usein jäänyt vaille huomiota erämaiden käytöstä ja merkityksistä keskusteltaessa. Vanhakantainen käsitys saamelaisista luonnonkansana tai ”jaloina villeinä” on toki herättänyt paljon keskustelua ja pohdintaa siitä, voidaanko saamelaisia pitää ”aitoina luonnonsuojelijoina” ja kuinka oikeutettua saamelaisten elinkeinojen harjoittaminen on esimerkiksi erämaa-alueilla (esim. Kitti 2019; Potinkara 2012). Pitkästä luonnonkäytön historiasta huolimatta luonnonkansoiksi itsensä määrittelevät yhteisöt voivat elinkeinon harjoittamisessa turvautua moderniin teknologiaan ja ekologisesti kestävämpiin valintoihin, mikä voidaan nähdä yhtä suurena uhkana ympäristölle kuin mikä tahansa muu ekologisesti kestävä toiminta (Magga 2007: 11). Alkuperäiskansan asema ei tässä suhteessa tee poikkeusta. Luonnonkansaksi määrittymistä voidaan siis käyttää toisaalta etnopolitiittisena retoriikkana ja toiminnan oikeuttajana, mutta toisaalta sitä voidaan käyttää myös kritiikkinä yhteisön toimintaa vastaan (Kallinen, Nygren, Tammisto 2012: 9; Potinkara 2012).

Kun tarkastellaan erämaata käsitteenä, saamelainen kulttuuri ja ennen kaikkea luontoon liittyvä sanasto tarjoavat näkökulmia erämaan käsittämiseen. Pohjoisten alueiden karttoja tutkaillessa huomaa nopeasti saamenkielisen nimistön paljouden. Monilla tuntureilla, järvillä ja joilla on saamenkielinen nimi. Paikoilla, jotka helposti mielletään kaukaisiksi, vaikeasti saavutettaviksi ja inhimillisen toiminnan ulkopuolisiksi, onkin olemassa oleva selkeä nimi ja nimen takana mahdollisesti pitkä historia ja tarina. Huolimatta siitä, että pohjoiset erämaat käsitetään usein luonnontilaisiksi ja inhimillisen käytön ulkopuolella oleviksi, asumattomiksi alueiksi, ne ovat jo pitkään olleet osa saamelaisten ja lappilaisten elämää ja paikalliskulttuuria (Saarinen 2002b: 27). Kuten erämaalaissa on määritelty, Suomen erämaa-alueet ovat perustettu muun muassa saamelaiskulttuurin ja

luontaiselinkeinojen turvaamiseksi. Tämä erämaalakiin (1991) kirjattu seikka on osittain ristiriitainen sen mielikuvan kanssa, jonka mukaan erämaa olisi täysin asumatonta ja käyttämätöntä luonnontilaista aluetta. Myös muiden pohjoismaiden alueilla pohjoisen asumattomat ja erämaisiksi mielletyt alueet ovat jo pitkään olleet tärkeä osa saamelaista kulttuuria. Tästä kertovat paitsi monet historialliset kertomukset, myös alueille annetut nimet *Ruija* (norjaksi Finnmark), *Lappi* (norjaksi Lappland) ja pohjoissaamen kielen *Sápmi*, suomeksi Saamenmaa, joiden kaikkien etymologinen merkitys kuvastaa saamelaisten maata (Niemi 1997: 62–66).

Tässä kohtaa tarkasteltavana on pohjoissaamen kielen termistö pohjoissaamen laajan levinneisyyden ja yleisyyden vuoksi. Yleisesti ottaen pohjoissaamen kielestä voidaan löytää yksi maailman kehittyneimmistä arktista luontoa ja ympäristöä kuvaavista sanastoista (Gaski 1997: 13), onhan luonto kaikissa muodoissaan läpi historian ollut yksi saamelaisen kulttuurin peruspilareista. Esimerkiksi sanoille ”lumi” tai ”poro” ei ole olemassa vain yhtä pohjoissaamenkielistä sanaa, vaan monta erilaista lumen tai poron mahdollisimman tarkaksi kuvailemiseksi (Jernsletten 1997: 94). Pohjoissaamen ympäristöä ja arkista elämää kuvaavat sanat kertovat millaisia asioita saamelaiset ovat kautta aikojen pitäneet tärkeinä ja nimettävinä. Etsittäessä erämaa-termiä pohjoissaamen kielestä, huomataan pian, ettei suoraa käännöstä erämaalle ole laisinkaan, vaan erämaa kääntyy sanaksi *meahcci*, jonka tarkka suomennos on metsä (Neahttagisánit 2019). Myöskään sanoille ”luonto” tai ”metsä” ei löydy vain yhtä vastinetta pohjoissaamesta. Perustellusti voitaisiin kysyä: Mikä on saamelaisen erämaa?

Pohjoissaamen kielessä useat ympäristöä ja luontoa kuvaavat termit määrittyvät ennen kaikkea ihmisen ja luonnon välisen suhteen pohjalta (Magga 2007: 13). Saamelaisen kulttuuriympäristökäsityksen kehittäjänä pidetty Audhild Schanche (2002: 162–168 Maggan 2007: 12 mukaan) lähestyy saamelaista ympäristökäsitystä pohjoissaamen kielen ympäristöä kuvaavia termejä analysoimalla. Pohjoissaamen termi *luohtu* (norjaksi villmark) on aikaisemmin kuvannut asumatonta aluetta, joka on ollut olemassa ihmisestä ja ihmisen toiminnasta huolimatta. Tätä termiä voidaan siis pitää jonkinlaisena suomen kielen erämaa-termin vastineena. Enemmän käytetty termi on kuitenkin *meahcci*, joka vastaa fyysisiltä ominaisuuksiltaan samaa kuin *luohtu*, mutta sisällöltään ja

merkitykseltään se liittyy ihmisen ja luonnon väliseen suhteeseen. Nykyisin näiden kahden termin rinnalla käytetään myös sanaa *luondu*, jolla aikaisemmin viitattiin lähinnä ihmisen tai muun elävän olennon luonteeseen. Nykyisessä pohjoissaamassa *luondu* tarkoittaa kuitenkin luontoa fyysisenä todellisuutena (Schanche 2002; Magga 2007). Suoraa käännöstä suomen kielen sanalle erämaa ei siis ole, vaan ymmärtämämme erämaa määritellään pohjoissaamen kielessä aina suhteessa ihmiseen.

Keskustellessani puhelimesta erään saamelaisen ystäväni kanssa kyselin, onko hän mahdollisesti lähdössä erämaahan vaeltamaan kesän aikana. Hän kertoi aikovansa hillametsään, mikäli ehtii. Tarkalleen ottaen hän alkuun vastasi: ”*Olen mie metsään menossa, mutten vaeltamaan*”. Ystäväni kuvasi luontoa sanalla ”hillametsä”, muttei sanalla erämaa. Saamenkielellä hän vielä ilmaisi asian sanoilla: ”*Mun manan luomejeaggái*”, mikä tarkoittaa sanasta sanaan suomennettuna ”menen hillaajänkään” (Saijets, suullinen tieto 5.5.2018). Luontoa kuvaava termi, oli se sitten *meahcci* tai *jeaggi*, liitetäänkin usein sen aktiviteetin perään, mitä luonnossa aiotaan tehdä. Tämän perusteella *meahcci* on siellä, missä ihminen käyttää luonnonresursseja; se voi täten olla *guollemeahcci* eli ”kalametsä”, kun mennään kalastamaan, tai *muorrameahcci* eli ”puumetsä”, kun luonnosta haetaan polttopuita talven varalle (Schanche 2002: 162–168). Näin ollen termi määräytyy aina sen mukaisesti mitä metsässä tai luonnossa aiotaan tehdä. Perinteisesti *meahcci* on myös liitetty laavun, asumuksen tai kodin ulkopuolella olevaan alueeseen, joka kuitenkin on tuttua ja toiminnan piirissä olevaa aluetta (Schanche 2002: 162–168). Suomen kielellä ilmaistuna *meahcci* voidaan useimmissa tapauksissa tulkita tarkoittavan erämaata, jossa ihminen mahdollisesti käyttää luonnonresursseja hyödykseen (Länsman 1999 Saarinen 1999: 92 mukaan). Täysin syrjäisestä seudusta puhuttaessa käytettäisiin termiä *boaittobáiki*, eli syrjäinen paikka (Saijets, suullinen tieto 5.5.2018).

Saamelaiseen maisemaan liittyy paradoksi, kuten Magga (2007: 11) toteaa: saamelainen maisema on sekä luonnon- että kulttuurinmaisemaa, muttei tarpeeksi kumpaakaan. Saamelainen maisema nähdään usein ensisijaisesti luonnonmaisemana, jota ihminen käyttää hyväkseen. Jokseenkin vallitsevana pidetyn länsimaisen käsityksen (ks. Saarinen 1999: 84) mukaan saamelaisten maankäyttö kuitenkin häiritsee ja uhkaa

luonnonmaisemaa, jonka pitäisi olla täysin ihmisen elinpiirin ulkopuolella. Länsimaisen luokittelun perusteella saamelaista maisemaa ei voida kuitenkaan luokitella myöskään kulttuurimaisemaksi, sillä se ei ole tarpeeksi muokattua, jotta sillä olisi arvoa kulttuurimaisemana (Magga 2007: 11–12). Ihmisen läsnäolo luonnonmaisemassa ja toisaalta luonnon käyttö kulttuurimaisemassa on kuitenkin tärkeä osa saamelaista maisemaa. Tämä käsitys ei täysin sovi länsimaiseen kategorisoituun maisemaan, minkä vuoksi saamelainen maisemakäsitys jää monilta osin ikään kuin luonnon- ja kulttuurimaiseman väliinputoajaksi (Schanche 2002: 157–159). Lopulta saamelaisesta erämaasta puhuttaessa käsitellään kokonaisuutta, johon kuuluvat sekä materiaallinen että immateriaalinen ja kulttuurinen todellisuus (Schanche 2002: 157–159; Magga 2007: 11–12).

2.3 Nykysuomalaisia näkökulmia erämaahan

Erämaista puhuttaessa suomalaisen mieleen piirtyy todennäköisesti kuva koskemattomasta, ihmisen kädenjäljen ulottumattomissa olevasta, luonnontilaisesta alueesta. Silmät sulkiessa voi melkein nähdä pohjoisen Lapin tunturit ja tallaamattomat varvikot, kuvitella korpimetsän äänettömän rauhan ja aistia sieluun asti koskettavan luonnon läheisyyden. Toisaalta erämaa saattaa myös herättää muistoja lapsuudesta tai mielikuvia työnteosta ja arkisesta elämästä. Erämaa käsitteenä on juuriaan myöten hyvin kulttuuri- ja aikasidonnainen, eikä sitä voida irrottaa myöskään subjektiivisista kokemuksista ja näkemyksistä (Hallikainen 1989).

Käsitykset ja mielikuvat erämaasta voivat yhtä hyvin perustua henkilökohtaisiin kokemuksiin, opittuun tietoon, luettuun kaunokirjallisuuteen tai erämailta koskeviin representaatioihin, kuten jo aikaisemmin on osoitettu. Erämaan määrittelykin voidaan keinotekoisesti jakaa useampaan eri kategoriaan, joissa erämaata tarkastellaan aina valitusta näkökulmasta tai teoreettisesta lähtökohdasta käsin (esim. Hallikainen 1998: 13). Kansalliseen historiaan, kulttuuriin ja luonnonkäyttöön perustuvat sosiokulttuuriset näkökulmat, luonnontieteisiin pohjaava ekologinen näkökulma sekä henkilökohtaisiin kokemuksiin ja merkityksiin perustuva subjektiivinen näkökulma poikkeavat kaikki hieman toisistaan. Maantieteilijä Jarkko Saarinen (1999: 82–90) on jakanut

erämaakäsitteen kolmeen selkeästi toisistaan erotettavaan diskurssiin: traditionaalisen, suojellun ja turistisen erämaan diskursseihin, joissa edellä mainitut painotuserot korostuvat. Painotuseroista huolimatta kaikki diskurssit ovat relevantteja käsitteen kokonaisuuden ymmärtämisessä, vaikkeivat ne aukottomasti erämaata määrittelisikään. Diskurssit kuvaavat myös erämaihin liitettyjä monipuolisia arvoja, erämaiden käyttöä sekä erämaiden merkityksiä (Saarinen 1999: 82–90).

2.3.1 Erämaa diskurssina

Traditionaalinen erämaa viittaa nimensä mukaisesti perinteisen erä- ja pyyntikulttuurin kautta rakentuneeseen erämaakäsitykseen (Saarinen 1999). Lisäksi traditionaalinen erämaa perustuu saamelaiden ja paikallisten asukkaiden erämaan käyttöön sekä siihen liitettyihin kulttuurisiin arvoihin ja merkityksiin. Traditionaalisen erämaan diskurssi korostaa historian aikana paikallisesti rakentunutta luontosuhdetta sekä erämaiden historiallista ja kulttuurista hyödyntämistä (Valkonen 2002; Saarinen 1999, 2005). Traditionaalinen erämaa on ennen muuta luonnon paikallisille tarjoama taloudellinen resurssi, jota voidaan hyödyntää taloudellisesti ja kulttuurisesti. Suomen erämaalaki (1991) edustaa suurilta osin juuri tätä tulkintaa, sillä erämaalakiin on kirjattu pyrkimys säilyttää perinteinen saamelaiskulttuuri ja luontaiselinkeinot erämaa-alueilla.

Niin kutsuttu perinteinen länsimainen erämaakäsitys (The Wilderness Act 1964; Nash 1982) linkittyy sekä erämaan ekologiseen käsittämiseen että suojellun erämaan diskurssiin. Saarisen (1999) mukaan suojeltu erämaa edustaa muusta yhteiskunnasta ja kulttuurista erillistä, luonnontilaista aluetta. Erämaa tarjoaa suojaisan ympäristön eläimille ja kasveille, minkä vuoksi erämaita on suojeltava. Ihmisen rooli suojellun erämaan diskurssissa jää melko vähälle huomiolle: ihminen nähdään ainoastaan vierailijana, josta ei jää erämaahan jälkiä tai pysyviä merkkejä. Tämä näkökulma on yhteneväinen angloamerikkalaisen ja jokseenkin globaalin erämaakäsityksen kanssa, missä erämaata leimaa ajatus ”erämaan hengestä”: erämaa on kulttuurin ja yhteiskunnan ulkopuolelle jäävä irrallinen alue, jossa ihmisen on mahdollista kokea merkittäviä hiljaisuuden, rauhoittumisen ja yksin olemisen kokemuksia (The Wilderness Act 1964).

Saarisen (1999: 82) mukaan suojeltu erämaa edustaa lopulta enemmän ihmiskeskeisiä luontoasenteita kuin luontokeskeisyyttä.

Suomen erämaalaissa (1991) suojellun erämaan diskurssi on huomioitu paikallisyhteisöjä kuitenkin unohtamatta. Suojellun erämaan kritiikki kohdistuukin siihen, ettei se sovi yhteen vallitsevan suomalaisen erämaakäsityksen kanssa, jonka mukaan erämaat ovat olleet ihmisen käytössä jo vuosisatojen ajan (Saarinen 1999: 84–86). Traditionaalisen erämaan diskurssissa puolestaan paikallisyhteisöjen ja alkuperäisväestön rooli erämaa-alueiden pysyvinä käyttäjinä ja elinkeinojen harjoittajina on korostunut (Erämaalaki 1991). Suomen erämaalaissa on huomioitu myös erämaa-alueilla tapahtuva luonnon monipuolinen käyttö, kuten virkistys- ja matkailutoiminta, mikä toisaalta viittaa kolmanteen Saarisen määrittelemään erämaan diskurssiin, turistiseen erämaahan.

Erämaiden merkitys osana nykyaikaista yhteiskuntaa ja globalisoituvaa maailmaa kasvaa jatkuvasti (esim. Hall ym. 2009: 130). Esimerkiksi juuri erämaiden suojeluun liittyvät päätökset, erämaiden rajaukset ja erämaiden käyttöoikeudet liittävät erämaat osaksi laajempia poliittisia, sosiaalisia ja taloudellisia kysymyksiä (Saarinen 1999: 86). Erityisen keskeinen nykyaikaan liittyvä erämaita ja erämaisuuutta hyödyntävä tekijä on matkailutoimiala, johon kytkeytyy paitsi matkailutoiminta itsessään, myös mainonta, markkinointi ja muu media. Mainonnan tarjoamien erämaisuuutta koskevien mielikuvien avulla markkinoidaan tehokkaasti luontomatkailua ja Pohjoisen Lapin ”erämaisuuutta”. Samalla matkailutoiminta muovaa ihmisten käsityksiä erämaista ja luonnosta yleensäkin (Saarinen 1999: 86–87).

Näin ollen traditionaalinen ja suojeltu erämaa saavat Saarisen mukaan rinnalleen vielä turistisen erämaan tulkinnan, jota voitaisiin nimittää myös mainonnan erämaaksi (Saarinen 1999: 87). Turistinen erämaa perustuu ennen muuta matkailijoiden luonto-odotuksiin ja täten myös erämaan ja muun luonnonympäristön oikeanlaiseen markkinointiin ja visualisointiin. Turistinen erämaa onkin ikään kuin taloudellinen resurssi, joka erämaan ja luonnon tuotteistamisen sekä matkailutoiminnan avulla voidaan hyödyntää taloudellisesti. Toisaalta turistinen erämaa kätkee sisälleen ajatuksia ja

mielikuvia myös traditionaalisesta ja suojellusta erämaasta: mielikuva erämaasta on luonnontilainen, rauhallinen ja koskematon ympäristö, jossa kuitenkin on mahdollista kohdata kenties merkkejä saamelaiskulttuurista ja luontaiselinkeinoista (Saarinen 1999: 86–90).

2.3.2 Subjektiivinen erämaa

Erämaan määrittelyn perusteena ei voida pitää pelkästään luonnon fyysisiä piirteitä, lakiin kirjattuja virallisia määritelmiä tai erämaa-alueelle määritettyjä rajoja. Erämaa voidaan käsittää myös kulttuurin kautta rakentuneeksi subjektiiviseksi mielikuvaksi, joka liittyy henkilökohtaiseen erämaakokemukseen (vrt. Tuan 1974; Nash 1982; Hallikainen 1998). Erämaan käsittäminen ja erämaakokemus liittyvät myös olennaisesti toisiinsa: erämaan määrittelemisen vaikuttaa erämaakokemukseen ja erämaakokemus puolestaan antaa erämaakäsitteelle jonkinlaisen muodon (Hallikainen 1998: 20). Usein erämaakokemus on luonnossa liikkujalle hyvinkin merkityksellinen, sillä se mahdollistaa tietynlaisen arkisesta ympäristöstä irtaantumisen ja vapauden tunteen kokemisen (Vuoristo 2007; Wall-Reinius 2012).

Maantieteilijä Kai-Veikko Vuoriston (2007) mukaan erämaan tuntu itsessään voi jo määritellä paikan tai alueen erämaaksi tai ainakin sen kaltaiseksi. Kirjassaan *Missä pitkospuut päättyvät* Vuoristo (2007: 27) painottaa erämaakokemuksen kokonaisvaltaisuutta. Vuoriston mukaan erämaakokemus ei ole ainoastaan visuaalinen elämys, vaan suuri merkitys on myös erämaan äänimaisemalla sekä muilla kokemukseen liittyvillä aistihavainnoilla. Esimerkiksi kohtaamiset eläinten kanssa, aistittavat luonnonilmiöt, virtaavat vedet ja tuoksuvat ympäristöt ovat osa elämyksellistä erämaata. Erämaan elämyksellisyys perustuukin Vuoriston mukaan luonnossa elettyihin hetkiin sekä niihin sisältyviin tunnelmiin ja kokemuksiin.

Vuoristo (2007: 26) kirjoittaa esimerkiksi seuraavalla tavalla:

”Enpä unohtaisi muitakaan aisteja. Mitäpä olisi suo ilman väkevänkierpeitä tuoksujaan, ja kyllähän tervassavu tuntuu nenässä ihan toisenlaiselta kuin pakokaasut.

Tuntoaistillakin on roolinsa. On elämyksellistä tuntea kimmoisan jäkäläkankaan kutsu, kun se vastaa saappaan painallukseen keveästi, houkutellen kulkemaan.”

Erämaa voidaan käsittää myös henkilökohtaisen luontosuhteen perusteella rakentuvaksi paikaksi, jolla on kokijalleen vaihtelevia merkityksiä (Valkonen 2003: 206–207). Luontosuhde puolestaan rakentuu henkilökohtaisten tietojen, taitojen ja kokemusten kautta, missä elinympäristöllä sekä sosiaalisilla ja historiallisilla taustatekijöillä on suuri merkitys (Valkonen 2003: 206–207; Rytteri 2005: 62). Eräkirjallisuuden ja vaelluskertomusten perusteella vaeltajan erämaa alkaa viimeistään siellä, missä puhelin lakkaa kuulumasta ja ihmisen kädenjälkeä ei enää selkeästi havaita (esim. Vuoristo 2007). Erämaan määritelmä ei kuitenkaan välttämättä ole sidottu ihmisen kädenjäljen puuttumiseen. Kun tietyt henkilökohtaisesti määritellyt erämaan kriteerit toteutuvat, ihminen voi kokea olevansa erämaassa. Tärkeintä erämaan määrittelyssä subjektiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna onkin niin kutsuttu erämaan tuntu, jonka luonnossa kulkija voi kohdata vallitsevien erämaisten olosuhteiden ja ympäröivän maiseman kautta (ks. Vannini & Vannini 2016). Näin ollen erämaaelämyksen saavuttaminen on mahdollista aina, kun subjektiivinen erämaan mielikuva ja todellisuus kohtaavat, sillä ihminen itse määrittelee erämaansa kriteerit ja kokee niiden täyttymisen henkilökohtaisesti (Vuoristo 2007: 16).

Monille erämaan kulkijoille erämaa on arvokas, elämyksellinen ja monia inhimillisiä tarpeita tyydyttävä ympäristö (Kaplan & Talbot 1983; Vuoristo 2007). Niille, joille erämaa edustaa virkistäytymisen ja vapaa-ajan ympäristöä, erämaa näyttäytyy merkityksellisenä vapauden ja arjesta irtautumisen tunteiden sekä hiljaisuuden kokemusten mahdollistajana (esim. Wall-Reinius 2012). Erämaan elämyksellisyys perustuukin kauniiden luonnonmaisemien lisäksi vaikuttaviin luonnonilmiöihin ja moniin luonnossa elettyihin merkityksellisiin kokemuksiin ja koettuihin tunteisiin. Erämaa on monille luontoretkeilijöille paikka, jossa luonnon kokeminen mahdollistuu ja fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi lisääntyy (Wall-Reinius 2012; Laurén 2009).

3 ERÄMAA – VILLI PAIKKA

Paikka on maiseman ja tilan ohella yksi maantieteen tärkeimmistä peruskäsitteistä. Maantieteilijät ovat jo pitkään tutkineet paikkoja pääasiassa kahdesta näkökulmasta: joko paikan sijainnin tai paikan ainutlaatuisten havaittavien ominaisuuksien mukaan (Tuan 1975). Maantieteen keskeistä sisältöä ovat siis paitsi paikkaan liittyvä teoreettinen tieto, myös ”ainutlaatuisiin paikkoihin” liittyvä abstraktimpi tieto sekä yksittäisten paikkojen kuvaukset (Tuan 1975: 151). Positivismin kritiikiksi 1970-luvulla muotoutuneen humanistisen maantieteen myötä erityisesti paikkaan liittyvät kokemukset ovat tulleet osaksi paikkoihin liittyvää tutkimusta (Relph 1976; Tuan 1977; Karjalainen 1987). Myöhemmin kritiikkiä paikan erityisyyden korostamista kohtaan on esittänyt muun muassa feministisen maantieteen keskeinen kehittäjä Doreen Massey (1994), joka esittää paikan olevan ennen kaikkea sosiaalisten suhteiden verkosto. Erityisesti humanistisen maantieteen pioneeri ja tienraivaaja Yi-Fu Tuan (1977) on käsitellyt paikkaa ja sen kokemuksellista ulottuvuutta esimerkiksi kirjassaan *Space and Place, The Perspective of Experience*. Tuanin käsitykset paikasta ja sen kokemuksellisesta ulottuvuudesta ovat myös osa tämän tutkimuksen teoreettista perustaa.

Tässä tutkimuksessa erämaata voidaan tarkastella paikkana, joka rakentuu ihmisen mielessä erämaassa eletyn toiminnan ja liikkeen kautta (ks. Seamon 1980). Ennen tuntemattomasta tilasta, erämaasta, tulee toiminnan ja kokemuksen kautta kokijalleen merkityksellinen paikka (Tuan 1977). Ennen kuin voidaan tarkemmin tarkastella erämaata kokemuksellisenä, liikkeen ja toiminnan kautta merkityksen saavana paikkana ja maisemana, on tarpeen määritellä mitä paikalla tässä yhteydessä tarkoitetaan. Paikkaa on kuitenkin mahdotonta määritellä aukottomasti, sillä paikan määritelmät vaihtelevat paljon filosofisesta ja teoreettisesta painotuksesta riippuen, kuten maantieteen tutkimushistoriasta ja filosofian kehityksestä voimme päätellä (esim. Cresswell 2014). Lisäksi paikan käsitteen yhtäaikainen arkisuus ja toisaalta tieteellisyys aiheuttavat haasteita paikan määrittelylle.

Tämän työn haastavuus ja erityisyys suhteessa paikan käsitteeseen ilmenee siten, että useita erillisiä nimettyjä erämaa-alueita tai erämaan kaltaisia alueita tarkastellaan

toisaalta erityisinä kokemuksellisinä paikkoina ja maisemina, korostamatta kuitenkaan niiden erityisyyttä tai ominaisluonnetta toisiinsa nähden. Pyrkimyksenä onkin tämän luvun osalta osoittaa paikan käsitteen moniulotteisuus ja samalla valottaa tutkimusongelman teoreettisia lähtökohtia.

3.1 Paikan määritelmiä ihmismaantieteessä

Useimmiten arkikielessä paikalla tarkoitetaan konkreettista ja fyysistä sijaintia jossakin: oma koti, Oulun yliopisto, Rovaniemen kaupunki ja Käsivarren erämaa ovat kaikki jonkinlaisia fyysisesti olemassa olevia paikkoja. Kartografian maailmassa koordinaattipiste muuttuu paikaksi, kun sille annetaan nimi ja se liitetään johonkin tunnettuun sijaintiin maailmassa tai kaupungissa (Cresswell 2014: 7). Paikka voi viitata myös sosiaaliseen tilaan, asemaan tai poliittiseen järjestykseen missä ”kaikella on paikkansa” (Cresswell 2014: 7). Toisaalta paikka voi olla kuuluvuuden tila, missä eletty ja koettu sijainti muuttuu merkitykselliseksi (Zimmerbauer 2008: 36). Ennen muuta humanistisen maantieteen paikat ovat tiloja, joille ihminen antaa jonkinlaisen merkityksen kiintymällä niihin tavalla tai toisella (Tuan 1975: 152; Cresswell 2014: 12). Itse asiassa, koko elämämme voidaan nähdä rakentuvan paikkoihin kiinnittyneenä, sillä paikoissa monet sosiaaliset ja kulttuuriset käytännöt kuin myös henkilökohtaiset tavat, kokemukset ja muistot ilmenevät eri muodoissa (Cresswell 2014).

Maantieteilijä John Agnew (1987) on osoittanut kolme paikkaan liittyvää perustavanlaatuaista elementtiä, joiden perusteella paikka voidaan käsittää merkitykselliseksi sijainniksi. Nämä ovat (1) sijainti, (2) paikallisuus ja (3) paikan tuntu. Sijainnilla Agnew viittaa siihen tosiasiaan, että kaikki paikat sijaitsevat jossakin. Paikasta puhuttaessa tarkoitetaan usein jotakin konkreettista sijaintia tai jonkin asian tai ilmiön olemassa olon paikkaa. Lähes aina paikalla on konkreettinen fyysinen sijainti, joka voidaan usein löytää myös kartalta. Toisaalta Agnew esittää, etteivät paikat läheskään aika ole paikallaan pysyviä ja muuttumattomia sijainteja. Esimerkiksi vaelluksella pystytetty leirikin voi jo itsessään olla paikka, jonka sijainnillinen paikka muuttuu jatkuvasti leirin liikkuesssa (ks. Relph 1976: 29). Paikallisuudella Agnew tarkoittaa sosiaalisten suhteiden materiaalista perustaa ja paikan fyysisesti olemassa olevaa,

konkreettista muotoa. Esimerkiksi kaupungin rakennukset, tiet ja viheralueet edustavat paikan materiaalista ja visuaalista muotoa. Paikan todellinen muoto on Agnewn mukaan paikan konkreettinen muoto. Kaikki paikkaan liittyvä toiminta sekä ihmisten elämä yksilöinä ja yhteisinä tapahtuu paikan materiaalisissa puitteissa. Voitaisiin perustellusti kysyä, millainen on erämaan todellinen muoto?

Kolmas Agnewn (1987) esittämä näkökulma, paikan tuntu, viittaa paikan subjektiiviseen ja emotionaaliseen ulottuvuuteen, jota myös Tuan (1975, 1977) on tarkastellut. Paikan konkreettisen sijainnin ja muodon lisäksi paikoilla on jonkinlainen suhde ihmiseen ja ihmisen kykyyn tuottaa ja kuluttaa paikan merkityksiä. Paikan tunnolla Agnew tarkoittaa paikkaan liittyvää subjektiivista ja tunneperäistä kiintymistä. Esimerkiksi kirjallisuuden ja elokuvien luomien paikkakuvausten ja -kertomusten kautta on mahdollista ikään kuin tuntea millaista olisi ”olla siellä”, sisällä tapahtumapaikassa (Cresswell 2014: 14). Tim Cresswellin mukaan paikan tuntu liittyy myös paikallisuuteen ja paikallisesti koettuihin henkilökohtaisiin kokemuksiin ja muistoihin. Cresswell (2014: 14) kirjoittaa, että 2000-luvun länsimaisissa yhteiskunnissa paikan tuntu on kohdannut haasteita ja jopa menetyksiä, kun globalisaation ilmiöiden vaikutuksesta paikalliset kulttuurit ja paikkojen erityispiirteet ovat heikentyneet. Heikentyneet paikalliskulttuurit ja paikan erityisyyden katoaminen ovat korvautuneet yhä laajemmalle levittäytyvillä globaaleilla tiloilla, jotka puolestaan edustavat paikan tunnulle vastakkaista paikattomuuden (*placelessness*) ilmiötä ja johtavat lopulta niin kutsuttujen epäpaikkojen syntyyn (Relph 1976: 143; Augé 1995).

Paikattomuudesta ja sitä seuraavasta epäpaikan käsitteestä ovat kirjoittaneet erityisesti humanistimaantieteilijä Edward Relph (1976) teoksessaan *Place and placelessness* sekä ranskalainen antropologi Marc Augé (1995) teoksessaan *Non-places*. Relph kirjoitti paikan erityisyyden katoamisesta jo kauan ennen nykyisen globalisaation aikaa. Erityisenä huolenaiheena Relph on esittänyt kuuluvuuden tunteen katoamisen paikan erityisyyden ja aitouden katoamisen, paikattomuuden (*placelessness*), myötä. Relphin mukaan ihmiset kokevat kuuluvansa maailmaan juuri aitojen paikkojen ja niihin sisäistymisen kautta, ja erityisten paikkojen heikentyminen uhkaa tätä kuuluvuuden ja yhteyden tunnetta. Relph on muun muassa korostanut kaikkien ”epäaitojen” kopioitavissa

olevien kohteiden olevan paikattomia paikkoja. Tällaisia paikkoja voivat olla lopulta mitkä tahansa paikat, jotka menettävät oman erityisen identiteettinsä ja alkavat paitsi muistuttaa toisiaan, myös tuntua samanlaisilta (Relph 1976: 90). Äärimmäisinä esimerkkeinä paikattomista paikoista Relph nostaa esiin moottoritiet, rautatiet ja Disneylandin teemapuistot tai muut erityisesti matkailijoille suunnatut kohteet. Paikkaan kuulumisen ja paikassa ”sisällä” olemisen on Relphin mukaan paikan aidon olemuksen tuntemisen ydin (Relph 1976: 49). Paikan ulkopuolella olemisen taas johtaa paikasta vieraantumiseen ja aidon suhteen puuttumiseen. Lopulta paikattomuus voi Relphin mukaan johtaa ihmisen epätietoisuuteen omasta identiteetistään ja paikastaan maailmassa (Relph 1976: 78). Erityisen suurena paikan aitoutta ja erityisyyttä uhkaavana tekijänä Relph (1976: 90) pitää mobiliteettia, jota tarkastelen tässä työssä jäljempänä.

Marc Augé (1995) puolestaan tarkastelee paikattomuutta epäpaikan (*non-place*) käsitteen kautta. Augén käsitys paikan uudelleen määrittelyn tarpeesta on huomattavasti positiivisemmin sävyttynyt kuin Relphin, sillä Augé esittää uudenlaisten paikan määritelmien olevan jopa tarpeellisia nykyajan maailmassa. Augén mukaan epäpaikka on sellainen paikka, jolla ei ole selkeää omaa historiaa tai ihmisen siihen liittämää identiteettiä ja luonnetta. Kuitenkin epäpaikat ovat liikkuvassa nykymaailmassa tärkeitä ja jopa pakollisia. Augén mukaan erityisesti liikenteen ja kuluttamisen paikat, kuten lentokentät, moottoritiet, rautatieasemat ja ostoskeskukset ovat epäpaikkoja. Epäilemättä epäpaikat ovat tärkeitä erityisesti niille, jotka matkustavat ja liikkuvat. Se, kuinka tärkeitä epäpaikat lopulta kokijalleen ovat, jää Augén tulkinnoissa piiloon. Tuan (1977: 183) puolestaan on esittänyt, että alituinen liike epäpaikasta toiseen johtaa lopulta vain pinnalliseen paikan tuntemiseen ja näin ollen myös pintapuoliseen kokemukseen. Kun erämaata tarkastellaan paikkana, jossa mobiliteetti eli liike toimii erämaan käsittämisen edellytyksenä, herää kysymys siitä, onko vaeltajan erämaa epäpaikka, paikaton paikka vai jokin erityinen paikka? Tähän pohdintaan palaan myöhemmin tämän työn Johtopäätökset -luvussa.

3.2 Paikan tuntu ja erämaan tuntu

On selvää, että paikat ovat enemmän kuin vain sijainteja maapallolla. Erityisesti humanistisen maantieteen myötä paikan tuntu (*sense of place*) ja sen tarkasteleminen ovat korostuneet. Kuten humanistimaantieteilijät Relph (1976) ja Tuan (1977) ovat korostaneet, paikkoja voidaan jopa pitää kokemustemme ankkureina ja elämämme merkityksen perustana. Usein ihmiset määrittelevät itseään ja elämäänsä juuri paikan tunnun kautta, samastuen johonkin paikkaan tai alueeseen (Crang 1998: 102). Tuanille (1974; 1975; 1977) ja Relphille (1976) kuin myös aikansa kollegoille Anne Buttimerille (1980) sekä David Seamonille (1980) paikka on käsite, jossa subjektiivisuus ja kokemuksellisuus, henkilökohtaisesti koettu paikan tuntu, ovat maailman ymmärtämisen ja näkemisen tavan keskiössä. Tämä käsitys paikasta ja paikan tunnusta seurailee pitkälti Heideggerin ja Merleau-Pontyn fenomenologisen filosofisen ajattelun jälkiä. Erityisesti Heideggerin (1996) ajattelussa juuri syvällinen paikan kokeminen ja paikkaan juurtuminen ovat aidon olemassaolon perusta.

Tuanin käsityksen mukaan paikan tuntu voidaan käsittää paikan näkymättömäksi olemukseksi ja tunteeksi, jonka jokin erityinen, tietty paikka herättää (Tuan 1977: 5). Keskeiseksi Tuanin ajattelussa nousee *topophilian* käsite, jossa ihmisen ja paikan välillä vaikuttaa side, joka tuottaa voimakkaan kiintymyksen tunteen paikkaa kohtaan (Tuan 1974). *Topophilian* voidaan Tuanin kirjoituksissa ymmärtää tarkoittavan juuri paikan tuntua, eli ihmisen ja paikan välillä olevaa tunnesidettä (Tuan 1974; 1977). Tuanin (1977: 9) mukaan paikka koetaan subjektiivisesti, jolloin se myös rakentuu osaksi todellisuutta. Yksittäisestä havainnon kohteesta tai paikasta tulee konkreettinen ja todellinen silloin, kun kokemus siitä on kokonaisvaltainen. Kun ympäristö tai tila koetaan kaikin mahdollisin aistein, yhtä lailla aktiivisen ja reflektiivisen mielen kautta, voi paikka muodostua osaksi todellisuutta ja saada ihmiselämän kannalta tärkeän merkityksen (Tuan 1977: 17–18). Näin paikka voidaan tulkita myös ympäröivään maailmaan sulauttajaksi (Karjalainen 1997: 230). Toisaalta tähän käsitykseen liittyy paikan sisä- ja ulkopuolella oleminen, jolloin henkilökohtaiseen kokemukseen perustuva paikka voi muodostua myös ulossulkevaksi, syrjiväksi paikaksi (ks. Relph 1976).

Paikka on siis muutakin kuin fyysinen, mitattava, objektiivinen asia. Paikoissa eletään ja toimitaan ja ne voidaan kokea ja tuntea. Tämä näkemys kurkottaa koko länsimaisen filosofian ja kreikkalaisen ajattelun juurille. Ensimmäiset selkeät filosofiat paikasta ajoittuvat jo aikaan 400–300 eaa., jolloin antiikin kreikkalaiset filosofit Platon ja Aristoteles esittivät näkemyksiään paikasta (Cresswell 2014: 25–26). Heille paikka edusti koko fundamentaalisen olemassaolon perustaa: jotta mitään voi olla olemassa, sen täytyy ensin sijaita jossain. Myöhemmin Heidegger (1996) korosti paikan olevan aidon inhimillisen olemassaolon keskeisin käsite. Hän on esittänyt, että paikalla on olemassa jokin aito olemus, jonka voi käsittää ja tuntea vain olemalla olemassa, toisin sanoen elämällä siinä (Crang 1998: 109–110). Heideggerin mukaan ihminen kykenee ajattelemaan ja toimimaan maailmassa olemisen kautta (*being-in-the-world*). Heideggerin käsitykset paikasta ja paikan fenomenologiasta ovat vaikuttaneet merkittävästi paikan tunnun käsitteeseen. Vastaavasti Heideggerin opin taustalla vaikuttivat saksalaisen filosofin Edmund Husserlin (1859–1938) opit paikan käsittämisestä eletyn todellisuuden ja subjektiivisuuden kautta (Crang 1998: 107–108).

Kun erämaata tarkastellaan paikkana, se voidaan ainakin osittain määritellä maantieteellisen sijainnin tai ekologisten piirteiden perusteella. Kuitenkin erämaihin liittyy aina myös jonkinlainen käsitys ”erämaan tunnusta”, joka perustuu paitsi omiin erämaakokemuksiin, myös erämaan sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneeseen merkitykseen ja sen myötä erämaan oletettuihin laadullisiin ominaisuuksiin (Hallikainen 1989; ks. myös Vannini & Vannini 2016). Erämaa voidaan täten käsittää myös hetkistä ja kokemuksista koostuvaksi paikaksi ja ilmiöksi, jossa erämaan tuntu ilmenee ja tulee todelliseksi. Erämaan tuntu voitaisiin rinnastaa myös paikan tuntuun, vaikka se voidaankin saavuttaa sijainnista riippumatta tietynlaisessa ympäristössä (vrt. Relph 1976). Tässä mielessä erämaan tuntu on paikan tunnulle vastakkainen, sillä perinteisen humanistisen käsityksen mukaan paikan tuntu on vain tietylle sijainnille ominainen emotionaalinen ulottuvuus (Tuan 1974; Luoto 2008: 17). Lopulta erämaan tuntu voi kuitenkin olla keskeisin erämaata määrittelevä tekijä, kuten Vuoristo (2007: 16) on todennut. Toisaalta myös paikan historia vaikuttaa yhdessä paikkaan liittyvien mielikuvien ja kokemusten kanssa paikan tunnun kokemiseen ja käsittämiseen (Tuan 1977).

4 TUNTUREILLA JA NIIDEN TAKANA – erämaa maisemana

Maantieteessä tilan ja maiseman käsitteet ovat usein erotettu paikan käsitteessä. Joskus nämä käsitteet korvaavat toisensa, joskus ne nähdään toisilleen vastakkaisina. Maantieteilijä Tim Cresswell (2014: 16) kirjoittaa, että maisemaa katsellaan ja käsitetään ulkopuolelta havainnoiden, kun taas paikoissa eletään ja ne koetaan sisäpuolelta. Näin ollen eletyn ja koetun paikan ja visuaalisen, katseltavan maiseman välillä olisi jonkinlainen etäisyys. Maantieteilijä John Wylie (2005) puolestaan käsittää maisemaan kuuluvaksi myös sellaisen liikkumisen ja toiminnan ympäristön, jossa erilaiset aistihavainnot ja kokemukset kohtaavat. Wylie kutsuu tällaista ympäristöä lähiympäristöksi, eli miljööksi. Samaista lähiympäristöön viittaavaa termiä käytti aikanaan myös suomalainen maantieteilijä Johannes Gabriel Granö, joka aikanaan kehitti maisemamaantiedettä ja koko maantieteen alaa merkittävästi (esim. Granö & Paasi 2018). Maisemaan voidaan siis käsittää kuuluvaksi myös ympäristö, jossa eletään.

Kulttuurimaantieteen maisemaan liittyy olennaisesti kysymys maiseman merkityksestä ihmisen elämässä: onko maisema tila, jossa elämme ja liikumme vai näkymä, jota katselemme ja jonka kautta jäsenämme ja ymmärrämme tilallista toimintaa? Onko maisema kaikkialla ympärillämme vai vain edessämme? Havainnoimmeko maisemaa vai elämmekö siinä? Näitä kysymyksiä on pohdittu pitkin maantieteen historiaa. Myös tämä tutkimus pureutuu hieman maisemakäsitteen juuriin, tarkastellen maisemaa erämaakokemuksen ympäristönä. Erityisesti Granön (1930) sekä Wyliehen (2005; 2007) maisemaa käsittelevä tutkimustyö on osaltaan inspiroinut minua ja herättänyt aiheeseen liittyviä monia, hetkittäin ristiriitaisiakin ajatuksia. Lisäksi maiseman tarkastelu fenomenologisesta näkökulmasta kehollisesti koettuna ympäristönä (esim. Ingold 2000) tarjoaa äärimmäisen mielenkiintoista maisemaan ja tähän tutkimukseen liittyvää teoreettista pohdittavaa. Tämän luvun tavoitteena on pohtia maisemaa elämisen ja liikkumisen ympäristönä sekä vaelluskokemuksen ja erämaan käsittämisen paikkaa laajempänä perustana.

4.1 Koskemattomasta erämaasta kulttuuriseen maisemaan

Yleensä ensimmäisenä mieleen tuleva määritelmä maisemasta liittyy jonkinlaiseen korkealta paikalta avautuvaan näkymään tai näkymää esittävään kuvaan (Raivo 1999:1; Wylie 2007: 56). Perinteisissä arkikielen konnotaatioissa maisemalla tarkoitetaan yleisimmin konkreettista luonnon- tai kulttuurimaisemaa, sen mukaan mitkä piirteet silmin havaittavassa maisemassa korostuvat. Toisaalta perinteinen käsitys maisemasta liittyy myös maiseman kuvalliseen esittämiseen. Visuaalisuus onkin maiseman kenties tärkein ominaisuus, ja sen perusteella maisema voitaisiin määritellä esimerkiksi näkyväksi maanpinnan alueeksi tai ihmisestä etäällä olevaksi vain näkemällä havaittavaksi ympäristöksi (Wylie 2007: 6, 55). Maisemaksi voidaan määritellä myös maalaus tai kuva, joka esittää jotakin havaittua näkymää (Raivo 1999: 1). Maiseman visuaalisuus on korostunut jo vuosisatojen ajan etenkin maalaustaiteessa, jossa maalarin havainnot maisemasta on tehty näkyviksi, esittäen yhtä aikaa havainnoijaa itseään sekä havaittua asiaa (Wylie 2007: 3). Maiseman visuaalisuuden tärkeys on ilmennyt myös kartografian kehityksessä, kun mittakaavallisia kartoja ja perspektiivillä varustettuja maalauksia alettiin yhdistää toisiinsa (Raivo 1999: 2).

Arkikielen maiseman määrittelyssä maiseman visuaalisuus korostuu, mutta maisemalla on myös materiaallinen topografia ja fyysinen muoto, kuten pinnanmuodot ja muut maaston piirteet (Sauer 1963). Maiseman fyysisen olemuksen ja materiaallisen todellisuuden vuoksi maisemaa voidaan tutkia, kartoittaa ja kuvata luonnontieteen näkökulmasta objektiivisesti ja totuudenmukaisesti. Maiseman systemaattisen tutkimisen voidaan katsoa alkaneen saksalaisesta *Landschaft* -käsitteestä ja siihen perustuvasta maantieteestä, jonka taustalla vaikutti 1910-luvun alueholistinen tutkimustraditio (Granö 1982: 8). *Landschaft* -käsite viittaa rajoitettuun maa-alueeseen, ja sen perusteella *Landschaft* -maantieteessä keskityttiin rajattujen ja yhtenäisten alueiden luokitteluun, kartoittamiseen ja kuvaamiseen (Wylie 2007: 21). Maisemalla tarkoitettiin jotakin yhtenäistä aluekokonaisuutta, joka oli mahdollista rajata ja osoittaa ominaisuuksiltaan ympäristöstään poikkeavaksi ja erityiseksi. Luokittelun tueksi maiseman ilmiöitä kuvailtiin tarkasti ja kuvausten perusteella luotiin erityisiä, toisistaan poikkeavia alueita ja edelleen yhtenäisiä aluekokonaisuuksia (Raivo 1999; Cosgrove 2004). Tällä aluejaolla

luotiin myös pohja Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen väliselle kahtiajaolle, missä Pohjois-Suomen vallitsevia ominaisuuksia olivat muun muassa luonto ja erämaat (Granö 1951).

Maantieteilijä Petri Raivon (1997: 198) mukaan maiseman määritelmän rajoittaminen pelkkiin visuaalisesti havaittaviin materiaalsiin ominaisuuksiin rajoittaisi huomattavasti kulttuurimaantieteen maiseman ulottuvuuksia ja käsittämistä. Maisemalla voidaan nimittäin käsittää olevan myös muuten kuin näköaistin avulla aistittavia ominaisuuksia, kuten äänimaisema, tuoksumaisema ja mielenmaisema (Raivo 1997: 198). Maisema ei siis ole olemassa vain silmin havaittavien luonnon- ja kulttuurielementtien kautta, vaan se on myös osa kokijan subjektiivista elämismaailmaa. Tällöin maisema tulee ymmärtää laajempänä kokemuksellisenä kokonaisuutena ja ilmiönä, joka määrittyy aistihavaintojen ja mielen kautta (Raivo 1997: 198). Lisäksi maantieteilijä Pauli Tapani Karjalainen (1987: 9) on todennut havaitsevan ja kokevan subjektin olevan lopulta kaikkein merkityksellisin maiseman luoja, sillä havaitsijasta irrallista maisemaa ei ole edes olemassa.

Maisema voidaan käsittää myös tavaksi nähdä ja jäsentää kulttuurisesti tuotettua ympäristöä (Raivo 1996: 5–25; Wylie 2007: 5–7). Merkitystä on sillä, miten katsojan tapa ymmärtää maisemaa perustuu erityisiin kulttuuriarvoihin, asenteisiin, ideologioihin ja odotuksiin (Wylie 2007: 7). Näin ollen ihmisen subjektiivisen tietoisuuden, mielen ja järjen kautta maiseman ja ympäristön käsittäminen on mahdollista. Maisemaa ei voidakaan irrottaa ihmisen henkilökohtaisista arvoista ja tulkinnoista, vaan maisema on aina jonkun tai joidenkin maisema (Raivo 1997: 202). Jokainen tulkitsee maisemaa omasta sosiaalis-kulttuurisesta taustasta ja kontekstista käsin, jolloin maisema muotoutuu ikään kuin kulttuuritekstiksi (Cosgrove 1984; Crang 1998: 14). Maisemaan liittyy myös monia yhteisiä arvoja ja merkityksiä, jotka voidaan käsittää kulttuurisiksi sopimuksiksi siitä, mitä maisemassa tulee olla tai mikä on maisemaan sopivaa (Raivo 1997: 202). Esimerkiksi kansallista identiteettiä rakentaessa tietyt kansallisen historian ja perinteen kannalta merkitykselliset maisemat materiaalisine piirteineen käsitetään arvokkaiksi, ja ne ovat liitetty osaksi kulttuurisesti merkittäviä tekijöitä (Billig 1995; Raivo 1999: 5). Vastaavasti jotkut toiset piirteet maisemassa ja niiden merkitykset, jopa kokonaiset

maisemat, on voitu jättää huomioimatta ikään kuin arvottomina tai maisemaan kuulumattomina osina (Alderman & Inwood 2013: 187–188). Näin ollen maisemaan liittyy myös näkymättömiä valtasuhteita: maisemat voivat olla hallinnan, kontrollin ja tilan ja merkitysten kulttuurisen kamppailun välineitä (Baker 1992).

Kuten kulttuurimaantieteilijä Mike Crang (1998: 15) toteaa, maisemat heijastavat yhteiskunnan ja kulttuurin piirteitä, uskomuksia, käytäntöjä ja teknologiaa, ja ovat täten sosiaalisesti olemassa olevia. Maisema voidaan siis ymmärtää myös prosessiksi, jossa luonnonympäristö muuttuu ihmisen toimesta kulttuurimaisemaksi (Sauer 1963: 343; Raivo 1999: 3). Tällöin maisema on alue tai näkymä, jossa ihmisen ja luonnon vuorovaikutukset ovat nähtävissä. Tämä käsitys maisemasta ulottuu aina maisemamaantieteen historiaan ja kulttuurimaantieteilijä Carl O. Sauerin esitykseen maiseman olemuksesta. Sauerin (1963) mukaan ihmisen toiminnan ja luonnollisen ympäristön yhteisvaikutus muovaa luonnonmaisemasta kulttuurimaiseman. Hän esittää maiseman olevan kerroksellinen kokonaisuus, jossa menneet ja nykyiset tapahtumat, ilmiöt ja toiminnan jäljet kohtaavat ja ovat havaittavissa. Sauerin mukaan maisema onkin jatkuvasti kehittyvässä muutoksessa ja uudelleenmuotoutuvassa prosessissa (Sauer 1963: 343; Crang 1998: 15–17; Wylie 2007: 19–20). Teoksessaan *Morphology of Landscape* (1963, alkup. 1925) Sauer valottaa perusteellisesti ajatuksiaan kulttuurimaantieteen maisemasta.

Kulttuurimaantieteen maisema on siis jotakin sellaista, missä ihminen on aina osallisena. Täysin koskematon, näkymätön ja kulttuurisesti rajaamaton ei kenties ole maisema laisinkaan (Raivo 1999). Tämä käsitys maisemasta herättää huomaamaan sen tosiasian, että itse asiassa ihmisen kulttuurinen läsnäolo näkyy maisemassa aina tavalla tai toisella. Olipa kyse sitten ”koskemattomasta erämaasta” tai vilkkaasta kaupungista, ihmisen läsnäolo on havaittavissa vähintäänkin näkymän esteettisten arvojen tai maisemaan sopivien toimintojen määrittäjänä (Raivo 1999). Maiseman kehykset ja määritelmät ovat aina tavalla tai toisella kulttuurisia. Lisäksi perinteisen luonnon- ja kulttuurimaiseman jaottelun välillä voidaan pitää ihmistä.

4.2 J. G. Granö ja vaeltavat maisemat

Maisema on perinteisesti Suomessakin käsitetty visuaalisesti yhtenäisten piirteiden muodostamiksi alueiksi, joita on mahdollisuus systemaattisesti kuvailla, kartoittaa ja luokitella. 1900-luvun alkupuolella maantieteellistä maisemakäsitystä ja koko maantieteen alaa ravisteli suomalainen maantieteilijä ja tutkimusmatkailija Johannes Gabriel Granö (1882–1956), jonka oivallusten ja vuosien työn pohjalta syntyi 1920-luvulla kokonaan uusi maantieteen oppisuunta ja samanniminen pääteos *Puhdas maantiede* (suomeksi 1930). Puhtaan maantieteen olennaisin tutkimuskohde on ihmisen ja maiseman väliin jäävä, kaikin aistein havaittava aistiympäristö (Tiitta 2011: 338). Granön mukaan maisema on kokonaisuus, johon sisältyy sekä näkymä että havaintoja. Lopulta maisema rakentuu ihmisen aistihavaintojen perusteella muodostaen ihmisen ja ympäristön välille suhteen. Vaikka näköaisti määrittääkin maiseman rajat ja muodon, myös muut maiseman aistittavat osat kiinnostivat Granöä.

Puhtaan maantieteen taustalla vaikuttivat paitsi Granön omat, vuosien ajan tehdyt tutkimusmatkat Altai-vuoristossa myös Tarton yliopistossa käydyt keskustelut maiseman olemuksesta. Keskustelua herätti kysymys siitä, tulisiko maantieteellisessä maisemakäsityksessä huomioida näköhavaintojen lisäksi muutkin aistihavainnot ja kuuluuko maisemaan myös sen henkinen olemus (Tiitta 2011: 257). Granön mukaan perinteinen maisemakäsitys ei vastannut tähän kysymykseen, joten maisemakäsitteen laajentaminen tai kokonaan uuden käsitteen kehittäminen oli tarpeen. Vaihtoehtoista jälkimmäinen toteutui, sillä Granö itse esitti maiseman määrittelyn perustuvan näköhavaintoihin eikä täten maisema yksin riittänyt käsittämään kokonaisuutta, jossa myös muut aistihavainnot olivat tärkeitä. Niinpä maisemakäsitteen rinnalle luotiin lähiympäristön eli miljöön käsite, joka käsitti ihmisen kaikilla aisteilla kokeman lähiympäristön (Tiitta 2011: 255–257). Aistiympäristön tutkimisesta huolimatta Granön mukaan henkinen olemus ei kuitenkaan kuulunut maantieteen tutkimuskohteisiin (Granö 1930 Paasin 1983: 335 mukaan). Puhtaan maantieteen tarkoitus ei siis ollut korostaa ihmistä maiseman subjektiivisena kokijana, vaan pikemminkin saavuttaa kokonaisvaltaisempi käsitys maisemaa määrittävistä piirteistä (Granö & Paasi 2018).

Maisemakokonaisuus jakautuu Granön (1930) mukaan kahteen osaan: suppeampaan lähiympäristöön eli miljööhön, sekä laajempaan kaukoympäristöön ja kokonaisuuteen, maisemaan. Esimerkiksi seistessään jollakin avaralla paikalla, ihmistä ympäröi näkyvä maisema joka puolella, mutta aivan ihmisen läheisyydessä on maisemaa pienempi kaikkien aistien välityksellä havaittava lähiympäristö. Lähiympäristön havainnoinnissa kaikki aistit ovat käytössä, kun taas maisemaa havainnoidessa näköaistin merkitys korostuu. Visuaalisen maiseman ohella tärkeitä ovat kuitenkin ääni-, tuoksu- ja värimaisemat sekä niiden vaihtelut eri vuoden ja vuorokauden aikoina. Granö esitti, että miljöö ja sen tutkiminen ovat maantieteellisen tutkimuksen kannalta olennaisen tärkeitä, sillä maiseman ja todellisuuden väliin jäävä ”tyhjä paikka” täyttyy vasta miljöön kautta. Tämän teorian pohjalta maantieteeseen syntyi kokonaan uusi tieteenhaaran, lähiötiede, joka eriytyi maisematieteestä. Lähiötiede tutki ennen kaikkea maiseman ja ihmisen välillä olevaa, kaikin aistein koettavaa ympäristöä. (Raivo 1999: 3; Tiitta 2011: 257–258).

Maisemat ja miljööt voivat Granön mukaan olla joko liikkuvia tai liikkumattomia. Kun ihminen liikkuu, maisema ja lähiö liikkuvat sen mukana. Ihmisen liikkuessa maisema muuttuu ja ikään kuin vaelttaa kulkijan mukana. Luonnollisesti miljöö vaihtuu ja muuttuu useammin kuin maisema (Tiitta 2011: 257). Esimerkiksi avaraa tunturimaisemaa katsellessa maisema voi vaikuttaa yksitoikkoiselta silmäkantamattomiin. Kulkiessaan vaeltaja kuitenkin huomaa lähiympäristönsä monet yksityiskohtaisetkin piirteet ja tapahtumat tarkasti. Jos vaeltavat maisemat ovat keskenään yhtenäisiä ja samankaltaisia, ne voidaan Granön mukaan kiinnittää maapallon pinnalle muodostamaan enemmän tai vähemmän yhtenäisiä alueita. Tällöin itse havainnoijan sijainnilla ei enää ole niin paljon merkitystä, sillä maisema on tietty alueellinen yksikkö ja maankamاران osa, jolla on sille ominaiset, näköaistin avulla määritellyt maisemalliset ominaisuudet. (Tiitta 2011: 255–257).

4.2.1 Puhtaan maantieteen subjektiivinen elementti

Granön jälkeisessä maantieteessä on toisinaan esitetty, että Granöä voitaisiin pitää nykyisen behavioraalisen tai humanistisen maantieteen edelläkävijänä (vrt. Paasi 1983: 330). Tämä väite ja pohdinta on ymmärrettävästi herättänyt keskustelua sen vuoksi, että

behavioraalisen ja humanistisenkin maantieteen metodologinen ydin on ihmisen ja ympäristön suhteessa ilmenevän subjektiivisen elementin huomioiminen ja tutkiminen (Paasi 1983). Tutkimuskohteensa eli lähiympäristön havainnoinnin näennäisestä subjektiivisuudesta ja subjektiivisesta elementistä huolimatta maantiedettä ei Granön mukaan voitu rakentaa subjektiivisten kuvausten perustalle (Granö & Paasi 2018). Granö korostikin ennen kaikkea aistiympäristöjen luonnontieteellistä luonnetta tutkimuskohteina. Ympäristöhavaintojen tekemisen kautta oli tarkoitus pyrkiä äärimmäiseen objektiivisuuteen, ei henkilökohtaisten kokemusten ja havaintojen korostamiseen (Paasi 1983: 329–335).

Granön metodi on siis behavioraalisesta ja humanistisesta maantieteestä poiketen tutkijakeskeinen, ja metodin lähtökohtainen tavoite on subjektiivisuudesta riippumattomat tutkimuskohteiden ominaisuudet (Granö & Paasi 2018). Granö ei missään tapauksessa korostanut pelkästään aistiympäristöjen merkitystä tutkimuskohteena, vaan tärkeitä olivat myös ehdoton objektiivisuusvaatimus sekä havaitsemisen aika-paikka sidonnaisuus (Paasi 1983: 334). Granön näkemyksen mukaan maantieteellinen tutkimus onkin kaksiosaista (Granö 1935: 11). Ensimmäinen osa muodostuu antroposentrisen ympäristön toteamisesta maantieteen tutkimusalaksi. Tutkimuksen toinen osa korostaa alueiden luonnontieteellisyyttä ja yhtenäisten alueiden tieteellistä kuvausta ja tulkintaa. Granön metodissa toisistaan irrallaan olivat siis maiseman havainnointiin perustuva ”perseptuaalinen” ja ”alueellinen” ulottuvuus, jotka kuitenkin voidaan yhdistää ihmiskeskeisistä aistiympäristöistä pysyvärajaisiin kokonaisuuksiin. Puhtaan maantieteen tavoitteena olikin ennen muuta luoda maantieteelle erittäin selkeä ja looginen uusi oppijärjestelmä, jonka avulla alueita voitaisiin kuvata ja luokitella (Paasi 1983: 333–334).

Aikansa maantieteilijöiden mielestä *Puhdas maantiede* oli vaikeaselkoinen, ristiriitainen ja jopa turhan ehdoton. Saamastaan kritiikistä huolimatta teoksen teoreettinen anti on yhä löydettävissä: Granön mukaan maisema on kokonaisuus, johon ihminen sisältyy. Puhdas maantiede löydettiin uudelleen, kun muiden tieteenalojen edustajat kiinnostuivat teoksesta. Esimerkiksi arkkitehdit, taidehistorian maisematutkijat, äänimaisematutkijat ja ympäristösuunnittelijat innostuivat Granön ajatuksista ennen maantieteilijöitä.

Maantieteessä Granö ja hänen teoksensa herättivät uudelleen kiinnostusta 1970-luvulla humanistisen maantieteen myötä, jolloin ihmisen ja ympäristön suhdetta alettiin tutkia muutenkin. Erityisesti ympäristön synnyttämät tunteet ja mielikuvat alkoivat kiinnostaa maantieteilijöitä, vaikka Granö itse ei pitänyt subjektiivisia kokemuksia tai maisemaan liittyviä ideologioita ja poliittisia merkityksiä maisemamaantieteeseen kuuluvina. Merkittävää ja ennen näkemätöntä Granön työssä oli kuitenkin se, että *Puhtaassa maantieteessä* painotettiin näköhavaintojen ohella myös muita aistihavaintoja osana maiseman kokonaisuutta. (Tiitta 2011: 376–378).

4.3 Kokemusten maisema

Edellä kuvatut tavat käsittää maisemaa eivät sulje toisiaan pois. Nykyajan humanistinen maantiede on kuitenkin tuonut maiseman käsittämiseen uusia näkökulmia ja painotuksia, ja kehitys on jatkunut 2000-luvulla. Kun maisemaa tarkastellaan ensisijaisesti ihmisen ja ympäristön välisen suhteen pohjalta, nousevat kokemukset merkittävään ja jopa määrittävään rooliin (Wylie 2007: 139). Kokemusten paikkojen ja maisemien filosofinen perusta on fenomenologiassa ja eksistentialismissa, jotka ovat molemmat vaikuttaneet voimakkaasti uudenlaisen humanistisen maantieteen muodostumiseen. Kun tutkitaan ihmisen arkista kokemusmaailmaa, elettyjä kokemuksia ja niiden kautta käsitettyjä todellisuuden ilmiöitä, puhutaan fenomenologiasta (Wylie 2007: 140). Filosofisen suuntauksen lisäksi fenomenologia voidaan ymmärtää myös tieteellisenä lähestymistapana, etenkin vastakohtana positivistiselle tutkimukselle. Fenomenologinen lähestymistapa tarkastelee todellisuutta koettuna ja pyrkii selvittämään tietoisuuden rakenteita ihmisten itseä ja ympäristöä koskevia havaintoja tulkiten (Perttula 2010: 112). Lisäksi fenomenologialla voidaan tarkoittaa tutkimuksen ja tieteen tekemisen tapaa, eli metodia, jonka taustalla ei ole tietoisia tieteenfilosofisia taustaoletuksia (Metsämuuronen 2006: 152–153).

Maiseman tarkasteleminen fenomenologisesta näkökulmasta on kohtalaisen uutta kulttuurimaantieteessä, vaikka fenomenologia itsessään on jo pitkään ollut keskeinen filosofian haara. Kulttuurimaantieteessä fenomenologinen lähestymistapa ilmeni alkuun 1970-luvulla alkaneessa humanistisessa maantieteessä juuri subjektiivisten paikka- ja

maisemakokemusten korostumisena, ja myöhemmin 2000-luvulla kiinnostus fenomenologiaa kohtaan heräsi uudelleen (Wylie 2007: 140). Positivistisen maantieteen kritiikkinä keskeiseksi nousi fenomenologisen painotuksen myötä tilojen, paikkojen, ympäristöjen ja maisemien kokemuksellisuus ja merkitysten tulkinta. Lisäksi kokemuksellisuudesta ja subjektiivisuudesta tuli kehityksen myötä yhtä tärkeä osa todellisuutta kuin fyysisesti mitattavissa olevista ilmiöistä (esim. Tuan 1974). Tältä perustalta myös tämän tutkimuksen keskeisin kysymys ”Miten vaelluskokemus vaikuttaa erämaan käsittämiseen” on muotoiltu.

Aikaisempiin maiseman käsittämisen teorioihin ja tapoihin fenomenologinen lähestymistapa tarjoaa jotakin uutta, korvaamatta tietenkään aiempia maiseman määritelmiä täysin. Merkittävin maiseman perinteisiä määritelmiä kritisoinut fenomenologi lienee kulttuuriantropologi Tim Ingold (2000), joka on esittänyt vaihtoehtoisen tavan maiseman käsittämiseen. Artikkelissaan *The temporality of the landscape* Ingold (2000) esittää suorasanaista kritiikkiä maiseman määritelmiä kohtaan. Hän kyseenalaistaa käsityksen siitä, että maisema olisi vain kuva maailmasta tai maailman näkemisen tapa yhtä vähän kuin näkymä, joka koostuisi joistakin erityisistä kulttuuriarvoista ja merkityksistä. Ingoldin mukaan tällaiset määritelmät maisemasta eivät tarjoa totuudenmukaista kokonaiskuvaa maisemasta, vaan pikemminkin vahvistavat keinotekoisia jaotteluja esimerkiksi subjektin ja objektin, mielen ja kehon kuin myös kulttuurin ja luonnon välillä (ks. Wylie 2007: 154). Ingold hylkää tällaiset jaottelut esittäen, että maisemaan liittyy aina osallistuva subjekti, joka kokee maiseman kehon ja mielen avulla. Näin ollen maisema ei ole pelkästään kulttuurinen kuva tai mielikuvituksen kehosta ulkoistama tuote (Ingold 2000: 191–193). Kritiikki maiseman käsittämiseen vain ”näkemisen tapana” tai ”kulttuurisena kuvana” kohdistuu juuri siihen jaotteluun, jossa maisema käsitetään kahtiajakautuneeksi, ikään kuin maisemalla olisi vain fyysinen perusta ja sille rakennetut kulttuuriset merkitykset.

Ingoldin käsitys maisemasta on kokonaisvaltainen, elettyyn kokemukseen perustuva. Sen juuret ovat ennen muuta fenomenologiassa, mutta myös ympäristöpsykologiassa sekä antropologiassa. Taustalla vaikuttava filosofia perustuu etenkin Heideggerin (1996) ajatteluun ja aihetta käsittelevään artikkeliin *Building dwelling thinking*. Suomeksi

dwelling voitaisiin kääntää tarkoittamaan kotia, asumusta tai asuntoa (vrt. Relph 1976), mutta Heideggerin ajattelussa *dwelling* viittaa maailmassa olemisen (being-in-the-world) laajempaan merkitykseen. Myös Ingoldin (2000) maisemäkäsitys liittyy ajatukseen maailmassa olemisesta: maisema on ennen kaikkea maailma, jossa olemme ja jonka koemme. Maiseman käsittämisen tärkein edellytys on näin ollen osallistuminen. Maisemaan sisältyy Ingoldin käsityksen mukaan yhtä paljon ihmisen toiminta kuin myös se ympäristö, missä toiminta tapahtuu.

Kotimaisen maantieteen kentässä kokemusten tarkasteluun on keskittynyt erityisesti Pauli-Tapani Karjalainen. Karjalainen (1999: 26) on muun muassa painottanut maiseman olevan inhimillinen tuote ja havaitsevan subjektin luomus. Maisema ei enää olekaan pelkkää objektiivista luonnon havainnointia, vaan monin eri tavoin ilmenevää subjektiivista kulttuuritodellisuutta. Täten maisemakokemuksen subjektiivinen sisältö määrittää maisemaa ja maiseman kuvailemista. Karjalaisen mukaan maisemaa ei myöskään välttämättä voida täysin erottaa paikasta, vaan se voidaan ymmärtää paikkaan läheisesti sidoksissa olevaksi eleyksi ympäristöksi, jonka perusta on subjektiivisissa kokemuksissa. Nykypäivän humanistinen maantiede ei subjektiivisuuden korostamisesta huolimatta unohda Granön käsitystä maisemasta kokonaisuutena, vaan pikemminkin on ottanut osan siitä omakseen: maisema ymmärretään aistittavan lähiympäristön, miljöön, erääksi ulottuvuudeksi, jolla on kuitenkin kokijalleen henkilökohtaisia merkityksiä (Karjalainen 1999: 26; Wylie 2005).

Kokijan subjektiivisia havaintoja ei voida myöskään pitää täysin kulttuurista irrallisina, kuten Sauer (1963) on painottanut. Kulttuuriset merkitykset ovat mukana subjektiivisissa havainnoissa, määrittäen millaiseksi maisema muotoutuu. Karjalaisen (1987: 9) mukaan kokeva subjekti onkin ikään kuin todistaja, jota ilman maisemaa ei ole olemassa. Näin ollen, kulttuurisista merkityksistä vapaa havainto tai maisema on vain teoreettinen abstraktio. Todistamme siis jatkuvasti maiseman olevan paitsi henkilökohtainen kokemus, myös yhtäaikainen maailman katsomisen ja käsittämisen tapa sekä prosessi, joka elää ja muuttuu (Karjalainen 1999: 26).

5 LIIKKEELLÄ ERÄMAASSA – mobiliteetin käsite

”Käveltyäni tunnin verran olen tauon jälkeen niemekkään järven eteläpuolen järveen laskevan kahden pienen lammen välissä. Niistä kummastakin lähtee oma pieni puronsa. Ne yhtyvät vähän isommaksi liruksi, joka tavoittaa 459-järven kilometrin päässä minusta pohjoiseen. Mieleen tulee, että appiukon kanssa taisimme onkia ahvenia tuosta järvestä joskus 70-luvun lopulla.” (Antti Kalliokoski 1991: 4)

Vaeltaminen erämaassa on oikeastaan läpikotaisin erilaisten mobiliteettien kohtaamista ja kerrostumista. Erämaavaeltaja Antti Kalliokosken (1991) päiväkirjan tekstissä liikkeellä ovat paitsi vaeltaja itse, myös ympäröivä luonto historiasta tähän hetkeen: pienet purot, jotka kohdatessaan muuttuvat vuolaammaksi ja viimein pohjoisessa sulautuvat yhteen järveksi, ovat alati liikkeessä ja luonnon omien prosessien vaikuttajina ja vaikutuksen alaisina. Ajatusten ja muistojen virta taas kuljettaa vaeltajaa vuosikymmenen taaksepäin tuoden mieleen yhteisen kalastushetken appiukon kanssa. Erämaa toimii fyysisen liikkeen, nykyisten ja menneiden tapahtumien, läsnä- ja poissaolevien elementtien sekä hetkessä koettujen tunteiden ja virtausten kohtaamispaikkana, ikään kuin moniulotteisen mobiliteetin perustana.

Tim Cresswell (2006) on tarkastellut mobiliteetin käsitettä laajasti kirjassaan *On the Move: Mobility in the Modern Western World* sekä myöhemmin (2010, 2012) artikkelisarjassaan *Mobilities*. Kirjassaan Cresswell osoittaa mobiliteetin käsitteen keskeisyyden nykyajan maailmassa unohtamatta siihen liittyviä haasteita, ristiriitoja ja kritiikkiä. Cresswell (2010) toteaa mobiliteetin olevan jopa modernin maailman yksi keskeisimpiä tosiasioita, sillä mobiliteetin eri muotojen, kuten kulttuurisen diffuusion ja globalisaation, voidaan nähdä olennaisesti määrittelevän nykyaikaa. Cresswell (2010) valottaa mobiliteetin käsitettä esimerkein: luonnonilmiöt, globaali talous, kuljetusliikenne, teollisuus, matkailu, liikunta eri muodoissaan sekä ajatusten ja ideoiden jakaminen pitävät maailmamme liikkeessä. Koko maailma liikkuu ja on vuorovaikutuksessa erilaisten luonnollisten, kulttuuristen ja sosiaalisten ilmiöiden ja tapahtumien kautta. Tämä liike pitää sisällään kaikki liikkeen muodot ihmiskehon pienimmistä liikkeistä aina suurimpiin globaaleihin virtauksiin. Cresswell (2006: 2) jättää

mobilitiitin määrittelyn kuitenkin osittain avoimeksi toteamalla mobilitiitin oleva ikään kuin tyhjä tila, joka toimii vaihtoehtona pysyville paikoille, rajoille, perustuksille ja asioiden pysyvyydelle.

Mobilitiitti on ollut olemassa vähintään yhtä kauan kuin ihminenkin, ja ihmisen kehon liikkumista voidaan pitää yhtenä mobilitiitin alkuperäisimmistä muodoista. Etnografi Philip Vanninin (2009, 2015) mukaan perinteiset ja ikiaikaiset liikkumisen tavat, kuten käveleminen, pyöräily ja melonta kuvaavat mobilitiitin muotoja samalla tavalla kuin myöhemmin mobilitiittiin yhdistetyt modernin maailman liikkuvat virtaukset. Myös Cresswell (2010) toteaa, ettei mobilitiitti itsessään ole uusi keksintö, sillä ihmiset ja asiat ovat liikkuneet aina. Käsitteenä mobilitiitti on kuitenkin kohdannut monia muutoksia viimeisten parin vuosikymmenen aikana. 1990-luvulla voimistunut globalisaatio ja siihen liittyvä yleisesti lisääntynyt ihmisten, asioiden ja ideoiden liikkuvuus johtivat ”uuden mobilitiitin paradigman” syntyyn (Cresswell 2010). Aikaisemmat mobilitiittiin liittyvät tutkimukset keskittyivät lähinnä mitattaviin liikenteeseen, matkustamiseen ja ihmisten muuttoliikenteeseen liittyviin ilmiöihin sekä niiden mallinnettaviin muotoihin. Myöhemmin siirryttäessä positivistisen maantieteen pyrkimyksistä kohti humanistisia ja jälkimodernistisia teorioita, myös mobilitiitin käsite on laajentunut koskemaan lähestulkoon kaikkia mahdollisia liikkuvuuden muotoja ja niiden syvempiä merkityksiä. Nykyisen uuden mobilitiitin käsittämisen kannalta kulttuurin ja historian ymmärtäminen sekä mobilitiittia koskevan aikaisemman tutkimuksen tunteminen onkin tärkeää (Cresswell 2010).

Uuden mobilitiitin myötä myös kritiikki mobilitiittia kohtaan on kasvanut, etenkin humanistisen maantieteen paikkakäsitysten suhteen. Aiemmin autenttisen olemassaolon perustana pidettyjä paikkoja (Tuan 1977) on alettu uuden mobilitiitin paradigman myötä kyseenalaistaa voimakkaasti, mikä osaltaan on nähty uhkana perinteisille paikkakäsityksille ja paikkojen merkityksille (esim. Harvey 1996). Toisaalta mobilitiitti voidaan käsittää merkitystä luovana tekijänä, niin hyvässä kuin pahassa. Esimerkiksi Massey (1994) näkökulma mobilitiitin ja paikan suhteesta on vastakkainen tai vähintäänkin kyseenalaistava Harveyn tulkinnalle: mobilitiitin monet tasot selittävät paikkojen luonnetta ja merkityksiä. Esimerkiksi paikan ainutlaatuisuus määrittyy

Masseyn mukaan paikan vuorovaikutusten kautta. Tämä näkökulma paikkaan on teoreettisella tasolla esitetty vastakkaisena esimerkiksi Tuanin (1977) ja Relphin (1976) käsityksille, joiden mukaan mobiliteetin maailmanlaajuiset muodot ja prosessit ovat itse asiassa jopa esteenä paikan rakentumiselle ja paikkojen tuntemiselle. Tällöin liikkeellä ei kuitenkaan viitata päivittäiseen ja toistuvaan toimintaan paikassa, mikä Tuanin (1974) mukaan voi itse asiassa pitkään jatkuneena auttaa saavuttamaan käsityksen paikan tunnusta.

Mobiliteetin on joissakin yhteyksissä myös nähty ennustavan koko maantieteen loppua (Cresswell 2006: 3). Kriitikistä huolimatta, käsite on saanut maantieteessä keskeisen ja paljon keskustellun roolin. Olennaisinta maantieteen kannalta lienee kuitenkin mobiliteetin käsittäminen osaksi muita ilmiöitä ja laajempia merkitysrakenteita, kuten sosiaalisia valtasuhteita, identiteetin rakentumista ja arjen maantieteen ilmiöitä. Kuten Cresswell (2010) huomauttaa, mobiliteettiin liittyvät kokemukset, poliittinen toiminta ja valtasuhteet ovat olleet etenkin feministisen maantieteen edustajien tarkastelun kohteena (esim. Hanson 2010). Mobiliteetin eri muotojen tarkasteleminen eri tieteenalojen tutkimuksissa on yhdistänyt luonnontieteet humanistisiin- ja yhteiskuntatieteisiin, ja tarjonnut näin mahdollisuuden yhdistää aiemmin tiukasti erotetut tieteenalat toisiinsa (Cresswell 2010). Tieteenalojen erilaiset mobiliteetin tarkastelunäkökulmat ja merkitykset selittävät ihmiselämän ilmiöitä laajemmin. Nykyajan maantieteessä mobiliteetin käsitteellä onkin vankka teoreettinen perusta, jonka pohjalta on mahdollista ymmärtää edes jotakin maailmassa elämisestä ja olemisesta. Se on myös tämän työn tarkoitus: ymmärtää erämaavaeltajan kokemuksia, jotka liikkeen kautta rakentavat käsityksiä erämaasta paikkana ja maisemana.

5.1 Kävelen erämaassa

Olen määritellyt vaeltamisen omin lihasvoimin tapahtuvaksi useamman päivän ajan tapahtuvaksi liikkeeksi luonnossa. Se on vapaaehtoista ja usein sitä harrastaville erittäin mieluista. Vaeltamiseen liittyy lähes aina omien varusteiden kantamista rinkassa, maastossa yöpymistä ja joskus jopa kymmenien kilometrien päivämatkoja. Jotkut vaeltajat viipyvät vaelluksellaan muutaman päivän, toiset käyttävät vaeltamiseen

viikkoja, kuukausia, jopa vuosia. Yleensä arkikielessä vaeltamisella tarkoitetaan kävellen etenemistä, mutta vaeltaminen voi tapahtua myös suksilla, pyörällä tai kanootilla liikkuen. Olennaisin vaeltamista määrittelevä kriteeri on kuitenkin lihasvoimin tapahtuva liikkuminen luonnon keskellä. Vaeltamista voidaan pitää yhtenä mobiliteetin muotona, missä henkilökohtaiset liikkumiseen liittyvät kokemukset korostuvat ja mobiliteetin monet ulottuvuudet kohtaavat. Urheilua ja fyysistä liikkumista yleensäkin on jo pitkään tutkittu yhtenä mobiliteetin osa-alueena (Adey 2010: 156–161; Cresswell 2012), eikä tämä tutkimus ole siinä mielessä poikkeuksellinen.

Kävelemisen taidosta ja luonnon villeydestä kirjoitti jo 1800-luvulla amerikkalainen filosofi Henry David Thoreau (1817–1862). Esseessään *Kävelemisen taito* (2013, alkup. 1862) Thoreau ylistää villiä ja vapaata luontoa vastakohtana kansalaisen vapaudelle ja sivistykselle. Luonnossa kävelemisen kautta Thoreau tarkastelee ihmistä erottamattomana osana luontoa ja luontoa ihmisen havaintojen pohjalta. Vaikka Thoreaun kirjoituksia voidaan pitää paikoin liiankin romantisoituina, myös nykyajan maantieteessä käveleminen ja sen tutkiminen on kasvattanut suosiotaan (esim. Wylie 2005; Edensor 2000, 2010; Lorimer 2011). Kävelemistä voidaan käyttää sekä tutkimuksen tekemisen metodologiana että tutkimuksen objektina (Lorimer 2011). Kävelemisen yhtäaikaisten helppous ja toisaalta liikkuvan subjektin tarkasteluun liittyvä haasteellisuus ovat tuoneet kiehtovan mahdollisuuden nykyajan maantieteen tutkimusaiheisiin ja -menetelmiin. Esimerkiksi historian kehityskulkua, globaalia paikan tuntua tai maiseman ja paikan kokemista tarkasteltaessa käveleminen on osoittautunut mielenkiintoiseksi metodologiaksi. Oivallisia ja inspiroivia esimerkkejä näistä ovat kalifornialaisen toimittajan Paul Salopekin (*Out of Eden Walk* 2019) seitsemän vuoden kestoisen patikkamatka maailman ympäri sekä jo mainitun maantieteilijä John Wylie (2005) käytännönläheinen kävelykertomus Englannin South West Coast -patikkareitillä. Kulttuurimaantieteilijä Tim Edensor (2000) puolestaan on tarkastellut kävelemistä arjesta irtaantumisen tapana sekä luonnon ja ihmisen suhteen kuvauksena. Maantieteen rinnalla myös muut tieteen- ja taiteenalat ovat tunnistaneet kävelemisen monipuoliset ilot ja hyödyt, ja kävelemistä onkin tarkasteltu osana julkista keskustelua, taiteita ja ihmisten arkipäiväistä elämää (esim. Kuoppa 2016: 17).

Tekstini ja analyysini taustalla vaikuttavat etenkin juuri Wylie (2005) kerronnalliset kävelykuvaukset, joissa ihmiskehon ja mielen kokemukset liittyvät osaksi maiseman käsittämistä. Wylie kirjoitukset puolestaan ovat saaneet innoitusta etenkin filosofi Merleau-Pontyn (1908–1961) sekä Tim Ingoldin (2000, 2004) fenomenologisen kirjoittamisen tavoista. Wylie (2005) mukaan liikkuva kävelijä havainnoi maisemaa kaikilla aisteillaan rakentaen samalla itse maisemaa ja käsitystä siitä. Samanaikaisesti myös maisema rakentaa ja muovaa kävelijää itseään (Ingold 2004: 328–329). Näin ollen maisema ja siellä liikkuva keho ja mielen kokonaisuus ovat toistensa olemassaolon edellytyksiä (Ingold 2000: 193). Kävelemisen kokemus ei ole vain fyysinen kokemus, sillä kävelyminen vaikuttaa oletettavasti myös mieleemme liikkeisiin. Kävelemisen kautta käsitämme paremmin itseämme, toista ja ympäröivää luontoa. Ympäristö, jossa kävelemme, vaikuttaa tunteisiimme, ajatuksiimme ja havaintoihimme ja kävelemisen aikana koetut tunteet puolestaan määrittävät ympäristön havainnointia (Ingold 2000, 2004).

Maiseman, paikan ja mobiliteetin käsitteet kietoutuvat yhteen monin eri tavoilla. Humanistimaantieteilijä David Seamon (1980) on tarkastellut paikkaa jokapäiväisen liikkumisen tilana pyrkimyksenään löytää paikan olennainen, kokemuksellinen luonne. Seamon huomauttaa, että paikka on tärkeä käsite, mutta ennen kaikkea paikkaan sisältyvän kehollisen liikkuvuuden vuoksi. Kehon tai muun objektin liikkeet paikassa ovatkin Seamonin mukaan keskeisessä roolissa paikan käsitteen ymmärtämisessä, sillä juuri liikkuvuus ja liikkuminen tilassa auttavat tuottamaan paikan tunteen. Seamon tarkastelee paikkaa jokapäiväisen liikkumisen tilana, jossa mikä tahansa kappaleen, kehon tai kehonosan paikaltaan siirtäminen tai paikassa siirtäminen ovat paikan tunnun käsittämiseen vaadittavaa liikettä. Hyvin arkipäiväisetkin toiminnot, kuten ajomatka töistä kotiin tai postilaatikolla käynti ovat Seamonin mukaan esimerkkejä jokapäiväisestä liikkumisesta tilassa (Seamon 1980: 148). Näin ollen myös kävelemistä erämaassa voidaan pitää kehon liikkeenä, joka lopulta auttaa saavuttamaan syvällisemmän käsityksen siitä paikasta tai maisemasta, jossa liikutaan.

Jokapäiväisessä tilassa tuotetut liikkeet ja niiden toistaminen tuottavat tapoja ja rutiineja, joiden pitkäaikainen ylläpitäminen johtaa Seamonin (1980) mukaan aika-tilarutiineihin.

Aika-tilarutiineissa yksittäisen henkilön tavat ilmenevät päivän mittaan rutiininomaisesti. Kun liikkuvuutta tarkastellaan jonkin sosiaalisen ryhmän käyttäytymisen kautta, voidaan useiden aika-tilarutiinien nähdä yhdistyvän toisiinsa. Seamonin käsityksen mukaan monien aika-tilarutiinien yhdistyminen toisiinsa jonkin erityisen paikan sisällä johtaa tanssia metaforana käyttäen ”keho-baletin” (*body-ballet*) ilmaantumiseen. Juuri tämän keho-baletin, eli erilaisten aikatila rutiinien yhdistyminen jossakin erityisessä sijainnissa, voi tuottaa vahvan tunteen paikasta, paikan tunnun. Tämän lisäksi kehollinen liikkuvuus voi tuottaa eksistentiaalisen sisältymisen paikkaan – kuuluvuuden tunteen johonkin erityiseen paikkaan (ks. myös Relph 1976). Näin ollen tätä ”keho-balettia” voidaan pitää jopa koko paikkakokemuksen vertauskuvana. Kokemuksen keskiössä ovat tällöin arkipäiväinen liike ja sen tuomat kokemukset (Seamon 1980).

5.2 Vaeltajan vapaus

Vaeltaminen mobiliteettina kätkee sisäänsä merkityksen sosiaalisesta, fyysisestä ja taloudellisesta vapaudesta. Vaeltaminen tai käveleminen luonnossa nähdään jo lähtökohtaisesti sellaisena aktiviteettina, joka mahdollistaa kaupunkielämän melusta ja arjen rutiineista vapautumisen (Edensor 2000). Lisäksi vaeltaminen on täysin vapaaehtoista, ainakin silloin kun siitä puhutaan retkeilyn ja luontoliikunnan muotona. Vapaaehtoisuudella on kuitenkin tietyt reunaehdot: vaeltajalla tulee olla kohtalaisen hyvä peruskunto ja terveys, vaelluksella tarvittavat riittävät taidot ja varusteet sekä sopivasti aikaa. Voidakseen lähteä ”kauas erämaahan” ja viipyäkseen siellä suhteellisen pitkiä aikoja, täytyy olla vapaa-aikaa. Näinkin itsestään selvän asian ajattelemisen havahduttaa siihen tosiasiaan, ettei kaikkialta maailmasta suinkaan löydy samanlaisia vapauden tuomia mahdollisuuksia. Suomalaisen yhteiskunnan työntekijälle lomat ovat usein ansaittuja, ja olemassa olevat fyysiset, kulttuuriset ja taloudelliset resurssit mahdollistavat vaeltamisen. Näin ollen, vaeltaminen on erittäin kulttuurinen ja toistaiseksi melko länsimaalainen ilmiö, ellei sitä tarkastella yhtenä nomadismien tai paimentolaisuuden muotona.

Pohjoista mobiliteettia ja sen kokemuksellisia puolia tarkastelleet kulttuuriantropologit Joachim Otto Habeck ja Ludek Broz (2015) osoittavat, että pohjoisilla alueilla

liikkuminen on pitkään käsitetty vaikeaksi haastavien olosuhteiden ja vaikean saavutettavuuden takia. Pohjoinen ympäristö on sanellut ehdot, joiden puitteissa liikkuminen on ollut enemmän luonnon sanelema vaatimus kuin vapaa-ajan viettotapa. Liikkumisella viitataan tässä nomadistiseen liikkeeseen, missä kärsimykset, menetykset ja vaarat ovat arkipäiväisiä. Habeckin ja Brozin tutkimus kuitenkin osoittaa, ettei tämä näkemys liikkumisesta vastaa alkuperäiskansojen kertomuksia liikkumisen luonteesta. Arktisten alueiden asukkaat, olivatpa sitten alkuperäisväestöä tai eivät, kertovat liikkumiseen liittyvän vaikeuksien ja vaivan lisäksi miellyttäviä hetkiä, iloisia kohtaamisia sekä muita positiivisia piirteitä. Myös välttämätön liike, kuten nomadismi, voi pitää sisällään paljon positiivisia emotionaalisia ulottuvuuksia.

Kuten Tim Cresswell (2010; 2014) ja Doreen Massey (1994) monien muiden mobiliteettia tutkineiden maantieteilijöiden ohella ovat osoittaneet, mobiliteetin tasot ovat monet, eikä mobiliteettiin liittyvä vapaus ole itsestäänselvyys tai kaikkien oikeus. Liikkumista rajoittavina tai toisaalta mahdollistavina tekijöinä Massey (1994) pitää esimerkiksi sukupuolta ja kansallisuutta. Selkeimpänä esimerkkinä hän korostaa sosiaalisten suhteiden määrittelemää liikkumisen mahdollisuutta etenkin naisen näkökulmasta. Massey esittää, että tilat, joissa mobiliteettiakin tuotetaan, ovat ennen kaikkea sosiaalisia, poliittisia ja sukupuolittuneita. Massey'n lailla tässäkin yhteydessä voitaisiin kysyä: onko naisen paikka yksin erämaassa, viikkoja kestäväällä vaelluksella? Perinteisesti maskuliinisena pidetty erämaamaisema (Cronon 1996; Weatherby & Vidon 2018) on kuitenkin Pohjoismaissa muutoksen keskellä, ainakin käytännön tasolla. Kuten tämäkin tutkimus osoittaa, myös naiset vaeltavat, jopa yksin.

Syyt ja perustelut ihmisten liikkumiselle ovat moninaiset: toiset ovat pakotettuja liikkumaan ja muuttamaan esimerkiksi paremman elämän toivossa tai sotaa paetessa. Jotkut ihmisryhmät voivat näennäisesti liikkua paljon, mutta esimerkiksi sosiaalisen liikkumisen mahdollisuus on äärimmäisen rajattua, jopa mahdotonta (Massey 1994). Vapaaehtoisesti ja mielellään matkustavat ihmiset edustavat usein sellaisia sosiaalisia ryhmiä, joiden yhteiskunnallinen asema on lähtökohtaisesti hyvä tai vauras. Massey (1994) esittääkin, että liikkuvuus ja sen mahdollisuudet heijastavat sosiaalista valtaa. Samalla kun joku hyötyy mobiliteetin tuomista mahdollisuuksista, toisen asema

heikkenee entisestään. Myös Cresswell (2012) kirjoittaa liikkumisen olevan yhteydessä ihmisen sosiaaliseen asemaan. Koska mobiliteettiin liittyy fyysisen liikkumisen ohella myös sosiaalinen liikkuminen, voi mobiliteettia ja sen mahdollisuutta tarkastella monella eri tasolla.

5.3 Matkalla erämaahan – perillä erämaaleirissä

Pohjoiseen matkaaminen muutenkin ... Se on minulle vastakohtien kohtaamista. Usein minua ärsyttää, hermostuttaa, stressaa ja ehkä jännittääkin. Kaikkien valmistelujen ja vaivannäön jälkeen, kun viimein istahtaa autoon ja aloittaa satojen kilometrien mittaisen, tunteja kestävän matkan, ei oikein tiedä miten päin olisi. Malttamattomana haluaisi olla heti perillä. Päästä saman tien tunturiin astelemaan ja elämään todeksi sitä haavetta, joka näille matkoille yhä uudestaan pakottaa. Kuitenkin pitää malttaa. Kilometri toisensa perään mieli vaeltelee läpi ajatusten ja silmät harhailevat milloin missäkin; horisontissa, taivaalla, ohi vilahtavissa puissa... Kuitenkin on ihanan hiljaista. Meitä on autossa vain kaksi, ja istumme hiljaa. (Tekijän päiväkirjamerkintä välillä Oulu-Karigasniemi, syyskuu 2018).

Kuva 2. Matkalla erämaahan. (V3)

Erämaavaellus vaatii suunnittelua, miettimistä ja varustautumista niin henkisesti kuin fyysisestikin. Useat vaeltajat ovat valmiita matkustamaan tunteja tai jopa päiviä

päästääkseen ”aitoon erämaahan” ja kokemaan yhä uudestaan sen, mitä erämaasta eniten etsivät (ks. Leppänen & Pajunen 2017: 31–33). Matka erämaahan ja vaellukselle alkaa jo rinkan pakkaamisesta, autossa tai junassa istumisesta ja kartan tutkimisesta (kuva 2). Itse erämaavaelluksella pysähtyneisyys ja paikallaan olo ovat liikkumisesta huolimatta läsnä: vaellusmatkan aikana pidetyt tauot, pystytetty leiri ja hiljaiset hetket ilmentävät toisaalta mobiliteetin vastakohtaa, liikkumattomuutta ja pysähtyneisyyttä, jotka kuitenkin voidaan käsittää osaksi mobiliteettia (Adey 2006; Cresswell 2012). Erämaavaelluksella usein juuri paikallaan olon hetket voidaan kokea erityisen merkittäväksi osaksi vaelluskokemusta, sillä pysähtymisen hetket yleensäkin ovat tärkeä osa elämää (Bissell & Fuller 2011: 3). Pysähtymistä, paikallaan oloa ja suhteellista liikkumattomuutta ei voida erottaa mobiliteetin käsitteestä, sillä juuri niiden kautta mobiliteetti saa kokonaisvaltaisen merkityksensä.

Cresswellin (2012) mukaan paikallaan olo ja pysähtyminen sisältyvät liikkumisen käytäntöihin. Kuten edellä jo kuvattiin, matkustaminenkin pitää sisällään paljon pysähtymistä, odottelemista ja paikallaan olemista. Bissellin ja Fullerin (2011) kirjoittama teos *Stillness in a Mobile World* keskittyy juuri tähän mobiliteetin näkökulmaan. Olen kääntänyt englanninkielen *stillness* sanan pysähtyneisyydeksi, vaikka sananmukainen käännös olisi hiljaisuus. Kuitenkin tässä yhteydessä myös hiljaisuudella viitataan jonkinlaiseen hiljaisuuden hetkeen, jota paikallaan olo ja pysähtyneisyys leimaavat. Bissell ja Fuller toteavat, että samalla tavalla kuin liikettä on kaikkialla, myös hiljaisuutta ja pysähtyneisyyttä voidaan havaita joka puolella. Usein nämä pysähtyneisyyden hetket ovat esitetty negatiivisessa valossa viitaten esimerkiksi vastoin ihmisen tahtoa tapahtuviin pitkiin odotteluaikeisiin, vuosia kestäviin pakolaisleireihin tai vaikkapa vuosien vankilatuomioihin. Tällöin pysähtyneisyys voidaan nähdä tuhlattuna aikana, tyhjyytenä ja toimeettomuutena (Cresswell 2012).

Hieman positiivisemmassa valossa tarkasteltuna pysähtyneet tuokiot voivat olla elämän merkityksellisiä hetkiä. Cresswell (2012) kuvailee asiaa esimerkin avulla. Vuoden 2010 huhtikuussa tapahtunut Islannin Eyjafjalljökullin voimakas tulivuoren purkaus sai aikaan toivottua enemmän paikallaan oloa ja odottelua. Ilmakehään levinneen tuhkapilven seurauksena Euroopan maiden ilmatiloja suljettiin, mikä aiheutti työvuorojen

peruuntumisia, pitkittyneitä ulkomaanmatkoja ja turhauttavan pitkältä tuntuvaa odottelua. Vaikka tapahtuma oli lähtökohtaisesti dramaattinen ja taloudellisesti tappiollinen, se herätti paljon merkittäviä ajatuksia ja jopa aihetta koskevia tutkimuksia (esim. Benediktsson 2010; Cresswell 2012). Henkilöstä ja monista tekijöistä riippuen, pysähtyneisyys voitiin kokea joko kauhistuttavana ja turhauttavana tai vapauttavana ja inspiroivana. Tätä pysähtyneisyyteen liittyvää näkökulmaa voidaan soveltaa myös erämaavaelluksella välttämättömiin pysähtyneisyyden hetkiin ja taukoihin.

Luonnossa liikkujalle pysähtyneisyyden tunne ja hiljaisuuden kokemus ovat erityisen tärkeitä. *Terveysmetsä* -teoksen kirjoittaneet Marko Leppänen ja Adela Pajunen (2017: 195) osoittavat Lappiin matkaavien tärkeimmäksi motiiviksi luonnon rauhan ja hiljaisuuden kokemisen kaipuun. Vaikka Lappiin ja sen erämaihin lähdetään usein liikkumaan ja vaeltamaan, samanaikaisesti sieltä etsitään rauhaa, hiljaisuutta ja pysähtymistä. Luonnonrauha ja hiljaisuus eivät kuitenkaan tarkoita täydellisen äänetöntä ja liikkumatonta tilaa, vaan ihmisen toiminnasta aiheutuvien äänien puuttumista (Leppänen & Pajunen 2017: 194–197). Erämaan rauhakin perustuu paljon sen hiljaisuuteen: kaupungin äänet eivät kuulu, meteli ja pauke on tauonnut. Koko erämaavaellus rakentuu lopulta kulkemisen ja pysähtymisen vuorottelulle: vaellus ei olisi vaellus ilman pystytettyä leiriä ja sen tarjoamia levon hetkiä. Erämaaleiriä ympäröivä luonto voi olla joko hiljainen tai äänekäs, säästä ja olosuhteista riippuen. Kuitenkin sitä leimaavat paikallaan olon, odottelun, levähtämisen ja hiljaisuuden kokemukset, jotka toisaalta mahdollistavat omien ajatusten kuulemisen ja tunteiden tunnistamisen.

6 KERTOMUSTEN JA KOHTAAMISTEN KIETOUTUMIA

Kuva 3. Päiväkirjan kirjoittaja Käsivarren erämaa-alueella. (Tekijän kuva 2015).

Tuvalle ilmaantui kaksi poromiestä moottorikelkalla, ja hetki heidän kanssa poristiin. Hauskoja olivat. Hassua, miten ihmiset täällä vain elävät erämaassa kuin kotonaan. Kulkevat kelkalla sinne tänne ja eivät juuri polkuja tai reittimerkkejä tarvitse. Ja sitten me hiihtäjät olemme tällaisia – epäröimme joka mutkaa ja tunturia. Tuntematonta seutua tämä kyllä itselle on, mutta ihanaa oppia tuntemaan. Taidanpa tulla tänne kesällä uudestaan. (Tekijän päiväkirjamerkintä, Paistuntureilla huhtikuussa 2017)

Olen jo vuosia havainnoinut erämailta ja sen ilmiöitä: erämaaluontoa, vaeltajia, erämaassa tapahtuvaa toimintaa, erämaakulttuuria, milloin mitäkin. Lähes jokaisella vaelluksella olen tallentanut havaintojani ja kokemuksiani sekä kirjoittamalla että valokuvaamalla (kuva 3). Aloitellessani tätä työtä keväällä 2018, minulla oli pöydällä pino omia vaelluspäiväkirjoja ja tietokoneella monta kansiota valokuvia. Mieleen painuneita muistoja sitäkin enemmän. Tutkimuksen tekemisen tavaksi olisi hyvin voinut valikoitua autobiografia tai autoetnografia, joista molempia käytetään nykypäivän kulttuuria tutkivissa tieteissä (esim. Ellis & Bochner 2000; Moss 2001). Päädyin kuitenkin siirtämään syrjään omat kokemukseni, tekstini ja valokuvani suunnaten etsimään jotakin uutta ja toivon mukaan objektiivisempaa. Lopulta tämän tutkimuksen aineisto koostuu kahdeksan eri vaeltajan kirjoittamasta seitsemästä vaelluspäiväkirjasta sekä samoille

henkilöille toteutetuista valokuvateemahaastatteluista. Tässä tutkimuksessa vaeltajat esiintyvät aineiston käsittelyn helpottamiseksi koodilla V, jonka perässä on vaeltajaa kuvaava numero ikäjärjestyksessä. Aineiston hankkimisen alkuvaiheissa tutkimusta koskevaa tietoa ja osallistumiskutsua jaettiin sähköpostitse eri postituslistoille ympäri Suomea. Kutsu jaettiin myös sosiaalisessa mediassa, esimerkiksi Facebookin Retkeilijät-sivustolla. Jokainen osallistuja ilmoittautui sähköpostilla, ja kaikki osallistujat olivat yhtä lukuun ottamatta kirjoittajalle ennestään täysin tuntemattomia.

6.1 Seitsemän vaelluspäiväkirjaa pohjoisilta erämailta

Ensisijaiseksi aineiston hankinnan menetelmäksi valikoitui vaelluspäiväkirjojen kerääminen eri-ikäisiltä ja eri puolilta Suomea kotoisin olevilta erämaavaeltajilta. Päiväkirjaa tuli kirjoittaa vaelluksen aikana jollakin Suomen erämaa-alueella tai muualla Pohjoismaassa erämaan kaltaisella alueella. Vaellusta koskevia kriteerejä olivat vähintään kolmen päivän kesto, liikkuminen lihasvoimin ja yöpyminen maastossa. Päiväkirjan kirjoittamisen ohjeet olivat melko väljät: päiväkirjaa tuli kirjoittaa vaelluksen aikana joka päivä, mahdollisimman aidosti ja rehellisesti omia kokemuksia, tunteita ja havaintoja raportoiden. Vähimmäissivumäärää tai ennalta annettuja kysymyksiä ei muutamaa suuntaa antavaa ohjetta lukuun ottamatta ollut (liite¹). Yhteensä päiväkirjoja kertyi seitsemän ja niiden yhteissivumäärä puhtaaksi kirjoitettuna on 65 sivua. Päiväkirjoista yksi on kahden vaeltajan (V4 & V5) yhteinen, mutta muut päiväkirjat ovat henkilökohtaisia. Kaikki päiväkirjat on kirjoitettu kesän 2018 aikana, mikä saattaa vaikuttaa tutkimustuloksiin. Esimerkiksi talvella kaamosaikana toteutettu hiihtovaellus saattaisi herättää vaeltajissa erilaisia ajatuksia, tuntemuksia ja mielikuvia kuin kesävaellus (ks. Kosonen, Valtonen & Alakärppä 2017).

Yleisesti määriteltynä päiväkirjalla tarkoitetaan useimmiten tekstimuotoon puettuja päivättyjä merkintöjä, joita kirjoitetaan ensisijaisesti itseä varten. Vain itselleen kirjoittaminen voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, sillä kirjoittajalla on aina jokin tietoinen tai tiedostamaton käsitys lukijasta (Makkonen 1997: 234). Esimerkiksi tässä tutkimuksessa käsitys lukijasta oli tietoinen, sillä vaeltajat kirjoittivat päiväkirjaa tiedostaen sen tutkimustarkoituksen. Tekstin ohella päiväkirjamerkintä voi olla myös

kuva, esine tai muisto, joka halutaan tallettaa muistiin (Lejeune 2009: 179). Päiväkirjaksi voidaan käsittää myös kaikki ne tekstit, joita ihmiset tuottavat osana päiväkirjan kirjoittamista (Fothergill 1974: 3).

Päiväkirjoja kirjoittamalla ja kirjoituksia analysoimalla on mahdollista saavuttaa muuten tavoittamattomia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia kokemuksia (esim. Filep, Thompson-Fawcett, Fitzsimons & Turner 2015). Joskus päiväkirjan merkitys kirjoittajalle voi olla jopa terapeutin, sillä päiväkirjaan voi kirjoittaa myös kipeistä kokemuksista ja muista herkistä aiheista. Päiväkirja toimii ikään kuin ymmärtävänä, hiljaisena kuulijana, joka ei tuomitse tai paljasta kirjoittajan henkilökohtaisia asioita (Ohlson 1995: 18). Päiväkirjan kirjoittaminen hyödyttää täten siis paitsi kirjoittajaa itseään, myös päiväkirjaa analysoivaa tutkijaa. Päiväkirjojen erityisyys piilee myös siinä, että ne tarjoavat mahdollisuuden analysoida tilanteissa välittömästi koettuja, tunnettuja ja elettyjä hetkiä, ei ainoastaan jälkikäteen muisteltuja mieleenpainuvia kokemuksia tai kokemusten pysyviä vaikutuksia (Filep ym. 2015). Välittömät tunnekokemukset ympäristökuvausten ohella ovat usein etenkin retki- tai matkapäiväkirjojen sisältöä. Täten päiväkirjat auttavat tutkijoita saavuttamaan ja tarkastelemaan ihmismielen maisemia ja kirjoittamalla näkyväksi tehtyjä, paljastettuja paikkoja. Voidaankin sanoa, että päiväkirjat tekevät näkyväksi ihmistä muuttavia ihmisen ja ympäristön välisiä paikkoja ja ympäristöjä (Filep ym. 2015).

Kuten Filep ym. (2015) omassa tutkimuksessaan toteavat, päiväkirjat voivat avata tutkittavan henkilön mielenmaisemaa aivan eri tavalla kuin haastattelut. Esimerkiksi Filepin ym. toteuttamaan tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden päiväkirjat sisälsivät kuvauksia paitsi Antarktiksien ympäristöstä, myös kirjoittajien välittömistä tunnekokemuksista. Päiväkirjoissa ilmenivät ympäristössä koetut monenlaiset tunteet kunnioituksesta kiitollisuuteen, ihmettelystä hämmästelyyn ja kiehtovuudesta inspiroitumiseen. Vaikka päiväkirjat olisivatkin erikseen tutkimusta varten pyydettyjä, ne tarjoavat kirjoittajalleen vapauden ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan rehellisesti ja avoimesti. Arkaluonteiset ja herkätkin ajatukset, havainnot, tunteet ja kuvitelmat rakentuvat sanoiksi ja paljastavat kallisarvoista informaatiota paitsi tutkittavan mielenmaisemasta myös tutkittavan ja ympäristön suhteesta (Filep ym. 2015).

Päiväkirjat osoittautuivat erityisen mielenkiintoiseksi, mutta yksinään riittämättömäksi ja määrällisesti liian suppeaksi tutkimusaineistoksi. Luettuani kaikki päiväkirjat kertaalleen läpi, pohdin niiden sisältöä suhteessa tutkimusongelmaani. Vaelluskokemusten osuus jäi teksteissä ympäristöhavaintojen varjoon. Tämän vuoksi päiväkirjat eivät mielestäni tarjonneet riittävästi tulkittavaa aineistoa, mikä saattoi johtua päiväkirjan kirjoittamiseen liittyvästä vajavaisesta ohjeistuksesta tai vain osallistujien erilaisista päiväkirjan kirjoittamisen käsityksistä. Vaeltajien aikaisempaa kirjoittamiseen liittyvää kokemusta ei kysytty, eikä sen vaikutusta oltu edes ajateltu aineiston hankkimisen aikana. Toisaalta päiväkirjojen kirjoittamiseen liittyvät vapaus, aitous ja persoonallisuus olivat päiväkirjoille asetettuja tavoitteita, ja siltä osin tavoite täyttyi. Lopulta kuitenkin syvemmän ymmärryksen ja paremman kokonaiskuvan saamisen kaipuussa päätin lähestyä aihetta vielä valokuvateemahaastattelujen kautta.

6.2 Kohtaamisia vaelluskuvien äärellä

Vaelluspäiväkirjojen lisäksi aineisto koostuu seitsemästä puolistrukturoidusta valokuvateemahaastattelusta, jotka toteutettiin yksilöhaastatteluina päiväkirjoja kirjoittaneille vaeltajille. Ainoastaan V4 ei käytännön syistä pystynyt osallistumaan haastatteluun. Muiden vaeltajien kohdalla haastattelujen toteuttaminen onnistui kohtuu vaivattomasti. Kuusi haastatteluista toteutettiin kasvokkain ja yksi puhelimitse. Haastattelujen tavoitteena oli täydentää päiväkirjan tarjoamaa aineistoa ja sitä kautta mahdollistaa syvällisempi aineiston analyysi. Teemahaastattelun etuna voidaan yleisestikin pitää sitä, että se mahdollistaa haastateltavien vastausten tarkentamisen ja syventävien kysymysten esittämisen (Tuomi & Sarajarvi 2018: 65).

Teemahaastattelu perustuu tutkijan ennalta valitsemiin teemoihin usein sen perusteella, mihin tutkija tarvitsee tietoa ja miten tutkimuksen teoreettinen viitekehys on rakennettu (Tuomi & Sarajarvi 2018: 65). Usein haastattelussa voikin tulla esille asioita, jotka tutkija jo tietää tai joita hän osaa odottaa (Gudmundsdottir 1996: 299). Strukturoidusta haastattelusta poiketen kysymysten muoto tai esittämisjärjestys saattaa vaihdella (Metsämuuronen 2006: 115). Lisäksi teemahaastattelussa korostuvat haastateltavan aihetta koskevat tulkinnat ja merkityksenannot (Tuomi & Sarajarvi 2018: 65).

Haastattelutilanteessa haastatteli edustaa kuulijaa tai laajempaa yleisöä, jolle haastateltava kertoo tarinaansa. Kuulija vaikuttaa haastateltavan kertomiseen olennaisesti, ja haastateltava kertoo asioita juuri tilanteeseen sopimaksi katsomallaan tavalla. Jossakin toisessa tilanteessa, jollekin toiselle henkilölle kerrottuna, haastateltavan kertomus voisi olla toisenlainen. Näin ollen haastattelu on aina tilanteeseen sidottu, merkityksiä luova tapahtuma (Erkkilä 2005: 45).

Ennen haastatteluja olin pyytänyt päiväkirjoja kirjoittaneita vaeltajia valitsemaan kolmesta kuuteen vaellukselta otettua valokuvaa. Kuvien katselemisen tarkoituksena oli pyrkimys palata haastateltavan vaelluksen aikaisiin havaintoihin, kokemuksiin ja tunteisiin ja näin säilyttää mahdollisimman autenttinen kosketus erämaavaellukseen. Lisäksi kuvat itsessään kertovat tarinaa ja liittävät käsiteltävään aiheeseen haluttuja merkittyjä asioita, ilmiöitä ja tunteita (Rose 2012: 123). Kuvauskohteet viittaavat myös aina johonkin toiseen asiaan tai ilmiöön kuin vain kuvassa näkyvään objektiin; esimerkiksi poroaita erämaassa viittaa paikalliselinkeinon ja vaeltajien rivi sosiaaliseen ryhmään. Pääasiassa kuvien viittauskohteet olivat perinteisiä erämaahan mielletäviä fyysisen ympäristön objekteja, kuten kauniita luonnonmaisemia, eläimiä ja kasveja. Toisaalta kuvissa toistuivat myös ihmiseen liittyvät konkreettiset tekijät, kuten vaeltajat itse, rakennetut tuvat, vaelluspolut, nuotiopaikat ja telttaleirit. Abstraktimmat asiat, kuten vaeltamiseen liittyvät odotukset ja tunteet ilmenivät myös joistakin kuvista. Esimerkiksi kuva väsyneestä vaeltajasta kuvasti hyvin vaelluksen fyysistä ulottuvuutta ja vaeltamisen aiheuttamaa väsymystä. Valokuvia ei siis voida pitää pelkästään visuaalisina representaatioina kuvatusta kohteesta, vaan niihin sisältyy aina muitakin kyseiseen kohteeseen liittyviä merkityksiä, käsityksiä, arvoja ja ominaispiirteitä (MacKay & Fesenmaier 1997: 538–541).

Ennen haastatteluja olin miettinyt etukäteen valokuviiin liittyviä kysymyksiä (liite²) sekä joitakin teemoja, joiden perusteella voisin käsitellä omia tutkimuskysymyksiäni. Esitin jokaiselle haastateltavalle aluksi samat kuviin liittyvät kysymykset, mutta tarkentavat kysymykset ja keskustelun aiheet vaihtelivat hieman kuvista ja haastateltavan kertomuksista riippuen. Haastatteluissa haastateltavan rooli korostui, sillä haastattelu rakentui haastateltavan itse valitsemien kuvien ympärille. Haastattelun tärkeimpänä

tavoitteena oli saada haastateltavat kertomaan heille merkittävistä erämaavaelluksella koetuista hetkistä ja niihin liittyvistä havainnoista ja kokemuksista. Tämä tavoite täyttyi haastattelujen aikana erinomaisesti. Haasteeksi muodostui enemmän aiheiden hetkittäinen rönsyileminen ja aikaisempien vaelluskertomusten muisteleminen. Pääasiassa käsitellyt aiheet liittyivät kuitenkin erämaan määrittelemiseen, erämaavaelluksen motiiveihin, vaelluskokemuksiin, luonnon havainnointiin, paikalliskulttuuriin, poronhoitoon sekä vaelluksen herättämiin tunteisiin. Valokuvien määrästä riippuen haastattelu kesti ajallisesti tunnista kahteen tuntiin. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja osasta tehtiin myös kirjallisia muistiinpanoja. Jokainen haastattelutilanne oli ainutlaatuinen ja itselleni merkittävä kokemus. Toisille esitin enemmän kysymyksiä haastattelun aikana, ja toiset kertoivat ajatuksistaan vapaammin. Lopuksi haastattelut litteroitiin, minkä seurauksena haastatteluun liittyvää aineistoa kertyi yhteensä 60 sivua.

6.3 Tutkimukseen osallistuneet vaeltajat

Taulukko 1: Vaeltajien taustatiedot

Vaeltaja	Ikä	Sukupuoli	Vaelluskohde
V1	25	Nainen	Käsivarren erämaa
V2	42	Nainen	Finnmarkin ylänkö
V3	44	Mies	Käsivarren erämaa
V4	49	Mies	Pohjois-Ruotsi
V5	51	Mies	Pohjois-Ruotsi
V6	52	Nainen	Padjelanta
V7	64	Nainen	UKK-puisto
V8	67	Mies	UKK-puisto

Tutkimukseen osallistui yhteensä kahdeksan iältään 25–67 vuotiasta vaeltajaa, joista puolet olivat miehiä ja puolet naisia (taulukko 1). Aikaisempaa vaelluskokemusta ei vaadittu, mutta jokainen vaeltaja osoittautui kokeneeksi retkeilijäksi ja osa aktiiviseksi luontoharrastajaksi. Vaelluspäiväkirjan kirjoittamiseen sitoutuminen ja myöhemmin vielä haastatteluun osallistuminen vaativat osallistujilta korkeaa osallistumismotivaatiota, mikä selittyi luultavasti osallistujien vahvalla omakohtaisella kiinnostuksella vaeltamista,

erämaita ja yleensäkin luontoa kohtaan. Osalla oli myös luontoon liittyvä ammatti tai muuten hankittu laaja luontoon liittyvä tietämys. Vaeltajien joukossa oli niin yksin, kaksin kuin ryhmässä vaeltavia. Henkilökohtaisesta toiveestani huolimatta tutkimukseen ei osallistunut yhtään saamelaista, vaan kaikki osallistujat olivat suomalaisia. Tämä saattaa vaikuttaa tutkimuksen lopullisiin tuloksiin.

6.4 Kohti syvempää ymmärrystä

Tämä tutkimus voidaan käytetyn tutkimusaineiston ja analyysimenetelmien perusteella luokitella laadulliseksi tutkimukseksi, jonka filosofinen perusta on fenomenologiassa (ks. Virtanen 2006: 165). Lähtökohtaisesti laadullinen tutkimus on laaja ja vaikeasti määriteltävä kehys tutkimuksen tekemiselle. Laadullista tutkimusta käsittelevät oppaat tarjoavat tärkeää tietoa laadullisesta tutkimuksesta ja sen tekemisestä, mutta niitä lukiessa on muistettava, että kussakin oppaassa esitetään vain oppaan kirjoittajan näkemys laadullisesta tutkimuksesta ja sen määritelmästä (Tuomi & Sarajärvi 2018: 18). Laadullinen tutkimus voidaan määritellä ja käsittää eri tavoin, ja eri oppaat painottavatkin eri asioita. Tutkimusta tehdessä tutkijan omalle vastuulle jää se, millä tavoin laadullista tutkimusta tehdään. Laadullinen tutkimus onkin aina jollakin tavalla ainutkertainen prosessi (Alasuutari 2011: 24).

6.4.1 Laadullinen sisällönanalyysi

Tässä tutkimuksessa aineiston analyysi on toteutettu teoriaohjaavasti, mutta pääosin aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteita noudattaen (Tuomi & Sarajärvi 2018: 91–94). Laadullisella sisällönanalyysillä tarkoitetaan yleisesti tekstimuotoiselle tai tekstiksi muutetulle aineistolle toteutettua analyysiä. Alkuperäinen aineisto voi olla esimerkiksi haastatteluja, puheita, päiväkirjoja, artikkeleita tai vaikkapa videoita. Ennen analyysin toteuttamista aineisto tulee kuitenkin saattaa tekstimuotoon, jotta sen perusteellinen läpikäyminen mahdollistuu. Sisällön analyysin tavoitteena on luoda tutkittavasta ilmiöstä selkeä kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2018: 87–90). Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan ikään kuin osiin palastellen. Aluksi aineisto pilkotaan pienempiin osiin eri aiheita ja teemoja eritellen. Pilkotusta aineistosta etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä

pyrkimyksenä yhdistää osia käsitteiksi. Lopulta syntyneet käsitteet järjestetään uudeksi kokonaisuudeksi. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä pyrkimyksenä on liittää tutkimustulokset laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin ja teoreettiseen viitekehykseen (Tuomi & Sarajärvi 2018: 91–94).

Sisällönanalyysi voidaan toteuttaa tutkijasta riippuen hieman toisistaan poikkeavilla tavoilla. Tässä työssä olen noudattanut pääsääntöisesti Tuomen ja Sarajärven (2018: 91) esittämää sisällönanalyysin kolmivaiheista mallia, jolloin analyysissä on kolme olennaista päävaihetta: 1) aineiston redusointi eli pelkistäminen, 2) aineiston klusterointi eli ryhmittely ja 3) aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Tämä sisällönanalyysin toteuttamisen tapa on vain yksi monista. Esimeriksi Syrjäläinen (1994: 90) on kuvannut sisällön analyysin vaiheet hieman toisin. Syrjäläisen esittämässä analyysissä nimettyjä vaiheita on enemmän, mutta niiden tavoite on lopulta sama: tuottaa mahdollisimman kattava ja luotettava perusta teoreettiselle pohdinnalle.

Tämän tutkimuksen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe oli päiväkirjojen lukeminen ja niiden puhtaaksi kirjoittaminen tietokoneella. Ensimmäisellä lukukerralla en tehnyt aineistosta erillisiä muistiinpanoja. Päiväkirjojen puhtaaksi kirjoittamisen jälkeen kuuntelin ja litteroin kaikki nauhurilla tallennetut haastattelut. Kun olin saattanut kaiken aineiston kirjalliseen muotoon, tulostin sen ja aloitin aineiston perusteellisemmän läpikäymisen. Seuraava vaihe oli koko tekstimuotoisen aineiston lukeminen kertaalleen huolellisesti läpi. Luin peräkkäin saman vaeltajan päiväkirjan ja haastattelun ja käsittelin niitä yhtenäisenä kokonaisuutena. Lukemisen yhteydessä tein aineistosta merkintöjä siten, että jokaisen päiväkirjan ja haastattelun luettuani kykenin kirjaamaan ylös kunkin päiväkirjan ja haastattelun sisällön keskeisimmät asiat. Tässä kohtaa muodostin aineistosta myös pelkistettyjä ilmauksia, jotka myöhemmin luokittelin. Lisäksi alleviivasin samaa asiaa, havaintoa tai ilmiötä kuvaavat ilmaisut erivärisillä kynillä jokaisen vaeltajan kertomuksista saadakseni käsityksen siitä, millaiset asiat toistuvat aineistossa merkittävän usein ja mitkä jäävät kertomuksissa vähemmälle huomiolle. Tässä toteutui analyysin ensimmäinen vaihe, eli aineiston pelkistäminen. Tämä vaihe toimi myös pohjana aineiston ryhmittelylle, sillä eri väreillä merkityt ilmaukset kuvasivat aineiston karkeaa luokittelua.

Aineiston pelkistämistä ja ryhmittelyä seurasi analyysin kolmas vaihe: aineiston abstrahointi, eli teoreettisten käsitteiden luominen ja aineiston sisällön yhdistäminen jo olemassa olevaan teoreettiseen viitekehykseen. Pelkistettyjen ilmausten alkuperäinen luokittelu tapahtui suurelta osin aineistolähtöisesti, mutta lopulliseen muotoonsa se vakiintui pitkälti aiemman tutkimuksen ja teoreettisten käsitteiden pohjalta. Lähdin liikkeelle aineistosta itsestään pyrkien löytämään vaeltajien kertomuksista mahdollisimman aidon vaelluskokemuksen ja sen merkityksen paitsi erämaan käsittämiseksi, myös vaeltajalle itselleen. Analyysin toisessa vaiheessa syntynyt karkea luokittelu toimi pohjana teoreettisten käsitteiden luomiselle ja aineiston ja teorian väliselle keskustelulle. Jotkut pelkistetyt ilmaukset oli mahdollista sijoittaa useampaan syntyneeseen luokkaan. Luokittelua ohjaavana punaisena lankana toimi tämän työn teoreettinen viitekehys. Lopuksi pyrin sitomaan saamani tulokset aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Analyysia ohjaavat kysymykset tässä työssä olivat seuraavat:

- Millainen on vaeltajan erämaa?
- Miten erämaan tuntu ilmenee erillisillä erämaa-alueilla?
- Miten maiseman ja paikan käsitteet yhdistyvät erämaassa toisiinsa?
- Millaisia merkityksiä eletyllä ja koetulla erämaalla on vaeltajalle itselleen?

Lopulta analyysin tavoitteena oli saada kattava käsitys siitä, miten vaelluskokemus rakentaa käsitystä erämaasta kulttuurimaantieteellisenä käsitteenä.

7 POLKUJA SYVEMMÄLLE ERÄMAAHAN

Tutkimuskysymykseni ”Miten vaelluskokemus vaikuttaa erämaan käsittämiseen?” on moniulotteinen kysymys, johon vastaaminen ei ole osoittautunut aivan yksinkertaiseksi. Vaellus- ja erämaakokemusta voidaan ensinnäkin tarkastella hyvin monesta ulottuvuudesta käsin (esim. Tommola 2006). Myös erämaan käsite on yllättävän laaja ja monisäikeinen (ks. Vannini 2016). Vaelluspäiväkirjojen ja vaeltajien kertomusten pohjalta on kuitenkin perusteltua esittää vaelluskokemuksen perustuvan erämaassa tuotettuun ja toistettuun liikkeeseen sekä niihin toimintoihin, joita erämaassa toistuvasti harjoitetaan. Vaelluskokemus puolestaan on monipuolinen ja kokonaisvaltainen kokemus, jossa keho ja mieli ovat samanaikaisesti mukana. Liikkeen ja kokemuksen yhteisvaikutus rakentaa käsityksen erämaasta, jonka merkityksellisyys vaeltajille vaihtelee.

Käsitlemieni seitsemän vaelluspäiväkirjan ja valokuvateemahaastattelun tarjoama aineisto antaa tutkimuskysymyksiini vastauksia, tarjoamatta kuitenkaan yhtä ainoaa totuutta tai toisensa poissulkevia määritelmiä erämaasta, paikasta ja maisemasta. Käyttämäni sovellettu fenomenologinen tutkimusote ei pyrikään yleistämään aineistosta kaikkialla ja kaikkien erämaan käyttäjien osalta pätevää teoriaa, vaan pikemminkin tuottamaan tutkimuskohteesta, tässä erämaasta, syvällisempää tietoa. Tutkimuksessa on mukana vain pienen pieni osa vaeltajia ja heistäkin jokaisen kertomus ja kokemus on täysin ainutlaatuinen. Saatujen tutkimustulosten avulla on kuitenkin mahdollista pohtia syvällisemmin erämaata kulttuurimaantieteellisenä käsitteenä ja tarjota ajattelemisen aihetta paitsi maantieteilijöille, myös erämaavaeltajille ja kaikille erämaiden käyttäjille.

Analyysissä syntyneiden tulosten esittelemisessä noudatan teoreettisen viitekehyksen järjestystä. Ensin tuon esille millaisin kriteerein vaeltajat määrittelevät erämaata. Erämaan elementit ja erämaan tuntu esitellään tässä kohtaa. Tämän jälkeen esitän tulokset, joiden perusteella vaeltajan erämaata voidaan pitää kokonaisvaltaisena kokemuksellisenä maisemana, jossa paikka on olennaisen tärkeässä roolissa. Kolmantena osana tuloksia nostan esiin liikkeen välttämättömyyden ja sen, miten tulokset tukevat ajatusta siitä, että vaelluskokemus ja erämaakäsitys perustuvat paikassa ja maisemassa toistettuun liikkeeseen sekä liikkeen ja pysähtymisen vuorotteluun. Lopuksi annan vielä

puheenvuoron erämaavaeltajille esittäen tulokset, jotka kertovat erämaan merkityksellisyydestä vaeltajille. Tutkimustulokset ja niitä seuraavat johtopäätökset esitetään tässä luvussa yhtenäisinä kokonaisuuksina aiheittain. Kulttuurimaantieteen paikan, maiseman ja mobiliateetin käsitteet ovat sisällytetty erämaan käsitteeseen, eikä niitä unohdeta missään vaiheessa tulosten tarkastelua.

7.1 Minun erämaani: vaeltajien erämaakäsityksiä

V8: ”*Ainaki itselle on niin kovat kriteerit erämaalle, että ei niitä kovin monesta paikasta löydy.*”

V8 on kokenut 67-vuotias erämaavaeltaja. Kohdatessani hänet kasvoista kasvoihin, huomasin keskustelevani asiaan vihkiytyneen luontoihmisen kanssa. V8:n erämaamääritelmä on selkeä ja tiukasti rajattu: erämaa on luonnontilainen, kaukainen ja moottorin äänistä ja jäljistä täysin vapaa alue. Kuitenkaan erämaa ei ole jokin yksi nimetty paikka tai tarkkaan rajattu maantieteellinen alue jossakin päin maailmaa. Se ei myöskään välttämättä ole viralliseksi erämaa-alueeksi määritelty alue, sillä erämaan määritelmä riippuu siitä, toteutuvatko erämaalle asetetut henkilökohtaisesti määritellyt kriteerit.

Kaikkien vaeltajien päiväkirjateksteistä ja kertomuksista voidaan löytää samankaltaisia kriteerejä erämaalle, vaikka määritelmät ovatkin aina subjektiivisia ja henkilökohtaisia ja niiden painotus saattaa vaihdella. Määritelmät eivät suoraan perustu virallisiin lakiteksteihin (Erämaalaki 1991), vaikka niissä onkin yhteneväisyyksiä niin lakitekstin kuin erämaakomitean (1988) laatimien kriteerien kanssa. Vaeltajan erämaamääritelmä perustuu ennen kaikkea vaeltajan omiin erämaamielikuviin, joiden taustalla vaikuttaa kenties eniten vaeltajien monin paikon samanlainen kulttuurinen tausta, suomalaisuus (ks. Hallikainen 1998). Lisäksi vaeltajien aiemmat kokemukset sekä uudet vaelluksen kautta saadut kokemukset ja niistä muodostetut tulkinnat vaikuttavat merkittävästi erämaakäsitykseen. Jotta jokin paikka, maisema tai alue voidaan käsittää erämaaksi tai erämaiseksi, tietyt erämaan elementit tulee olla saavutettavissa ja kohdattavissa fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Erämaa määritellään sinne kuuluvien ja kuulumattomien asioiden, ihmisten ja ilmiöiden kautta, kuten mikä tahansa paikka tai maisema, jolla on jokin ’todellinen’ tai kuviteltu identiteetti (Price 2013: 125–126;

Cresswell 2015: 165). Vaeltajien määritelmien perusteella erämaan kriteerit voidaan jaotella fyysisen, sosiaalisen ja kulttuurisen sekä psyykkisen erämaan kriteereihin, joita voidaan pitää myös erämaan elementteinä.

7.1.1 Fyysinen ja materiaallinen erämaa

Karu, kaunis ja koskematton

Tärkeimpänä erämaata määrittelevänä tekijänä esiin nousivat ensin fyysinen erämaa, eli niin kutsuttu erämaan materiaallinen muoto sekä siihen liittyvät mielikuvat koskemattomuudesta ja luonnontilaisuudesta. Erämaa voi vaeltajan mielestä yhtä hyvin olla metsää, suota tai tunturiylänpöytä, kunhan se vaikuttaa mahdollisimman luonnontilaiselta ja rakentamattomalta (kuva 4; kuva 5). Tarkkaa fyysistä rajaa erämaalla ei ole, mutta lähtökohtaisesti erämaan käsitettiin alkavan kutakuinkin sieltä, minne ihmisen kädenjälki päättyy (ks. Vuoristo 2007). Vaeltajien mukaan erämaassa on mahdollista nähdä ja kokea koskemattonta luontoa, vaikka he tiedostivatkin, ettei täysin koskemattonta luontoa nykypäivänä välttämättä enää löydy. Kuitenkin mielikuvat koskemattomuudesta ja maisemaa hallitsevista luonnonpiirteistä olivat erämaan määritelmässä kaikista tärkeimpiä ja ne mainittiin myös joidenkin vaeltajien erämaavaelluksen tärkeimmäksi motiiviksi.

V3: ”Täällä ei näy mitään ihmisen tekemiä rakennelmia (paitsi tietenkin rajapyykki tässä), silminkantamattomiin vaan tämmöstä ylänköaluetta. Erämaa kuvaa tätä kuvaa”.

Kuva 4. Vaeltajan käsitys erämaasta: tunturiylänpöytä Käsivarren erämaa-alueella. (V3)

Erämaamaiseman visuaaliset piirteet korostuivat jokaisen vaeltajan kertomuksissa ja suurin osa vaeltajien päiväkirjoihinkin kirjaamista havainnoista liittyi juuri näkyvään fyysiseen luontoon, erityisesti kasvillisuuteen, pinnanmuotoihin sekä eläin- ja säähavaintoihin. Tarkkojen sijaintien tai paikannimien sijaan erämaata kuvattiin useimmiten juuri ympäristöä kuvaavin termein. Eniten merkitystä vaikutti olevan sillä, miltä erämaa näyttää. Jos visuaalisessa erämaamaisemassa oli jotakin siihen sopimatonta, kuten roskia, vesivoimalan rakennelmia tai moottoriajoneuvoja, se koettiin häiritseväksi. Myös luonnon muutoin kuin visuaalisesti aistittavat piirteet, kuten ilman kosteus ja lämpötila kiinnittivät vaeltajien huomion. Fyysistä luonnonympäristöä kuvailtiin päiväkirjateksteissä useimmiten ensimmäisenä, mutta myös luonnon herättämät tunteet ihastuksesta vihastumiseen ja väsymyksestä virvoittumiseen oli kirjattu ylös.

V8: *”Tässä on metsäinen erämaamaisema. Lintuja oli tosi vähäsen, linnut on yks semmonen, jota sitten mielellään seuraillaan. Yleensä näkee aika paljonki, mutta nyt oli köyhää, että yhtään kotkaa, piekanaa ei näkynyt... se tekee heti vähän semmosen köyhemmän, mutta kuukkeleita nähtiin, sehän on tietenki hyvä, se ois ollu jo iso pettymys, jos ei oltais nähty...”*

Kuva 5. Vaeltajan käsitys erämaasta: metsäinen erämaamaisema UKK-puistossa. (V8)

Erämaan fyysiset piirteet viittaavat erämaan materiaaliseen perustaan, mikä voitaisiin tässä kohtaa käsittää verrattavissa olevaksi Agnewn (1987) esittämään paikan todelliseen muotoon tai Landschaft -maantieteen maisemakäsitykseen maiseman materiaalisesta muodosta (Sauer 1963). Erämaan materiaallinen perusta ja konkreettinen fyysinen muoto

tarjoavat ikään kuin kehykset erämaassa tapahtuvalle toiminnalle, erämaan merkityksille ja toisaalta myös erämaan tunnulle. Toisaalta jos erämaa käsitetään paikkaa laajemmaksi ympäristöksi, voidaan paikan todelliseen muotoon viittaaminen kyseenalaistaa, sillä Agnew (1987) tarkoitti paikan materiaalisella muodolla myös paikallisuutta (*locale*) ja siihen liittyvää tiettyyn paikkaan sidottua toimintaa ja elämää. Jos paikan todellinen muoto olisi suoraan verrattavissa niin kutsuttuun erämaan muotoon, ilmenisi erämaan muoto vain tietyissä sijainneissa ja hetkissä. Kuitenkin erämaalla viitattiin vaeltajien kertomuksissa yksittäistä sijaintia laajempaan kokonaisuuteen, joka voitaisiin materiaalisten ominaisuuksiensa perusteella kenties erottaa muista alueista ja näin yhdistää jopa granöläiseen ajatukseen maisemallisista muodostomerkeistä, jotka määrittävät maisemallisia kokonaisuuksia (ks. Granö 1930; Raivo 1999: 3).

Koskemattomaksi mielletty luonnonmaisema käsitettiin poikkeuksesta arvokkaaksi, kauniiksi ja miellyttäväksi, olipa se sitten metsää, suota, paljakkaa tai rakkakivikkoa. Ympäröivän luonnon karuutta ei pidetty kauneuden vastakohtana, vaan ehkäpä jopa yhtenä kauniin erämaamaiseman kriteerinä joidenkin vaeltajien mielestä. Pääsääntöisesti erämaaluonto käsitettiin ”kauniiksi sellaisenaan”. Autiotuvat ja vaellusreitit eivät osoittautuneet yhdenkään vaeltajan mielestä erämaamaisemaa häiritseviksi tekijöiksi, vaikka ne olivatkin ihmisen rakentamia. Erämaakomitean mietinnössäkään (1988: 23) mainittu ”maisemaan sopiminen” todentui tässä. Erityisesti Suomen erämaa-alueiden autiotuvat tai niiden kaltaiset tuvat muualla pohjoismaissa olivat vaeltajien mielestä hyvin askeettisia ja täten maisemaan sopivia, kun taas Ruotsin ja Norjan hyvin varustellut tunturituvat katsottiin enemmän erämaahan sopimattomiksi ja liian hotellimaisiksi.

Haastattelutilanteisiin vaeltajat olivat valinneet vaelluksella otettuja valokuvia, joiden pohjalta haastattelut toteutettiin. Suurin osa kaikista 35:stä kuvasta oli luontoa ja luontoon liitettäviä objekteja esittäviä. Muutamaa kuvaa lukuun ottamatta vaeltajat kertoivat kuvissa olevan erämaata ja kuvien vastaavan heidän erämaamielikuviaan. Vain murto-osa kuvista esitti jotakin rakennettua tai suoraan ihmistoimintaan viittaavaa, kuten autiotupia tai poronhoitoon viittaavia poroaitoja (kuva 6). Näin kuvat paljastivat tärkeää informaatiota vaeltajien erämaakäsityksistä sekä erämaihin liitetystä merkityksistä ja arvoista (ks. MacKay & Fesenmaier 1997: 538–541; Rose 2012: 123).

Kuva 6. Poroaitaa Käsivarren erämaa-alueella. (V3)

Erämaan käsittäminen luonnontilaiseksi ja rakentamattomaksi ympäristöksi sekä toisaalta erämaan esittäminen sellaisena valokuvien kautta voi selittyä ainakin osittain kulttuurissamme ylläpidetyillä erämaan mielikuvilla ja representaatioilla (ks. Saarinen 2004). Eräamaamielikuvia ylläpidetään ja uusinnetaan jatkuvasti monin eri tavoin, esimerkiksi luontomatkailun markkinoinnissa (Saarinen 2014) ja jopa Suomi-brändäyksessä (esim. Wilderness Tour 2019). Olipa kyse sitten erämaan tai minkä tahansa muun ilmiön käsittämisestä, mielikuvat ovat merkittävässä roolissa ympäröivän maailman hahmottamisessa. Jo pelkkä eräkirjallisuus tai ”erämaisuuutta” ja ”erämaata” esittävät valokuvat tarjoavat eräamaamielikuvia rakentavaa ja ylläpitävät informaatiota yhtä lailla kuin kokemukset paikoista, joissa ihminen on asunut tai edes joskus vierailut (ks. Lowenthal 1961: 260; Ridanpää 2005). Mielikuvia ei kuitenkaan voida pitää suoraan verrattavissa objektiiviseen totuuteen / todellisuuteen, sillä enimmäkseen ne ovat subjektiivisia, henkilökohtaisten kokemusten ja oletusten muovaamia mielen sisäisiä rakenteita (Moilanen & Rainisto 2008: 29).

Vaeltajien käsitys erämaasta koskemattomana ja ihmisen käden jäljen ulottumattomissa olevana maisemana onkin eräänlainen mielikuva, joka on toisaalta hyvin subjektiivinen ja kokemuksellinen, toisaalta yhteisesti hyväksytty ja jaettu ajatusmalli tietyn kulttuurin ja yhteisön parissa, kuten esimerkiksi Hallikainen (1998) on aikaisemmin painottanut. Niin subjektiiviset kuin kollektiivisetkin maiseman mielikuvat pitävät sisällään symbolisia piirteitä, joita voidaan vahvistaa ja välittää eteenpäin esimerkiksi juuri

valokuvien kautta (Lowenthal 1961: 248; Kalaoja 2016: 63). Vaeltajien kertomukset ja valokuvat korostivat erämaan luonnontilaisuuden tärkeyttä, vaikka luonnontilaisuus voidaan käsittää myös eräänlaiseksi erämaan mielikuvaksi. Jo olemassa olevat mielikuvat vaikuttivat todennäköisesti merkittävästi myös siihen, millaisia merkityksiä vaeltajat liittivät tekemiinsä havaintoihin (ks. Fan 2006). Vaikka erämaa tarjosikin jotakin omasta erämaamielikuvasta poikkeavaa havaittavaa informaatiota, vanhat käsitykset vaikuttivat uusien havaintojen vastaanottamiseen ja tulkintaan (ks. Koski 2005: 93–94). Mielikuvat voivat kuitenkin elää ja muuttua uusien ajatusten, tunteiden ja merkitysten korvautessa vanhoja. Aikaisemmat kokemukset tietyistä paikoista ja maisemista lujittavat mielikuvia, kun taas omakohtaisen kokemuksen puuttuminen jostakin paikasta, maisemasta tai alueesta mahdollistaa uuden mielikuvan syntymisen (Kalaoja 2016: 62).

Erämaamaiseman määrittelemisen pitkälti maiseman visuaalisten piirteiden perusteella muistuttaa näkyvän maiseman tärkeydestä (vrt. Ingold 2000). Vaikka maiseman käsittäminen on vuosikymmenten aikana ollut murroksessa, ei visuaalisuuden merkitystä voi vähätellä. Vaeltajien kertomusten perusteella maisemaa käsitetään ensisijaisesti sen visuaalisten ja materiaalisten ominaisuuksien perusteella. Visuaaliset ja materiaaliset ominaisuudet eivät kuitenkaan yksin riitä kuvaamaan erämaata, vaan kokonaisvaltainen käsitys erämaasta kätkee sisälleen paljon muutakin. Siispä jatkan visuaalisesti havaitusta materiaalisesta erämaasta kohti sosiaalista ja kulttuurista erämaata.

7.1.2 Sosiaalinen ja kulttuurinen erämaa

Kaukana arjesta ja ihmisistä

Toiseksi tärkeimpänä erämaan kriteerinä pidettiin muiden ihmisten konkreettista poissaoloa ja näkymättömyyttä, eli sosiaalista hiljaisuutta ja rauhassa olemisen tuntua. Mahdollisuus olla kohtaamatta muita ihmisiä mainittiin kerran myös vaelluksen motiiviksi. Toisaalta vaelluskertomusten lomassa rauhassa olemisen mahdollisuus korostui, vaikka sitä ei olisi erikseen mainittu vaelluksen motiiviksi. Osa vaeltajista totesi tämän kriteerin kuitenkin olevan näennäisessä ristiriidassa todellisuuden kanssa, sillä erämaassa kohdataan usein muitakin kulkijoita, ja erämaa on kaikille retkeilijöille avoin ympäristö. Tästä huolimatta omaa rauhaa pidettiin tärkeänä erämaata määrittävänä

kriteerinä ja myös vaellukselle lähtemisen motiivina. Oman rauhan kaipuu tuli ilmi esimerkiksi siinä, millä perusteella kuljettava reitti suunniteltiin ja leiripaikka valittiin. Rauhasa olemisen tuntu liittyi ensisijaisesti muiden ihmisten vähäisyyteen erämaassa, mutta sillä saatettiin toisaalta tarkoittaa myös rauhoittumista ja palautumista työ- tai opiskeluelämästä sekä muista arjen kiireistä. Yhtä aikaa rauhalla viitattiin siis paitsi erämaan sosiaaliseen ulottuvuuteen, myös psyykkisen erämaan kriteeriin.

V7: *”Ihmissuhdetyön takia nautin siitä, että saa olla rauhassa eikä joudu kauheasti olemaan ihmisten kanssa. Pääsee irti arjesta.”*

V8: *”Pelkoni sankasta ihmisvirrasta tupien välillä ei käynyt toteen. Jo muutaman kilometrin jälkeen erämaa autioitui ihmisistä”.*

Tulkinta oman rauhan kaipuusta tukee Borrien (1995: 211) esittämää teoriaa erämaakokemuksesta, missä oman rauhan ja yksinolon kokeminen on tärkeää. Oman rauhan tunne osana erämaakokemusta ei vaeltajien kertomuksissa kuitenkaan viitannut täydelliseen yksinoloon, vaan rauhallisuuden ja rauhan kokemukseen joko yksin ollessa tai muiden seurassa. Oman rauhan kaipuu sopii yhteen myös amerikkalaisen ja jokseenkin globaalina pidetyn erämaakäsityksen kanssa, missä erämaata kuvaillaan yksinäisyyteen ja omaan rauhaan viittaavan *solitude*-termin avulla. Yhdysvaltain Erämaalain perusteella erämaa tarjoaa ihmiselle merkittäviä yksinolon ja rauhan kokemisen mahdollisuuksia (The Wilderness Act 1964).

Oma rauha ja hiljaisuus toteutuivat silloinkin, kun vaeltaja oli vaelluksella muiden vaeltajien kanssa. Tutkimukseen osallistuneista vaeltajista ainoastaan kaksi vaeltajaa olivat vaelluksellaan aivan yksin. Vaeltajista kolme vaelsi vaelluskaverin kanssa ja loput kaksi vaelsivat isomman ryhmän mukana. Oma vaellusseurue tai vaelluskaveri koettiin positiiviseksi, tärkeäksi ja turvallisuuden tunnetta lisääväksi tekijäksi vaelluksella, eivätkä kanssavaeltajat näin ollen merkittävästi häirinneet erämaakokemusta tai erämaan tuntua. Ne vaeltajat, jotka olivat lähteneet reissuun yksin tai kaksin, mainitsivat ryhmässä vaeltavia useammin oman rauhan tärkeyden esimerkiksi juuri telttapaikan valinnassa. Kuitenkin myös ne kaksi vaeltajaa, jotka vaelsivat isomman ryhmän mukana, toivat esille, että omaa rauhaa oli mahdollista saada ryhmävaelluksellakin sitä toivoessaan.

Esimerkiksi yhteisistä keskusteluista pois jättäytyminen ja itsekseen hiljaa käveleminen oli mahdollista myös ryhmän keskellä. Teltankin saattoi pystyttää halutessaan muista etäämmälle. V2 kertoi ryhmävaelluksen aikana kaipaavansa hetkittäin omaa tilaa ja tekevänsä asioita välillä sen vuoksi aivan itsekseen. Myös ympäröivän luonnon tarkkaileminen oli vaikeampaa ryhmässä vaeltaville, sillä silloin huomio kiinnittyi helpommin kanssavaeltajien keskusteluihin ja yhteisiin toimintoihin. Omasta vaellusporukasta saattoi kuitenkin muodostua vaelluksen aikana tiivis ryhmä, ja ryhmän sisäiset toistuvat tavat sekä vaeltajien samankaltainen toiminta vaelluksen aikana vahvistivat yhteenkuuluvuuden ja turvallisuuden tunnetta.

V6: ”Ryhmäreissuilla saa olla niin sosiaalinen, mitä muut ovat valmiita ottamaan vastaan, tai sitten saa olla täysin omissa ajatuksissaan. Jokaiselle löytyy oma lokeronsa ja oma tilansa.”

Oma vaellusseurue tai vaelluskaveri olivat toivottuja seuralaisia erämaassa, kun taas ”muut” vaellusporukat saattoivat herättää negatiivistakin huomiota esimerkiksi silloin, kun heitä oli vaeltajan mielestä liikaa tai he toimivat itselle vierailta tai sopimattomilla tavoilla. Esimerkiksi roskaaminen tai roskien polttaminen autiotupien kamiinoissa mainittiin useita kertoja häiritseväksi toiminnaksi. V5 mainitsi puheessaan erämaan etiketin, jota vaeltajien tulisi osata noudattaa. Etiketillä tarkoitettiin sellaisia erämaan kirjoittamattomia sääntöjä tai normeja, jotka pätevät yleisesti vaeltajien ja muiden erämaassa liikkuvien keskuudessa. Ei-tervetulleita kulkijoita erämaassa olivat sellaiset vaeltajat, jotka roskasivat, käyttivät runsaasti alkoholia tai häiritsivät erämaan rauhaa esimerkiksi soittamalla äänekkästä musiikkia. Kuitenkin kaikki vaeltajat painottivat muidenkin kuin omaan ryhmään kuuluvien vaeltajien olevan useimmiten mukavia. Muiden vaeltajien kanssa vaihdettiin mieluusti ajatuksia, kokemuksia ja tietoja.

Erityisen negatiiviseksi erämaahan kuulumattomaksi ilmiöksi koettiin kaikenlainen motorisoitu liikenne ja siitä aiheutuvat jäljet ja äänet. Erämaihin asiakkaita kускаavat lentokoneet tai jälkensä jättävät mönkijät koettiin useammin häiritseviksi kuin neutraaleiksi. Ainoa mahdollinen yleisesti hyväksyttävä moottoriajoneuvojen käyttö liittyi vaeltajien mukaan paikalliskulttuurien elinkeinojen harjoittamiseen, kuten poronhoitoon tai rajavartioon. Ärtymystä ja paheksuntaa aiheuttivat myös roskaaminen

ja jo aiemmin mainittu erämaan etiketin rikkominen. Luontoa turmeleva käytös erämaassa koettiin erämaan arvoa halventavaksi ja luonnon kauneutta mitätöiväksi. Sillä oli toisaalta yhteys myös affekteihin ja emootioihin, sillä esimerkiksi roskat muistuttavat globaaleista ympäristöongelmista aiheuttaen ahdistusta ja surua. Kuten Leppänen ja Pajunen (2017: 180) ovat todenneet: kaikki ihmisjälki pistää luonnossa silmään, mutta erityisen kielteinen vaikutus luontokokemukseen on roskilla ja jätteillä. Myös maaston kuluneisuus vaikuttaa luonnon koettuun merkityksellisyyteen. Yleensäkin luonnolta kaivataan puhtautta ja kulumattomuutta, mikä puolestaan lisää luonnon elvyttävää ja rauhoittavaa vaikutusta (Leppänen & Pajunen 2017: 180–182).

Vaeltajien kertomusten perusteella voidaan ajatella erämaassa vallitsevan erityinen erämaan kulttuuri, missä vaeltajat muodostavat oman sosiaalisen ryhmän. Muita ryhmiä voisivat olla vaikkapa biologit tai perinteisten elinkeinojen harjoittajat, kuten poromiehet. Kunkin ryhmän toimintaa määrittävät tietyt erämaahan liittyvät normit. Vaikka erämaa halutaan mieltää ihmisen toiminnasta vapaaksi alueeksi, se on kuitenkin ihmisen monin tavoin muovaama näkyvästi ja näkymättömästi, kuten Saarinen (1999; 2002b) on painottanut. Kun erämaata tarkastellaan maisemana, se voidaan jälleen joiltakin osin palauttaa Sauerin (1963) käsitykseen maisemasta: niin kutsuttu koskematon luonnonympäristö, eli materiaallinen erämaa, muuttuu ihmisen toimesta kulttuuriympäristöksi. Vaikka erämaan materiaallinen perusta onkin luonnollinen, erämaan merkityssisältö puolestaan on erittäin kulttuurisidonnainen. Erämaassa toteutetaan niitä toimintoja, jotka nähdään sinne soveltuviksi. Esimerkiksi vaeltaminen, kalastaminen ja marjojen poimiminen käsitettiin vaeltajien kertomuksissa erämaahan liittyväksi toiminnaksi. Samankaltaisia tuloksia on esitetty myös Hallikaisen (1998) tutkimuksessa, missä erämaan sisäinen toiminta on kulttuuriseen ympäristöön ja yhteisön näkemyksiin sidottua. Näin ollen erämaahan voidaan liittää myös käsitys sosiaalisesti rakentuneesta paikasta, jossa paikkaan liittyvät merkitykset ja arvot ovat joko ennalta määrättyneitä kulttuurin toimesta tai vaeltajien itsenä luomia ja ylläpitämiä (ks. Harvey 1996: 261).

Toisaalta erämaa voidaan käsittää myös arkielämän kulttuurista vapaaksi ympäristöksi, tietyin reunaehdoin. V1:n kertomuksessa korostui erämaahan liittyvä vapaus sosiaalisista

normeista sekä arjen aikatauluista ja rutiineista. V1:lle erämaa toimii ympäristönä, joka mahdollistaa asioita, jotka arkena tuntuisivat mahdottomilta tai jopa epäsovivilta. Esimerkkinä V1 mainitsi ”kolmen tunnin päikkärit”, jotka voi nukkua ilman huonoa omaatuntoa. Kuitenkin V1 pohti myös omaa asemaa ja paikkaa osana laajempaa erämaakulttuuria kyseenalaistaen oman toimintansa erämaassa. Hän kirjoitti muun muassa seuraavasti:

V1: *”Kävelen vielä seuraavan pätkän, vaikka voisin hyvin jäädä upealle paikalle Bieddajohkan varrelle viimeiseksi yöksi telttaan. Haluan saada kiinni eilen ’menetettyä’ matkaa, samalla kun huudan aikatauluttomuuden olevan ihanaa. Epäilen kykyjäni ja pidän edelleen ummikkona, vertaan jokaiseen kuvitteelliseenkin vastaantulijaan. Käyn pääni sisällä jatkuvaa kilpailua ja tuntuu, että useimmiten olen häviöllä.”*

V1: *”Kopmajoen kämpällä otin rennosti ja tein ruokaa. Mietin, jäisinkö sinne yöksi, mutta sisältä nousi ajatus, että olen kävelly niin vähän tänään, en mie voi, kyllä minun pitää jatkaa. Vaikka tietää, että on hassua ajatella näin, silti sitä tekee. Mietti, mitä muut ihmiset ajattelee.”*

Kolmanneksi tärkeimmäksi erämaan kriteeriksi nousi useiden vaeltajien mainitsema kaukaisuus tai vaikea saavutettavuus. Erämaa miellettiin alueeksi, joka on jollakin tavalla ”kaukana kotoa” ja riittävän etäisyyden päässä pääteistä. Erämaaksi ei käsitetty sellaisia alueita, joihin pääsee autolla tai jonne kaikki kykenevät menemään. Vaeltajien käsityksen mukaan erämaahan täytyy kävellä, hiihtää tai meloa omin lihasvoimin, vaikka joissakin tapauksissa alueella tai alueelle voi liikkua myös moottorikelkalla, mönkijällä tai pienlentokoneella. Saavutettavuuden osalta erämaa eroaa merkittävästi esimerkiksi lähiluonnosta, jonka tärkein ominaisuus on tilallinen saavutettavuus (ks. Maukonen 2018). Arjen tärkeimmiksi luontokohteiksi valikoituvat useimmiten juuri ne kohteet, jotka ovat helposti saavutettavissa esimerkiksi pyöräillen tai kävellen. Erämaaksi puolestaan käsitetään aikaisempienkin tutkimusten perusteella erityisesti sellaiset alueet, jotka ovat lähiluontoa vaikeammin saavutettavia ja näin ikään kuin kauempana arjesta (ks. Laurén 2009). Kuitenkin myös lähiluonnon kokemisen merkityksellisyys perustuu samoihin peruselementteihin kuin erämaan kokeminen. Esimerkiksi Maukosen (2018)

mukaan myös lähiluonnossa liikkuvat arvostavat sitä, jos alueen melu- ja valosaaste on vähäistä ja arjesta irtautumisen kokemus mahdollistuu.

V7: Moottorikelkat häiritsee mua, enkä mönkijöistäkään välitä. Ehkä arvostan erityisesti kaikkia niitä, jotka erämaahan omin jaloin tulee. Rajavartijoille ja poromiehille sen suon. Jollakin siellä Lapissakin pitää elää, se on varmaan aika tärkeä elinkeino. Kyllä sen ehkä ymmärtää paremmin, että he saa käyttää sitä. Käyttäjiä on varmaan monenlaisia - osa elää suttusemmin ja jättää jälkiä siellä erämaassa.

V6: ”Tämä ei ole erämaata, koska tää on niin lähellä tietä. Autonääni kuuluu kaukaisena hurinana.”

Leppänen ja Pajunen (2017: 31) ovat esittäneet, että elvyttävään luontokokemukseen liittyy erityisesti tunne irtiosta ja ”kaukana olemisesta”. Irtioton tunteen syntymiseen puolestaan vaikuttaa kohteen saavuttamiseen liittyvä ponnistelu. Ponnistelu voi olla fyysistä ponnistelua tai se voi olla luonteeltaan symbolista. Sama pätee erämaan saavuttamiseen: kohdatakseen elvyttävän erämaan, vaeltajien täytyy nähdä vaivaa. Vaivannäkö voi olla ensin tuntikausien matkustamista autossa ja lopulta se muuttuu fyysiseksi taivaltamiseksi kohti syvempää erämaakokemusta. Toisaalta Leppänen ja Pajunen (2017: 32) huomauttavat, ettei irtioston ja ”muualla olon” kokemus välttämättä edellytä fyysistä välimatkaa, sillä kokemus voi olla myös symbolinen. Tällöin jo jokin riittävän luonnolliseksi määritelty elementti voi olla toisenlaiseen mielentilaan siirtymisen merkki ja mahdollistaja. Tässä tutkimuksessa vaeltajien mielestä erämaan kohtaamisen edellytys on kuitenkin riittävän kaukaisen ja harvoin saavutettavan kohteen tavoittaminen fyysisen ponnistelun kautta. Tällöin kohde erottuu selkeästi tavanomaisesta ja se koetaan viehättäväksi ja elvyttäväksi (ks. Laurén 2009). Todennäköisesti erämaan vaikean saavutettavuuden kriteeri on yhteydessä myös vaeltajien aiempaan luontoharrastuneisuuteen. Kuitenkin myös arjessa helpommin saavutettavan lähiluonnon merkitys ihmiselle on kiistaton, kuten aiemmin todettiin (esim. Neuvonen ym. 2006; Maukonen 2018)

7.1.3 Erämaan tuntu

Rauhan ja hiljaisuuden maa

Vaeltajien kertomusten perusteella erämaata ei voida määritellä ainoastaan materiaaliseksi luonnonympäristöksi tai kulttuuriseksi toimintakentäksi. Erämaahan liittyy myös erityinen ”erämaan tuntu”, joka viittaa tässä erämaan subjektiivisesti määriteltuihin oletuksiin erämaan emotionaalisista ja affektiivisista ulottuvuuksista. Erämaan tuntu on henkilökohtaisesti määriteltä, ja se vaihtelee hyvin paljon vaeltajan aiemmista kokemuksista ja mielikuvista riippuen. Käsitteen subjektiivisuudesta ja syvällisestä ulottuvuudesta johtuen erämaan tunnun operationalisoiminen yrityksistä huolimatta on vaikeaa, miltei mahdotonta (ks. Saarinen 2014: 706). Kuitenkin vaeltajien kertomusten perusteella on selvää, että erämaan tunnun voi kohdata muuallakin kuin viralliseksi määritetyllä erämaa-alueella. Myös luontodokumentaristi Petteri Saarion kuvaus erämaan tunnusta todistaa, ettei erämaan tuntu välttämättä ole vain virallisilla erämaa-alueilla mitattavissa oleva ominaisuus:

”Se on alkukoti, johon luonnonystävä aina kaipaa. Se on tunne, että napanuora levottomaan rakennettuun maailmaan, sähköön ja öljyn ääneen katkeaa. Se on mielentila, jonka saavuttamiseksi ei tarvitse mennä kauas. Kun lähtee liikkeelle silloin, kun muut eivät ole liikkeellä, erämaan tunnun voi kohdata ja löytää omasta lähimetsästä myös ruuhka-Suomessa. Parhaita ajankohtia ovat aamuvarkaiset hetket, erityisesti lomakausien ulkopuolella, kaikkina vuodenaikoina.” (Erämaa lumoa Petteri Saarion 2016).

Vaeltajien päiväkirjoissa ja kertomuksissa erämaan tuntu muodostui useista tärkeiksi koetuista elementeistä. Tärkeimpiä erämaan tuntuun vaikuttavia tekijöitä olivat arkisen vastakohtaisuus, luonnon monipuolinen aistittavuus sekä hiljaisuuden, koskemattomuuden ja rauhan tuntu. Puhtaaksi ja hiljaiseksi havaitussa ympäristössä oli helppoa kokea rauhoittuvansa ja olevansa osa luontoa.

V1: *”Kyllä siinä oli tosi paljon sitä, mitä erämaasta lähtee hakemaan; just sitä pysähtymistä, rauhottumista, itensä ylittämistä. Semmosta niinku, että nyt mie olen tässä.*

Mie tiiän, mitä mie olen tehny, että tähän pisteeseen päästään. Semmonen tietynlainen rauhottuminen ja voiton tunne...”

V7: *”Nautin rauhasta, hiljaisuudesta ja upeista maisemista. Polku oli monien kulkijoiden vuosien saatossa talleamana levinnyt suorastaan tieksi – ja hieman paheksuen todettiin, että mönkijälläkin siinä oli ajettu.”*

Erityisen merkittävä erämaan tuntuun vaikuttava tekijä oli aistittu luonnon hiljaisuus, joka koettiin kaikilta osin positiiviseksi ja virkistäväksi. Hiljaisuudella tarkoitettiin luonnollista äänimaisemaa, josta puuttui ihmisen toiminnasta aiheutuva melu. Yleensäkin hiljaisesta luonnonmaisemasta tai -paikasta puhuttaessa ei tarkoiteta täydellistä äänettömyyttä, vaan ihmisen toiminnasta aiheutuvien äänien puuttumista (Leppänen & Pajunen 2017: 194). Luonnon omat äänet eivät vaeltajia häirinneet, vaan ne koettiin poikkeuksetta miellyttäviksi, rauhoittaviksi ja jopa rakkaiksi. Äänimaiseman kautta määriteltiin siis myös sitä, milloin vaeltaja kokee olevansa erämaassa tai erämaan ulkopuolella.

V1: *”Tänne on tultu kuuntelemaan luonnon ääntä ja olemaan rauhassa. Itelle ne luonnonäänet on niin rakkaita, vaikka virtaava vesi tai sora jalkojen alla tai mättäälle astuminen. Ne on niin rakkaita ja hoitavia, mitkä kuuluu sinne erämaahan. Jos siihen tuodaan jotain niin erilaista ja synteettistä, se on ikään kuin erämaan ulkopuolella.”*

V8: *”Lempeää, miksei myös tymeää herätysmusiikkia. Sade ropisi telttakankaaseen. Mukavan kuuloista, mutta mutkistaa aamutouhuja. Vettä satoi kaatamalla. Kuuntelin ropinaa mietiskellen...”*

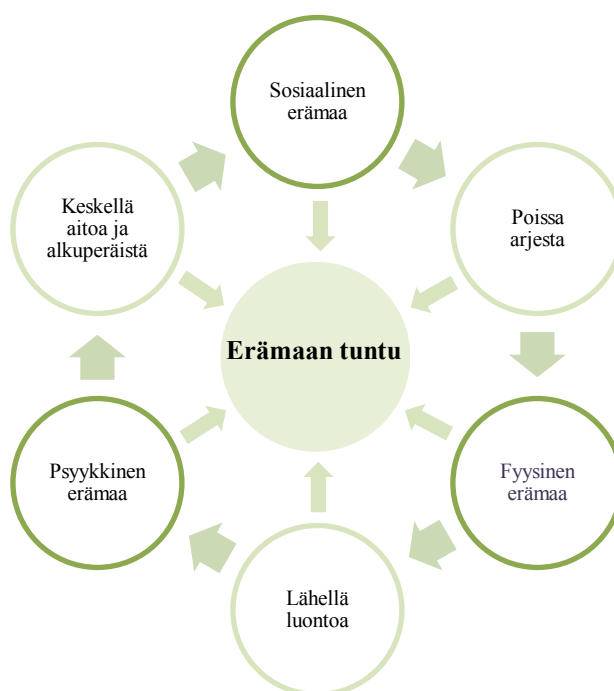
Perinteiset humanistiset käsitykset paikan tunnusta asettuvat osittain kyseenalaisiksi, kun pohditaan erämaan tunnun ilmenemistä vaelluksen aikana. Erämaata voidaan toki tarkastella pysyvänä juurtumista vaativana paikkana, mutta vaeltajien kokemuksissa erämaan tunnun tunnistaminen ei vaatinut pitkäaikaista aiempaa kokemusta eikä se rajoittunut yksittäisiin, rajattuihin paikkoihin (vrt. Tuan 1974; Relph 1976). Erämaan tuntu oli mahdollista kokea yhtä aikaa nimetyissä paikoissa ja toisaalta laajemmissa maisemissa, jolloin se oli eniten sidoksissa paikkoihin ja maisemiin sisältyviin hetkiin,

mielentiloihin, tunteisiin ja muistoihin (ks. Paasi 1996). Näin ollen erämaan tuntu ei ole rajattu sijainteihin. Tämä on mielenkiintoinen tulos, sillä yleensä ajatellaan paikan tai maiseman ilmentävän oikeastaan vain sen, mitä siitä voidaan aisteilla havaita (Leppänen & Pajunen 2017: 250). Kuitenkin vaikka paikat ja maisemat poikkesivat erämaassa fyysisesti toisistaan, niissä oli mahdollista kohdata samankaltainen tunnelma ja niin kutsuttu ”erämaan tuntu”. Erämaan tuntu on siis ”se jokin” merkityksellinen erämainen identiteetti, mikä tekee paikasta tai maisemasta erämaisen (ks. Tuan 1974). Havaitakseen sen, vaeltajan täytyi elää ja liikkua erämaassa, kuten myös Tuan ja Relph (1976) ovat painottaneet. Kuitenkaan pitkään jatkunutta aikaisempaa kokemusta alueelta ei tarvittu, vaan erämaassa vaeltaminen toimi erämaan tunnun kokemisen mahdollistajana. Tällainen luonnossa kuljeskelu oli myös Martin Heideggerin (ks. Cresswell 2015: 37) sanoman ytimessä: paikan tai maiseman hengen todellinen tunteminen vaatii osallistumista ja eläytymistä. Silloin kun kohdattu todellisuus ei vastannut vaeltajan subjektiivisia erämaalle asetettuja oletuksia ja mielikuvia, erämaan tuntu katosi hetkellisesti, kuten esimerkiksi V6 kuvailee:

V6: ”Kaikilla oli kameroita, ja tuli sellainen tuntu, että me ollaan ku joku turistilauma katsomassa hienoa nähtävyyttä. Tosi jännä fiilis siitä, tässä ollaan niinku matkailemassa vain. Vaikka sinne on hyvin hankala päästä. Se oli erikoinen, hyvin hilpeä tunne. Jossain erilaisessa roolissa kesken sen reissun... Sinne alkoi tulla sellanen rantalomafiliskin jopa, vaikkei alkuunkaan siitä oo kysymys. Jotenkin aivan tämmösillä pienillä mitättömillä asioilla se muuttu se - että siinä ei oltu enää se samannäköinen rähjäinen sakki, vaan siinä tuli pienillä elementeillä - se kokemus muuttui itselle.”

Loppujen lopuksi erämaan tunnun kuvaaminen ja sen ilmenemisen osoittaminen aukottomasti on lähes mahdoton tehtävä, mutta on selvää, että vaeltajien mielissä siihen liittyvät ainakin seuraavat määrittämäni tunnelmat (kuva 7):

1. Poissa arjesta -tunnelma
2. Lähellä luontoa -tunnelma
3. Keskellä aitoa ja alkuperäistä -tunnelma

Kuva 7. Erämaan tuntuun vaikuttavat elementit ja tunnelmat.

Vaikka materiaallinen, visuaalisesti havaittava ja sosiaalisesti ja kulttuurisesti määrittyvä erämaa on tärkeä, ilman erämaan tuntua se ei kuitenkaan olisi erämaa. Esitän, että erämaan tuntu muodostuukin voimakkaimpana juuri siihen, missä erämaan fyysinen, sosiaalinen ja kulttuurinen sekä psyykkinen ulottuvuus kohtaavat. Lopulta erämaan tuntu voi olla keskeisin erämaata määrittävä tekijä (Vuoristo 2007: 16). Erämaahan liittyy monia kokijalleen merkityksellisiä kokemuksia ja tunteita, joita ei voida arvottaa muiden erämaan elementtien rinnalla vähemmän tärkeiksi. Pikemminkin erämaan emotionaalinen ulottuvuus voi asettua erämaan keskeisimmäksi määrittelijäksi ja merkityksellisyyden sanelijaksi.

7.1.4 Vaeltajien erämaa diskurssina

Tulokset osoittavat, että vaeltajan erämaata määrittävät monet fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset sekä psyykkiset tekijät. Erämaaksi ei voida erottaa vain fyysistä luontoa, sillä erämaa on kokonaisuus, johon sisältyy materiaallisen luonnon lisäksi myös muitakin tekijöitä. Tämä tulkinta on yhtenäinen Hallikaisen (1998) painottaman erämaakäsityksen kanssa, missä erämaata ei voida määritellä vain luonnon ekologisten piirteiden

perusteella. Hallikaisen mukaan erämaa on ennen kaikkea sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentunut mielikuva, johon kulttuuriset taustatekijät olennaisesti vaikuttavat. Hallikainen on myös esittänyt samanlaisen kulttuuritaustan johtavan samankaltaisiin erämaakäsityksiin. Tämä sopii yhteen myös tämän tutkimuksen tulosten kanssa, sillä vaeltajien erämaakäsitykset vastasivat suurimmaksi osaksi toisiaan. Toisaalta vaeltajien erämaamielikuvissa ilmenivät toistuvasti samat erämaisyyden selittäjät, jotka tulevat ilmi myös Hallikaisen (1998: 64–65) tutkimuksessa.

Vaeltajien monin paikoin yhteneväiset erämaakäsitykset muodostavat näin ollen eräänlaisen *vaeltajien erämaan diskurssin*, jota peilaan tässä muun muassa Saarisen (1999) esittämiin erämaan diskursseihin. Diskurssit itsessään ovat jotakin tiettyä asiaa tai asiantilaa koskevia puhetapoja, joihin liittyy poliittista, taloudellista ja sosiokulttuurista valtaa sekä merkityksenantovoimaa (Wetherill & Potter 1992). Vaeltajien erämaadiskurssi ei siis ole vain sanoja, kuvauksia ja kuvia erämaasta, vaan myös erämaata koskevaa ja tuottavaa toimintaa sekä siihen liittyvää vallankäyttöä (ks. Saarinen 1999: 82). Vaeltajien erämaan voidaan käsittää rakentuvan vaeltajien omissa henkilökohtaisissa kokemuksissa sekä erämaassa tapahtuvissa sosiaalisissa käytännöissä, jolloin ne myös muovaavat ja rakentavat erämaan sosiaalista todellisuutta. Diskurssiin kytkeytyvä hyväksyttäväksi ja sopivaksi käsitetty toiminta erämaassa määrittelee olennaisesti myös niitä käytäntöjä, joita erämaassa harjoitetaan. Nämä diskurssiin liittyvät käytännöt puolestaan vaikuttavat fyysiseen ympäristöön, kuten Saarinen (1998) on aikaisemmin todennut. Erämaihin liittyvä vaeltajien erämaan diskurssi, johon eri erämaan elementit sisältyvät, on myös osaltaan ylläpitämässä vaeltajien käsityksiä ja mielikuvia erämaasta.

Saarisen (1999: 83–86) esittämistä erämaan diskursseista suojellun erämaan diskurssi sopii parhaiten yhteen vaeltajien erämaakäsityksen kanssa. Erämaa nähdään muusta yhteiskunnasta erillisenä luonnontilaisena ympäristönä, jossa ihminen on ainoastaan vierailija. Suojellun erämaan diskurssiin liittyvä argumentti erämaan suojelun tarpeesta voisi olla myös tutkimukseen osallistuneiden vaeltajien argumentti: erämaa tarjoaa suojaa ainutlaatuiselle luonnolle, minkä vuoksi sitä tulee suojella. Ihmisestä ei myöskään tulisi jäädä erämaahan mitään jälkiä tai pysyviä merkkejä. Erämaan koskemattomuuden ja luonnontilaisuuden vaikutelman tärkeys korostui vaeltajien kertomuksissa, vaikka se

toisaalta osoittautui todellisuudessa saavuttamattomaksi ja ristiriitaiseksi ideaaliksi. Eniten erämaassa häiritsivät juuri ihmisen aiheuttamat jäljet, rakennelmat ja äänet. Erämaa ei olekaan täysin koskematon ja luonnontilainen alue, ja vaeltajat itsekkin jättävät sinne jälkiä.

Vaeltajien erämaan linkittyminen voimakkaimmin juuri suojellun erämaan diskurssiin on mielenkiintoinen johtopäätös, sillä vallitseva niin kutsuttu virallinen erämaan määritelmä (Erämaalaki 1991) perustuu ensisijaisesti traditionaalisen erämaan diskurssiin ja sen mukaiseen suojeluun (ks. Saarinen 1999: 83). Vaeltajien erämaa on myös paikoin ristiriitainen itsensä kanssa: yhtä aikaa kun vaeltajat vaativat erämaalta luonnontilaisuutta, koskemattomuutta ja ihmisen konkreettista poissaoloa (suojeeltu erämaa), he olettavat oikeudekseen liikkua ja elää erämaassa (traditionaalinen erämaa). Erämaa edustaa vaeltajille hiljentymistä ja rauhaa, jota maailmanlaajuisesti huolta herättävä ympäristön jatkuva tuhoutuminen uhkaa. Tähän myös vaeltajat reagoivat: toisaalta erämaita halutaan säilyttää ja suojella, mutta kuitenkin niihin halutaan lähteä 'pakoon' maailman pahuutta ja saastuneisuutta. Suojellun erämaan ohella myös traditionaalinen erämaa sai kannatusta vaeltajien keskuudessa silloin, kun erämaa käsitettiin alueeksi, jota voidaan hyödyntää monipuolisesti esimerkiksi juuri luontoharrastuksiin ja paikallisten luontaiselinkeinojen harjoittamiseen. Tämä sopii yhteen Erämaalain (1991: 1§) ensimmäisen pykälän kanssa, missä ”erämaa-alueita perustetaan alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi”.

Suojeeltu erämaa edustaa Saarisen mukaan enimmäkseen ihmiskeskeistä luontoasennetta ja vastaa monilta osin laajempaan länsimaiseen erämaakäsitykseen ja erämaiden käytön historiaan (ks. Nash 1982). Näin ollen voitaisiin todeta, että vaeltajien erämaan diskurssi kytkeytyy yhtä lailla lain mukaan vallitsevaan suomalaiseen traditionaalisen erämaan diskurssiin kuin myös taustoiltaan toisenlaiseen globaalimpaan erämaakäsitykseen. Kuitenkin kysymys siitä, kaipaisiko erämaalaki muutosta, on haastava ja monisäikeinen, eikä tässä tutkimuksessa oteta siihen kantaa. Vaeltajat edustavat lopulta vain pientä, mutta tärkeää osaa erämaan käyttäjistä, eikä erämaan määrittelyssä ja suojelussa voida unohtaa

paikallisten kulttuurien osallisuutta. Aiheeseen liittyy kuitenkin huomattavia poliittisia ja kulttuurisia kysymyksiä (esim. Nykänen & Valkeapää 2016), joiden lähemmälle tarkastelulle olisi tarvetta.

7.2 Erämaa elettyinä maisemana

Erämaa voidaan käsittää maisemaksi, jossa liikutaan vaelluksen aikana päivittäin. Maisemaan puolestaan kuuluu olennaisena osana lähiympäristö, joka eletään ja koetaan kaikilla aisteilla, kuten Granö (1930) ja myöhemmin Wylie (2005) ovat todenneet. Vaeltajien kertomuksissa huomio kiinnittyi huomattavan paljon maiseman näkyviin piirteisiin, mutta myös niihin aistimuksiin, ajatuksiin ja tunteisiin, joita ympäröivä ja aistittava maisema kulkijassa herättää. Erämaamaisemalla ja erämaan luonnolla voidaan näin ollen olettaa olevan myös aistittava ulottuvuus, joka on tärkeä osa erämaamaiseman kokonaisuutta.

Eletty maisema ilmeni vaeltajien kertomuksissa erityisesti maiseman kehollisena kokemuksena. Pulahdus tunturijärvessä, mustikoiden ja hillojen maku kielenpäällä tai rakkakivikkoinen taival jalkojen alla saivat aikaan kehollisen kokemuksen, jolla oli toisaalta yhteys myös mieleen affektien ja emotioiden kautta. Kehollisuudella ei tarkoiteta tässä pelkästään fyysistä kehoa lihaksineen ja verenkiertoineen, vaan enemmänkin kokemuksen subjektia, johon keho ja mieli sisältyvät (ks. Entrikin 2018). Tämä ajatus on yhteneväinen Merleau-Pontyn fenomenologisen käsityksen kanssa, missä kehoa ei nähdä vain maisemaan kuuluvana objektina vaan pikemminkin välineenä, jonka kautta ympäröivät objektit ovat olemassa (Wylie 2007: 147–149). Näin myös erämaa voidaan tulkita olemassa olevaksi kehollisen kokemuksen kautta. Erämaassa toimimisen kautta eletystä kehosta tulee osa todellisuutta ja osa erämaamaisemaa. Näin ollen keho ja maisema ovat toisiaan täydentäviä, kuten myös Heidegger (1996) ja Ingold (2000: 193) ovat painottaneet.

V8: ”Iltapesu tehdään aina (eipä tehty ennen, kun kuljin miesporukassa), nyt kauniissa sammalkivisessä Tuiskujoessa. Vesi hyytävän kylmää, kirkasta. Naamanpesu menetteli, mutta vartalon huuhtominen huudatti...”

V1: *”Olin ajatellu käveleväni vielä reilusti Somashyttan ohi ja jääväni yöksi teltaan, mutta kolmatta joenkohtaa ylittäessäni tuuli oli yltyny jo suhteellisen ankaraksi ja taivas soi vettä nishkaan. Mietin jo hetken, käännynkö takas Kopmajoen tuvalle, mutta päätin, etten halua vedellä näitä ylityksiä ylhään pakollista enempää ja lähdin ettihmään sopivaa ylityskohtaa. Ja pian siinä keskellä jokea märällä kivellä seisoessani ja tajutessani, etten pääsis siitä(kään) yli ja jouduin palata taas alkhuun, mietin ekaa kertaa reissun aikana, että oi miksi olen täällä yksin.”*

Erityisen paljon vaellusta määrittävä kehollinen kokemus liittyi vaelluksen fyysiseen rasitukseen ja sen myötä vaeltajan pohdintoihin asemastaan suhteessa erämaahan. Maaston pinnanmuodot yhdessä lämpötilan, sään ja kuljettavan matkan kanssa aiheuttivat fyysisiä haasteita ja rasitusta, mikä puolestaan saattoi herättää tunteen luontoon kuulumisesta, luonnon armoilla olemisesta tai omasta pienuudesta ja voimattomuudesta suuren luonnon keskellä.

V3: *”Ylös nousu oli välillä raskasta, kun reitti oli niin kivikkoinen. Sillä hetkellä hetken kävi mielessä, että onko tässä mitään järkeä kivuta tällaiseen paikkaan. Mutta vain hetken. Leiripaikka on varsin mukava. Joelle matkaa n. 40 m. Mikäpä täällä ollessa. Mukavin mielin jatkan illan viettoa.”*

V2: *”Kävin välillä niemen toisella puolella yksin muiden kalastaessa toisella puolella. Yksin ollessani huomasin miettiväni enemmän ympäröivän luonnon kauneutta ja voimaa. Keadnugaisan jylhän jyrkkä rinne oli jotenkin uljas. Se viesti olemuksellaan: ’Minä olen suuri, jylhä ja mahtava. Ja sinä pieni ihminen, et voi minun mahtavuudelle mitään’. Kun katselin Keadnugaisan rinteiden lumenviipyä ja tunturin yli kiitäviä pilviä, tajusin itseni pienuuden ja voimattomuuden. Tuuli yltyi välillä puuskiin ja huomasin miettiväni, mitä jos säätila yhtäkkiä muuttuisi myrskyisemmäksi. Minkälaiseksi muuttuisi paluumatka? Minulla tuli yhtäkkiä ikävä tovereitani.”*

Suurin osa päiväkirjoihin kirjatusta havainnoista liittyi luontoon ja luonnon ihmisessä herättämiin tuntemuksiin ja ajatuksiin. Selkeästi eniten mainintoja oli säästä: lämpötila,

sade, tuuli, auringonpaiste ja pilvisyys olivat useimmin mainittuja säähän liittyviä havaintoja. Myös sääilmiöiden aiheuttamat fyysiset ja psyykkiset tuntemukset, kuten painostavuus, tukaluus, kylmyys, alakulo, ilo ja pelko olivat kirjattu ylös. Säätä ja kohdattavia luonnonilmiöitä ei voinut vaelluksella valita, saati mennä karkuun. Ne otettiin vastaan ymmärtäen, että sään kanssa on lopulta vain hyvää tai huonoa tuuria. Vaeltajat kohtasivat sääilmiöt kaikilla aisteillaan, eikä säähän liittyviä kokemuksia täten voida erottaa erämaamaiseman kokonaisuudesta. Sää saattoi kuulua esimerkiksi ukkosen jyrinä tai voimistuvana tuulena ja näkyä salamointina ja sadeepisarina. Toisena hetkenä porottava auringonpaiste tuntui hikoiluna iholla tai rapsahtelevana maana jalkojen alla. Sateen jälkeen puolestaan ilma tuoksui raikkaudelta ja puhtaudelta. Ainoa suoja säätä vastaan vaelluksella oli oma teltta tai autiotupa, jonka suojista säätä kuunneltiin ja katseltiin. Tällöin kokemus säästä ei ollut niinkään kehollinen, vaan enemmän visuaalinen. Vaeltajat pohtivat säätä ja sen aiheuttamia tuntemuksia ja tunteita vähintään kerran jokaisen päiväkirjamerkinnän aikana. Sää osoittautui myös yhdeksi tärkeimmistä vaelluksen kulkuun vaikuttavista tekijöistä. Se vaikutti esimerkiksi reittivalintaan ja moniin päivittäisiin toimintoihin. Edes sateinen tai liian helteinen sää ei kuitenkaan ollut esteenä vaelluksen toteuttamiselle.

V6: ”Illalla noin 20.30 aikoihin tunturin takaa vyöryi ukkosrintama, joka jyrähteli ja satoi reilun tunnin. Tilanne jopa pelotti, niin tummia pilvet olivat. Onneksi ainoatakaan jyrähdystä ei päällemme tullut. Olo oli teltassa yksin ollessa hyvin pelokas. Jos se on kohtaloni tai kohtalomme, että täällä tunturissa ukkostaa ja esim. kuolemme, niin sille emme mitään voi. Nyt sateen jälkeen läheinen tunturipuro kohisee entistä suuremmalla volyymillä. Sai lisää vettä juoksutettavakseen.”

V3: ”Iltapäivän mittaan saavutetaan jo varmasti hellelukemat, ehkä ylikin. Pienestä ja ajoittaisesta tuulenvireestä ei ole vilvoittamaan. On sykehdyttävän kuuma. Vaikka mulla on päällä vaaleat vaatteet ja valkoinen päähine, niin silti on vähän liiankin kuumaa. Vettä tulee hörpittyä vähän väliä. Ei oikein jaksa tai pysty tekemään mitään, kun on näin kuumaa.”

Tim Ingold & Terhi Kurttila (2001) ovat kirjoittaneet sääkokemuksista tärkeänä osana ympäristön havainnointia tarkastelukohteenaan saamelaiden säähän liittyvät kokemukset ja aistimukset. Heidän kirjoituksiaan voidaan soveltaa myös tämän tutkimuksen tulosten tarkastelussa. Ingoldin ja Kurttilan mukaan juuri moniaistinen ympäristön havainnointi ja sääilmiöt osana sitä ovat avainasemassa vaikuttaessaan kaikkeen toimintaan ympäristössä. Ihmisen toiminta ympäristössä on eniten riippuvaista ympäristöstä ja siinä tapahtuvista muutoksista. Esimerkiksi poronhoitajien työssä säällä on kriittinen merkitys. Ingold ja Kurttila (2001: 189) esittävät myös, ettei ympäristöä voi koskaan pitää itsestään selvänä vaihtuvien sääilmiöiden vuoksi. Tuttukin ympäristö voi muuttua pelottavaksi ja turvattomaksi rajuilman sattuessa tai sumun laskeutuessa ja näkyvyyden kadotessa. Säähän liittyy siis aina paitsi monia fyysisiä aistimuksia, myös mielen sisäisiä tunteita (Ingold & Kurttila 2001).

Vaeltajat kirjoittivat ja puhuivat lähes poikkeuksetta säästä ja sääilmiöistä, mutta sana *ilmasto* mainittiin vain kaksi kertaa. Tämä voi selittyä sillä, että ilmasto käsitetään säätä abstraktimmaksi ilmiöksi, jota kuvaillaan numeroiden ja tilastojen avulla, kun taas sää on konkreettisesti aistittava ilmiö (Ingold & Kurttila 2001: 187). Osa vaeltajista kuitenkin pohti kuumuutta ja sen yhteyttä laajempaan ilmastomuutokseen. Kuumuus ja sen vaikutukset luontoon saattoivat herättää vaeltajissa esimerkiksi ahdistusta tai huolta.

V6: ”Jäätiköt ja lumet sulavat, hupenevat. Jurunjavren turkoosi järvivesi laskee Seldutjähkaan komeana koskena. Tunsin ahdistusta ihmisen välinpitämättömyydestä luontoa kohtaan. Maapallo lämpenee toimiemme vuoksi. Teemme koko ajan peruuttamatonta hallaa ympäristöllemme.”

V5: ”Kyllä näky, että ne on sulanu ne palsakummut aika voimakkaasti tänä vuonna ainaki varsinki, ku oli lämmin kesä niin ne on hajonnu ja halkeillu sieltä reunasta ja ympärillä oli isot vesilammikot... mitä oon luontokuvaajiltaki kuullu, että sen näkee ihan omin silmin, että ne sulaa. Se ilmastomuutos näkyy siellä sillä tavalla, se niinku huolestuttaa. Se melkein enempi häirittee...”

John Wylie (2005) kirjoittaa lähiympäristön kokemuksellisesta ulottuvuudesta artikkelissaan *A single day's walking: narrating self and landscape on the South West Coast Path*. Wyliehen käsityksen mukaan pidemmän vaelluksen aikana yksittäisistä päivistä muodostuu käytännöllisiä ”yksiköitä”, joita käytetään lähiympäristössä ja maisemassa liikkuesssa toistuvina etäisyyksien, käytäntöjen ja kokemusten mittareina. Tämä ilmenee myös vaeltajien päiväkirjoissa ja kertomuksissa: vaellus koostuu useista päivistä, joiden sisällä vaelluksen aikaiset toiminnot tapahtuvat. Yhdistyessään toisiinsa yksittäiset päivät erilaisine kokemuksineen muodostavat kokonaisuuden vaelluksesta ja myös erämaasta maisemana. Myös paikoilla on olennainen merkitys eletyssä maisemassa. Kuten Ingold (2000) on todennut; ihmiset liikkuvat paikoista paikkoihin, ja niiden välissä kulkee aina jonkinlainen polku. Tässä tutkimuksessa polku voidaan käsittää myös paikkoja yhdistäväksi maisemaksi. Liikkeelle lähtö ja pysähtyminen tapahtuvat paikoissa, kun vaeltaminen tapahtuu maisemissa. Toisaalta tämän tutkimuksen tuloksista voidaan tulkita, että myös paikoissa eletään ja ne koetaan yhtä lailla kuin maisemakin.

Kuten tämän työn luvussa 2.3.2 subjektiivisen erämaan tarkastelun kohdalla todettiin, henkilökohtainen erämaakokemus vaikuttaa olennaisesti erämaan käsittämiseen (Hallikainen 1998). Vuoriston (2007: 26–27) käsitystä erämaakokemuksen kokonaisvaltaisuudesta on turha kiistää tässä yhteydessä: vaeltajat eivät suinkaan kuvaile vain näkemäänsä vaan päiväkirjojen ja haastatteluiden ytimessä on henkilökohtaisesti kaikilla aisteilla koettu erämaa. Erämaata ei voida pilkkoa osiin, vaan kaikilla aistihavainnoilla on merkitystä. Tämän seurauksena erämaamaisemasta muodostuu kokonaisvaltainen kokemus, joka on aistittavissa monin eri tavoin. Raja erämaan ja ei-erämaan välillä piiryy johonkin maiseman, paikan, mielen ja kehon välimaastoon tai niiden kaikkien yhteiseksi.

7.3 Liikkeen ja pysähtymisen välttämättömyys

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen luvussa viisi tarkastelin mobiliteetin käsitettä teoreettisella tasolla. Tässä luvussa puolestaan käsitelen tutkimustulosten avulla mobiliteetin ja immobiliteetin, eli liikkeen ja pysähtymisen välttämättömyyttä osana erämaavaellusta ja erämaan käsittämistä. Tutkimuskysymys ”Miten vaelluskokemus

vaikuttaa erämaan käsittämiseen?” pitää sisällään oletuksen käsityksen taustalla vaikuttavasta vaelluskokemuksesta. Vaelluskokemus puolestaan perustuu liikkeen ja pysähtymisen sekä etenemisen ja taukoilun jatkuvaan vuorotteluun. Erämaanvaelluksen edellytys on näin ollen liikkeen ohella myös pysähtyminen ja paikallaan oleminen.

Analysoitavan aineiston perusteella voidaan tulkita vaelluskokemuksen perustan olevan erämaassa tuotetussa ja toistetussa liikkeessä sekä toisaalta pysähtyneisyyden ja paikallaan olon hetkissä. Vaelluksen aikana liike muodostui kävelemisestä, päivittäin toistetuista rutiineista, mielen sisäisistä poukkoilevista ajatuksista sekä toisaalta ympäröivän luonnon liikkeistä ja muutoksista. Paikallaan olo ja pysähtyminen puolestaan olivat taukoja kävelemisestä, leirissä viipymistä ja lepäämistä sekä henkistä rauhoittumista ja lepoa. Liikkeeseen sisältyi näin ollen myös pysähtymisen ja taukoilemisen välttämättömyys.

V1: ”Ensitöikseni lähin seuraamaan väärää polkua ja pian olin joenylityspaikassa, mitä ei pitäny tulla moneen kilometriin. Tajusin virheeni ja käännyn takas, mutta siinä välissä oli pienoinen sumu kerinny laskeutua. Jatkoin kuitenkin tuvan suunthaan ja yritin löytää kartasta minkä tahansa maamerkin. Niitä ei juurikaan ollut. Silti, muutaman rukouksen, päättäväisyyden ja yhden kiirunan huudon avulla päädyin löytämään tieni oikealle pohulle. Vaikka olin ollu hukassa vain hetken, oli se silti upean helpottava hetki.”

V4 & V5: ”Suuntasimme tunturiin polkua, joka vei Hurjejåkkan autiotuvalle. Lämpöä riitti ja muutama mäkäräkin kiusasi. +22 oli siedettävä, kun muutaman kilometrin taivallettuamme pääsimme puurajan yläpuolelle, jossa tuuli yltyi navakaksi vilvoittaen mukavasti. ... Vaelluksella on hyvä pitää pikku- juoma- ja napostelutaukoja tasaisin välein.”

Vaelluksella vaeltajien päivät kuluivat kutakuinkin saman kaavan mukaisesti aamurutiineista liikkeellelähtöön, etenemisestä taukoiluun ja vuoroin etenemiseen ja lopulta leirin pystyttämisestä iltarutiineihin. Sama toistui useiden päivien ja yhden vaeltajan kohdalla viikkojen ajan. Jokaisella vaeltajalla oli myös omia, ainutlaatuisia tapoja, jotka koettiin omaksi henkilökohtaiseksi tavaksi toteuttaa vaellusta. Esimerkiksi

eräässä vaellusseurueessa tavaksi oli muodostunut hartioiden hieronta ja konjakkihörpyn nauttiminen iltaisin ennen nukkumaanmenoa. Omat rutiinit ja tavat koettiin erityisen merkityksellisiksi ja itselle tärkeiksi. Liike voidaankin käsittää toistuviksi rutiineiksi, joista muodostuu vaelluksen aikana tapoja. Tavat puolestaan voidaan ymmärtää paikan tai maiseman, tässä erämaan, tuottamisen tavoiksi, kuten esimerkiksi Seamon (1980) on paikan tuntemisen yhteydessä korostanut. Seamonin (1980) käsityksen mukaan juuri paikassa tuotettu kehon liike ja liikkeen toistumisesta muodostuvat rutiinit luovat käsityksen paikasta ja auttavat saavuttamaan paikan syvällisemmän tuntemisen. Yhdelle vaeltajalle yksinkertaisten rutiinien toistaminen oli myös yksi vaellukselle lähtemisen motiivi.

V6: *”Haluan mennä johonkin paikkaan toistamaan yksinkertaisia rutiineja. Se voi sisältää liikkeen paikasta toiseen tai se voi olla paikallaan, esimerkiksi lammaspaimenena oleminen... Siihen liittyy yksinkertaisten rutiinien toistaminen, joka on parhaimmillaan silloin, kun majapaikka vaihtuu kerran päivässä.”*

V3: *”Suuntaan takaisin leiriä kohti. Mikäpä täällä on edetessä. Niin leppoisaa ja omiin ajatuksiin vievää. Ympärillä pikkulinnut pitävät konserttiaan. Päiväreissulle kertyy mittaa reilu 12 km. Seuraavaksi kuivamuona-ateria ja sitten telttaan nauttimaan täydellisestä hiljaisuudesta. Mistään ei kuulu mitään. Illan aikana on vuorossa peseytyminen järven rannalla. Kylläpä virkisti.”*

V7: *”Päiväkirjan kirjoitusta, iltapala, hampaiden pesu, hartiahieronta ja konjakki lopuksi. Hyvä päivä tämäkin!”*

Vaelluksen aikana toistettu liike on paitsi toistuvia rutiineja, myös kehon fyysistä liikkumista ja liikkeen aistimista. Fyysinen liikkuminen koettiin tärkeäksi vaelluksen mahdollistavaksi tekijäksi ja toisaalta myös vaelluksen yhdeksi motiiviksi. Fyysiseen liikkeeseen liittyi useilla vaeltajilla tunne etuoikeutetusta asemasta, kun saa olla terve ja pystyy liikkumaan omin voimin maastossa. Vaeltaminen kävelemisen muotona onkin ensisijaisesti vapaa-ajan aktiviteetti ja etuoikeutettu mahdollisuus niille, jotka sitä harrastavat. Useat vaeltajat tunsivat kiitollisuutta siitä, että heillä on mahdollisuus lähteä

vaeltamaan. Fyysinen kunto, terveys, taloudellinen tilanne ja vapaa-aika mahdollistavat erämaavaelluksen. Osa vaeltajista kertoi vaellusharrastuksen toimivan hyvänä liikkumisen innoittajana myös arjessa.

V2: ”Vaelluksessa ja luonnossa liikkumisessa on sekin, että vaikka ne reissut on rankkoja, ja rinkan kans kävelyt ja muut, ne on rankkoja, sitä ei just silloin kävellessä ehkä ymmärrä sitä, mutta sitten ne huippuhetket, kun kiipee ylös tai käy uimassa tommosessa paikkaa tai muuta, niin sillen niinku tajuaa sen, että nimenomaan se miten hieno se kun on terve ja pääsee omin jaloin tommosiin paikkoihin.”

Tämän tutkimuksen tapauksissa kaikki vaeltajat olivat liikkeellä kävellessä, mikä itsessään on yksi luonnollisimpana pidettyjä mobiliteetin muotoja (esim. Edensor 2000; Vannini 2015). Myös vaeltajien päiväkirjoissa ja kertomuksissa luonnossa käveleminen on luonnollisin ja välttämättömin käytäntö, jonka ympärille koko erämaavaellus rakentuu. Kävelemiseen liittyi kuitenkin muutakin kuin vain fyysinen lihasten liikuttaminen. Kävelemisen aikana vaeltajat aistivat liikkumisympäristöään ja tekivät siitä havaintoja. Havaittu ympäristö saattoi herättää kulkijassa myös tunteita ja avata omia sisäisiä mielenmaisemia tarkasteltavaksi. Käveleminen toimi siis yhtä aikaa paitsi fyysisenä liikkumisena, myös liikkuvan kehon ja mielen yhdistäjänä sekä maisemaan sulauttajana (Ingold 2004: 328–329; Wylie 2005). Paikoissa ja maisemissa käveleminen vaati väistämättä paikkaan ja maisemaan osallistumista ja niiden kohtaamista kaikilla aisteilla. Näköaistin merkitys korostui vaeltajien teksteissä ja kertomuksissa, mutta myös muut kävelemisen aikaiset aistimukset tulivat ilmi. Kävelemisen aikana havainnoitiin myös sitä, miltä ympäristö kuulostaa, tuntuu ja tuoksuu.

V3: ”Pian on aika jatkaa matkaa. Cahppesjärven puron ylityskohdassa kostautuu, kun yritän viedä koko kärrylastin puronuoman yli. Kärryn veto on muutenkin sellaista repivää, kun kivien kohdalla tulee aina äkkistoppi. Niin nytkin. Liukkaat kivet vielä lisäksi aikaan saa sen, että kun kärry kääntyy kyljelleen, niin ukko seuraa perässä. Ei käy pahemmin. Takaisku on, että vasen kenkä hörppää kunnolla vettä. On kengän huolellinen kuivattelu edessä sitten leirissä. Märillä kengillä ei passaa vaelttaa, jollei halua rakkoja jalkaansa.”

V1: ”Pottuvarpaan kynnen alle oli tullu rakkula, se oli tosi kipeä. Ennen ku lähin, seisoin siellä Kopmajoessa niin kauan, etten tuntenu jalkoja ja sitte laitoin kengät jalkaan. Kävellessä ei pystyny miettimään paljon muuta, ku sitä, että sattuu. Se vei myös tietyllä tavalla siihen, että alko käsittelemään sitä sisäistä kipua, joka liittyy läheisen ihmisen kuolemaan. Jalkojen kipu pakottaa pysähtymään, ja sun täytyy vaan levätä. Sitte sinun on pakko olla ajatustes kanssa, myös niitten kaikkein synkimpienki ajatusten...”

Pysähtyminen ja taukojen pitäminen olivat olennaisen tärkeässä roolissa kaikkien vaeltajien kertomuksissa. Tauot olivat merkittävästi yhteydessä myös paikan käsittämiseen, sillä siihen, missä tauko pidettiin, muodostui vaeltajien mielissä jollakin tavalla mainitsemisen arvoinen, merkityksellinen paikka (vrt. Bissell & Fuller 2011). Tämä tulkinta vahvistaa etenkin Tuanin (1977: 6) esittämää paikkakäsitystä, missä paikka on pysähtymisen mahdollistaja ja tila puolestaan liikkeen mahdollistaja. Toisaalta myös leirissä viipyessään vaeltajat toistivat omia päivittäisiksi muodostuneita rutiinejaan liikkuen ja eläen paikoissa. Tuanin paikkakäsitys ei sulje pois paikan sisäistä liikettä ja sen kautta muodostuvaa paikan kokemuksellista ulottuvuutta, sillä juuri kokemus on Tuanin mukaan paikan tuntemisen avain. Kuitenkin paikka on Tuanin käsityksen mukaan enemmän tauon kuin liikkeen tuotos, jonka syvälinen tunteminen vaatii pidempiaikaisen kokemuksen lyhyen pysähtymisen sijaan (Tuan 1974). Se, millä tavalla vaeltajat tunsivat paikat, joissa elivät, liikkuiivat, yöpyivät ja viipyivät, jää osittain saavuttamattomaksi tiedoksi. Syvällisen paikan tuntemisen tai erämaan tunnun mittaaminen on lopulta mahdoton tehtävä, sillä henkilökohtaisia kokemuksia ei voida monista yrityksistä huolimatta täysin palauttaa mitattavaan muotoon. Ilmeistä on joka tapauksessa se, että taukopaikat tarjosivat vaeltajille hetken hengähdystaukoa fyysisestä rasituksesta, ravintoa, vilvoittumista ja lihasten verryttelyä. Tauon paikat saattoivat ilmentää myös vapauden tunnetta: pysähtyessään korkealle näköalapaikalle vaeltaja saattoi kokea mielensäkin avautuvan ja vapautuvan arjen stressaavasta ja kiireisestä ympäristöstä. Leiripaikka puolestaan ilmensi suojaa, turvaa ja lepoa (kuva 8; kuva 9), kun taas vaeltaminen oli ikään kuin paikasta toiseen kulkemista.

Kuva 8. Vaeltajan oma paikka erämaassa. (V3)

Kuva 9. Turva ja suojan paikka erämaassa. (V4 & V5)

Tulosten perusteella erämaassa voidaan tulkita olevan niin sanottua sopivaa ja sopimatonta liikettä. Sopivan ja sopimattoman liikkeen määrittelijöinä on tällöin vaeltajien sosiaalinen ryhmä. Siellä, missä ympäristö näyttäytyi vaeltajille luonnontilaisena ja koskemattomana, ympäröivän luonnon liike nähtiin positiivisena ja erämaahan kuuluvana liikkeenä. Vaikka luonnon liikehdinnät, esimerkiksi ukkonen tai voimakas kaatosade, olisivat aiheuttaneet pelkoa tai vaikeuksia, ne koettiin kuitenkin luontoon kuuluviksi ja näin ollen sopivaksi liikkeeksi. Myös vaeltaminen eli luonnossa omin voimin liikkuminen käsitettiin erämaahan sopivaksi liikkeeksi. Sopimattomaksi liikkeeksi puolestaan katsottiin motorisoitu liike, josta aiheutui erämaan koskemattomuuden tuntua häiritseviä jälkiä tai erämaan rauhaa rikkovaa meteliä. Sopimattomaksi tai haitalliseksi liikkeeksi koettiin myös muu ihmisen liiallinen toiminta erämaassa: äärimmäisen kulunut vaelluspolku tai ihmisen toiminnasta jälkeen jääneet roskat ja jätteet muistuttivat ihmisen luontoa turmelevasta vaikutuksesta. Samalla

sopimattomaksi käsitetty liike yhdistettiin mielessä laajempaan maailmanlaajuiseen ympäristökriisiin. Kun erämaata tarkastellaan vaeltajien näkökulmasta useiden paikkojen laajana ympäristönä, voidaan erämaasta saada käsitys yhtenä erityisenä paikkana, jota tietyt arvot, normit ja kirjoittamattomat säännöt määrittelevät (ks. Massey 1994). Vaeltajien mielissä erämaa muodostuukin ikään kuin omaksi paikaksi, jota halutaan suojella niiltä, jotka ovat paikan ulkopuolella (ks. Relph 1976).

7.4 Eletyn erämaan merkityksellisyys

Vaeltajien kertomukset ja päiväkirjat liikuttivat ja ilahduttivat herkkää sydäntäni ja inspiroivat uusien vaellusten suunnittelemiseen. Vaikka kyseessä onkin tieteellinen tutkimus, kertomusten inhimillisyys toi aiheen lähelle paitsi itseäni, myös arkipäiväisiä asioita. Vaelluksen ja erämaan tarjoama fyysinen, psyykinen ja toisinaan myös sosiaalisesti jaettu kokemus vaikuttivat lisäävän vaeltajien kokonaisvaltaista hyvinvointia. Luonnonympäristöjen ja vaeltamisen positiivisia vaikutuksia on käsitelty aikaisemminkin (esim. Kaplan & Talbot 1983; Puhakka ym. 2017) ja siinä mielessä tulokset sopivat yhteen aikaisemmin tehdyn tutkimuksen kanssa. Toisaalta vaeltamiseen ja ylipäättään luonnossa liikkumiseen liittyy myös jotakin ikiaikaista ja alkuperäistä, jonka merkityksellisyyttä on haastavaa pukea sanoiksi. Ylistihän jo aikanaan Thoreau luonnossa käveleskelyä ja vakuutti sen olevan jopa ihmiselämän elinehto.

Tässä tutkimuksessa vaeltajien kertomusten ytimessä on erityisen merkityksellinen, henkilökohtaisesti eletty ja koettu erämaa. Usein erämaan merkityksellisyys on yhteydessä koetun luonnonympäristön laatuun; positiiviset kokemukset kumpuavat hyvinvoivasta tai hyvinvoivaksi käsitetystä ympäristöstä. Myös vaeltajan omat luontoharrastukset, aikaisemmat kokemukset ja erämaihin liittyvät mielikuvat vaikuttavat erämaan koettuun merkityksellisyyteen (Hallikainen 1998: 20). Lisäksi vaeltajan kotiseutu ja arkinen elämismaailma voivat vaikuttaa siihen, millaisia henkilökohtaisia merkityksiä erämaahan liittyy. Tähän tutkimukseen osallistuneet vaeltajat olivat suomalaisia, jotka asuvat joko kaupungeissa, taajama-alueilla tai niiden läheisyydessä, mikä varmasti osaltaan vaikuttaa erämaan koettuun merkityksellisyyteen. Esimerkiksi erämaan laidalla asuvalle henkilölle erämaan merkitys voisi näyttäytyä erilaisena kuin

kauempaa tulevalle vaeltajalle. Myös erämaassa elinkeinoaan harjoittavat saattavat kokea erämaan hyvin eri tavalla kuin vaeltajat. Vaeltajien erämaa onkin ennen kaikkea virkistätymisalue, joka poikkeaa heidän arkisesta ympäristöstään.

Tutkimusaineiston perusteella erämaavaelluksen tärkeimpänä antina voidaan pitää erämaaluonnon kohtaamista ja siihen liittyvää rauhoittumisen ja rentoutumisen kokemusta. Arjesta irtautuminen, työelämästä palautuminen sekä luonnossa rauhoittuminen ja rentoutuminen olivat tärkeimmät erämaavaelluksen motiivit. V3:n mukaan viikon erämaavaellus vastaa vähintäänkin kahta lomaviikkoa jossakin muualla, sillä erämaan rauhoittava vaikutus on moninkertainen verrattuna muihin ympäristöihin. Myös muiden vaeltajien mielestä erämaavaellus oli lähtökohtaisesti rentouttava ja mieltä tyhjentävä kokemus, vaikka se saattoikin fyysisesti tuntua raskaalta. Erämaavaellus koettiin poikkeukseksi arjesta irtautumisen ja palautumisen keinoksi sekä henkisen hyvinvoinnin lähteeksi, kuten muissakin erämaakokemuksia koskevissa tutkimuksissa on todettu (ks. Puhakka ym. 2017). Vaelluksella koettu rentoutuminen liittyi erityisesti kiireettömyyden ja stressittömyyden tunteisiin. Myös visuaaliset elämykset, kuten kauniit luonnonmaisemat ja kohtaamiset eläinten kanssa koettiin ainutlaatuisiksi ja erityisiksi hetkiksi. V6 kuvaili ihmisen palautuvan vaelluksen aikana joihinkin perusasetuksiin sen ansiosta, että vaelluksella elämästä karsiutuu pois kaikki turha ja tarpeeton. Yksinkertainen, perusrutiineihin keskittyvä elämä keskellä luontoa oli palauttavan ja rentouttavan kokemuksen ytimessä.

Erämaa merkitsee vaeltajille myös erämaaluonnon kohtaamista sellaisena kuin se on. Luonnon kohtaaminen liittyi paitsi aistein havaittaviin luonnonilmiöihin, myös luonnon tarkkailemiseen ja havainnoimiseen. Puolet vaeltajista mainitsi erämaavaelluksen motiiviksi erityisesti luonnon tarkkailemisen. Luonnon tarkkaileminen ilmeni vaelluksella esimerkiksi kasvillisuuden, maaston piirteiden sekä lintujen ja muiden eläinten tarkkailemisena ja havaintojen kirjaamisena. V5 oli sitä mieltä, että vaelluksella täytyy aina olla jokin muukin tarkoitus kuin vain luonnossa käveleminen. Esimerkiksi kalastus, lintujen tarkkailu tai tunteiden huiputtaminen olivat hänelle tärkeitä erämaahan lähtemisen syitä. V8 puolestaan painotti erämaaluonnon ainutlaatuisuutta suhteessa ei-erämaiseen luontoon. Vaelluksen tärkein motiivi olikin erämaa itsessään:

mahdollisuus tarkkailla ja havainnoida kaupungin vaikutuspiirin ulottumattomissa olevaa luontoa oli luontoharrastajan huipentuma. Luonnontilan heikentyminen huolestutti joitakin vaeltajia, ja aivan syystä. Aiemmissa tutkimuksissa (esim. Luck ym. 2011) on nimittäin todettu, että luonnon hyvinvoinnilla on yhteys ihmisten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin jo paikallisella tasolla. Luonnon hyvinvointi ja monipuolisuus vetoaa ihmisen psyykeeseen, mutta myös fyysinen terveys on yhteydessä luonnonympäristön monimuotoisuuteen (ks. Haahtela ym. 2015).

Vaeltaminen on liikkumista luonnossa luonnon ehdoilla. Tämä korostui ilmiselvästi jokaisen vaeltajan päiväkirjassa ja haastattelussa. Luonto asettaa vaeltamiselle tietynlaiset ehdot, joihin on sopeuduttava, ja joista huolimatta on jatkettava matkaa. Se on osa vaeltamista ja osa erämaata. Vaikka erämaahan lähdetäänkin rauhoittumaan ja tarkkailemaan luontoa, ei erämaavaelluksen fyysisen liikkeen merkitystä voida unohtaa. Useille vaeltajille erämaan merkityksellisyys perustui juuri lihasvoimin tuotetun liikkeen aikaansaamiin tuntemuksiin. Fyysiset ponnistelut ja niitä seuraavat itsensä ylittämisen ja voittamisen tunteet ovat elämyksiä, joita vain erämaa tarjoaa vaeltajille. Fyysinen liike onkin itse asiassa koko erämaavaelluksen ydin ja avain erämaan kokonaisvaltaiseen kokemiseen. Fyysiseen liikkeeseen liittyy myös elämyksellisen seikkailun mahdollisuus. Esimerkiksi V2 mainitsi erämaavaelluksen motiiviksi seikkailunhalun sekä halun ylittää omia rajojaan. Seikkailunhalu ilmeni esimerkiksi itselle entuudestaan tuntemattomien tuntureiden huiputtamisena sekä muiden uusien asioiden opettelemisena. Fyysinen suoriutuminen oli erityisen tärkeää myös V7:lle, jonka mukaan omin jaloin kulkeminen on erämaan kokemisen edellytys. Kuitenkin, vaikka erämaassa joutuu välillä fyysisesti äärirajoille, mieli voi olla rauhallinen.

Erämaan psyykkinen ulottuvuus ilmeni vaeltajien kertomuksissa vähintään yhtä paljon kuin vaelluksen fyysinen ulottuvuus. Yhtä aikaa kun erämaa on visuaalisia elämyksiä ja fyysistä ponnistelua, se koettiin myös oman elämän prosessoinnin ja itsetutkiskelun paikaksi ja maisemaksi. Prosessoinnilla ja itsetutkiskelulla tarkoitetaan tässä yhteydessä omien ajatusten, tunteiden ja tuntemusten sekä oman toiminnan käsittelemistä. V1 kertoi lähtevänsä erämaahan useimmiten juuri silloin, kun hän kaipaa tilaa käsitellä itselleen

tärkeitä asioita. Erämaan tarjoama avara tila tarjoaa ikään kuin tilaa myös omille ajatuksille ja tunteille.

V1: *”Tässä hetkessä on erämaata, mitä kohtaa itessään, kun on erämaassa: miksi sitä niin kiukustu, mistä se tulee ja muuta... Pystyy analysoimaan itseä, omia tuntemuksia paljon selkeämmin, koska sieltä on riisuttu pois niin paljon kaikkea muuta.”*

Myös V3 pohti erämaan merkitystä suhteessa omaan sisimpäänsä: erämaassa omat ajatukset ja tunteet tulevat paremmin kuulluiksi kuin keskellä kaupungin vilinää. Vaikka juttukaveria ei erämaassa olisikaan, on kuulluksi tulemisen tunne olennainen osa omaa erämaakokemusta. Toisaalta erämaa koettiin myös ympäristöksi, jossa ei tarvitse ajatella niin paljon. Esimerkiksi erämaan tarjoama tyhjän tilan tuntu oli V5:lle mieltä tyhjentävä ja rauhoittava ominaisuus. Myös V7 ja V8 kokivat, että vaelluksella ei tarvitse murehtia asioita tai miettiä liikaa, vaan saa kiinnittää huomionsa luonnon tutkimiseen ja perusasioiden toimittamiseen.

V3: *”Muutamaa lyhyempää kalastusvaellusreissua lukuun ottamatta olen aina kulkenut vaelluksillani yksin. Yksin kulkiessa sitä tulee miettineeksi reissun aikana monenlaisia elämän myötä- ja vastoinkäymisiä. Täällä hiljaisuudessa ihminen kohtaa itsensä ja mielen syövereistä kumpuaa ajatuksia, joita ei ehkä tule käsitelleeksi tai huomioineeksi, kun on kiirettä ja työelämä vie suurimman osan energiasta. Täällä mieli lepää.”*

Oman elämän prosessointi vaikutti olevan väistämättä erämaassa kohdattava asia, oli se sitten tietoista tai tiedostamatonta. Prosessoinnilla viitataan tässä yhteydessä juurikin niihin vaeltajalle itselleen kuulluksi tulleeisiin omiin ajatuksiin ja tunnekokemuksiin, jotka oli kirjattu ylös. Omien ajatusten ja kokemusten kirjoittaminen päiväkirjaan saattoi jo itsessään olla tärkeä osa oman elämän prosessointia ja analysoimista, sillä kirjoittamisella on todettu olevan myös terapeutisia vaikutuksia (esim. Ohlson 1995: 18; Makkonen 1997: 230). Omien ajatusten kirjoittaminen toimi samalla ikään kuin sisäisenä puheena, jossa ajatukset muotoutuvat kirjalliseen muotoon (Reinilä 2010: 15). Yksi merkittävimpiä omaan elämään liittyviä ajatuksia oli oman rajallisuuden havaitseminen. Rajallisuus saattoi ilmetä toisaalta omien taitojen ja varusteiden kyseenalaistamisena, fyysisen

kunnon ja terveyden epäröintinä tai vain väsymyksen ja ärtymyksen tunteina. Myös vanheneminen ja oman vaellusharrastuksen päätyminen kenties lähitulevaisuudessa mietitytti joitakin vaeltajia. Rajallisuuteen liittyi myös omien negatiiviseksi koettujen tunteiden kohtaaminen. Inhimilliset tunteet, kuten pelko, ärtymys ja alakulo saattoivat tavoittaa erämaavaeltajan vastauksena ympäröiviin olosuhteisiin. Jatkuva vesisade tai pauhaava ukkonen vaikuttivat mielialaan herättäen alakuloa tai pelkoa. Myös erämaasta paluu takaisin ”sivistyksen pariin” herätti vaeltajissa erilaisia tunteita. Esimerkiksi V8 kuvaili paluuta hieman haikeaksi ja pohti mielellään erämaahan paluuta.

V2: ”Tuuli yltyi puuskiin, ja huomasin miettiväni, mitä jos säätila yhtäkkiä muuttuisi myrskyisemmäksi. Minkälaiseksi muuttuisi paluumatka. Minulla tuli yhtäkkiä ikävä tovereitani. Tajusin, että olin edellisiltana ajatellut samoin silloin, kun olin yksin toisella puolella niemeä. Välillä mietin, että olenko valmis vielä yksinvaellukselle, mutta toisaalta ajattelen, että se tekisi minulle oikein hyvää.”

V6: ”Tunnetila on valtava arviointi ja epävarmuus siitä, että selviänkö minä, mitä tästä tulee, mitä edessä on... Epävarmuuden tunne seuraa aina. Mulla on valtava tarve käydä päätöksiäni ja tavaroitani fyysisesti ja henkisesti läpi. Jotenkin se liittyy siihen (vaelluksen aloittamiseen).”

Yhteenvetona erämaakokemusten merkityksellisyydestä voidaan todeta, että kokemukset erämaasta ovat henkilökohtaisia, monipuolisia ja vaihtelevia. Suurin syy niiden merkityksellisyydelle löytyy kuitenkin niiden ainutlaatuisuudesta ja eroavaisuudesta suhteessa arkiseen elämään. Erämaa tarjoaa kulkijalleen joka päivä jotakin uutta ja erilaista. Vaikka maisema olisikin entuudestaan tuttu, jokainen vaellus on ainutlaatuinen. Vaelluksen päivittäiset rutiinit saattavat olla hyvinkin syvälle juurtuneita ja vuodesta toiseen muuttumattomina pysyneitä. Kuitenkin erämaa itsessään on jotakin sellaista, mitä ei voi täysin rajata tai ennustaa. Se kohdataan sellaisena kuin se on, fyysisesti, sosiaalisesti ja psyykkisesti, ja se jättää ainutlaatuisen jälkensä vaeltajaan joka ikinen kerta. Vaikka olisikin vaeltanut vuosikausia, vaellukseen liittyy silti aina jotakin ainutkertaista ja arkisesta poikkeavaa. Juuri arkisesta poikkeava tai arjesta irtautumisen

tunne on yhteydessä vaelluskokemuksen elvyttävään vaikutukseen, mikä varmasti ylläpitää myös erämaahan liitettyä mielikuvaa rauhoittavasta ympäristöstä.

8 MELKEIN PERILLÄ - MIHIN OLEMME PÄÄTYNEET?

Työn viimeisenä ja kokoavana johtopäätöksenä totean, että vaeltajien erämaakäsityksen perusta on yhtä aikaa jo olemassa olevissa sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneissa erämaan mielikuvissa (ks. Lowenthal 1961) sekä itse koetussa ja eletyssä erämaassa. Vaelluskokemuksen kautta koetun erämaan ytimessä on oletus liikkeestä ja pysähtymisestä. Erämaamaisema koetaan kokonaisvaltaisesti ainoastaan silloin, kun siellä eletään ja liikutaan (ks. Ingold 2000, 2001, 2004). Vaelluksen aikaiset toistetut yksinkertaiset rutiinit (ks. Seamon 1980) määrittävät päivän kulkua vaelluksella, ja muodostavat vaelluskokemuksen perustan. Kokemusten kautta puolestaan hahmottuu kokonaisvaltainen kuva erämaasta maisemana ja siihen sisältyvinä paikkoina.

Erilaiset ja monet maiseman määritelmät eivät tämän tutkimuksen tulosten perusteella sulje toisiaan pois vaan pikemminkin asettuvat kerroksittain ja limittäin toisiinsa nähden. Materiaalisen maiseman visuaalisuus korostui vaeltajien kertomuksissa selkeästi muistuttaen siitä, ettei maisemaa voida teoretisoida pelkäksi abstraktiksi, kehollisesti koetuksi ei-esittäväksi ympäristöksi (vrt. Trift 2008). Maisema on myös luonnostaan olemassa oleva, ja sillä on aina jokin materiaallinen perusta, kuten Sauer (1963, 1996) on pyrkinyt osoittamaan. Erämaan materiaallisen perustan lisäksi erämaalla on kuitenkin muitakin olennaisia ulottuvuuksia, ja erämaahan liittyvät myös aineettomat merkityssisällöt sekä symbolinen ulottuvuus. Vaikka esimerkiksi Trift (2008) ja Ingold (2000) ovat esittäneet kritiikkiä perinteisiä maisemakäsityksiä kohtaan non-representationaalisen teorian nimissä, on ilmeistä, että ihmisten mielissä maisema näyttäytyy kuitenkin myös perinteisten visuaalisuutta painottavien maisemakäsitysten mukaisesti. Karjalaisen (1999: 23) tavoin väitän erilaisten maisemien olevan yhtä aikaa olemassa. Erilaiset näkökulmat maisemaan eivät tarkoita muiden näkökulmien häviämistä, vaan pikemminkin vaativat niiden olemassaoloa maiseman kokonaisuuden käsittämiseksi.

Huolimatta siitä, että perinteiset visuaalisiin havaintoihin perustuvat maisemakäsitykset vaikuttivat olevan tuloksissa ensisijaisen tärkeitä, maisemaan sisältyivät myös muut aistihavainnot ja monipuoliset kokemukset. Erämaavaelluksella maisemaksi muotoutuu

siis paitsi se visuaalinen maisema, jota katsellaan, myös se toimintaympäristö, jossa eletään ja liikutaan. Näin ollen erämaamaisemaan sisältyy myös eletty, koettu ja aistittu lähiympäristö sekä kokija, eli vaeltaja itse (Ingold 2000). Osaltaan tämä tulos viittaa Granön (1930) ajatteluun maisemasta kokonaisuutena, johon lähiympäristö sisältyy. Kuitenkin vastoin Granön ajattelua (ks. Granö & Paasi 2018) erämaassa lähiympäristöllä voidaan olettaa olevan myös henkinen olemus, jolla on kokijalleen jotakin merkitystä. Granön ajatuksesta poiketen ja humanistimaantieteilijöihin (esim. Relph 1976; Tuan 1977) nojaten esitän, ettei erämaamaisema ole vain luonnontieteellinen maisema vaan myös subjektiivista merkityssisältöä ja henkisiä ulottuvuuksia edustava toiminnan ympäristö. Tästä voitaisiin johtaa kysymys: onko lähiympäristö lopulta se paikka, josta muun muassa Tuan (1977, 1991: 692) puhuu vai onko se jotakin muuta? Kenties lähiympäristö voitaisiin määritellä myös toiminnan paikaksi, joka sisältyy laajempaan maiseman kokonaisuuteen. Tällöin ongelmaksi muodostuu humanistisen maantieteen näkökulmasta se, että vaeltajan paikat olisivat jatkuvasti liikkuvia, muuttuvia ja vaihtuvia eivätkä enää vastaisi Tuanin esittämään paikan määritelmään erityisenä sijaintina. Toisaalta Relph (1976: 29) on esittänyt filosofi Susanne Langeria seuraillen, ettei paikka aina vaadi pysyvää sijaintia ollakseen olemassa. Esimerkiksi vaelluksella vaeltajan pystyttämästä telttaleiristä voisi muodostua jokaisella leiriytymiskerralla erityinen vaeltajan paikka, vaikka fyysinen sijainti muuttuisikin.

Erämaavaellus on liikettä kokemuksellisessa erämaamaisemassa. Vaikka liike määrittelee erämaan käsittämistä olennaisesti, myös tauon paikat muodostuivat vaelluksen aikana tärkeiksi sisältyessään erämaamaiseman kokonaisuuteen. Erämaan paikat ovat vaellustaipaleiden välille muodostuvia tauon ja pystytetyn leirin paikkoja (ks. Ingold 2000: 191–192). Vaelluksen aikaisissa erämaan paikoissa ilmenee käsitys paikasta pysähtymisen ja tauon mahdollistajana, kuten Tuan (1977) on korostanut, ja myös erilaisten tunnekokemusten ja aistimusten perustana, kuten Ingold (2000: 192) on todennut. Esimeriksi pelko voi ilmetä erämaan eleyissä paikoissa selkeämmin kuin eleyssä maisemassa, sillä pysähtyneisyys mahdollistaa pelon havaitsemisen eri tavalla kuin liike. Samalla tavalla erämaavaelluksella turvan ja levon paikat tulevat ilmeisiksi esimerkiksi pystytetyssä leirissä, autiotuvassa ja omassa teltassa. Vaikka paikka olisi vaeltajalle entuudestaan vieras, se voidaan kuitenkin oppia tuntemaan paikassa

liikkumisen ja elämisen myötä, kuten Seamon (1980) on painottanut korostaessaan liikkeen merkitystä osana paikan käsittämistä ja tuntemista. Myös Tuanin (1977) korostama paikan tuntu voi välittyä vaeltajalle, vaikka paikka olisi vain vaellustaipaleen varrelle sijoittuva taukopaikka. Paikan tuntu on yhteydessä aiemmin tarkasteltuun erämaan tuntuun, vaikuttaen kuitenkin olennaisesti siihen muodostuuko käsitys paikasta erämaiseksi vai ei-erämaiseksi. Paikan tuntu voi olla myös negatiivinen tai erämaan tuntua häiritsevä, jolloin tietyt paikat erämaassa voidaan käsittää ei-erämaisiksi.

Tarkasteltaessa erämaata kokemuksellisenä paikkana, paikan tuntu korostuu. Tässä tutkimuksessa paikan tuntu pyrittiin aiemmin rinnastamaan erämaan tuntuun, mikä kuvastaa erämaan affektiivista ja emotionaalista ulottuvuutta. Erämaalla on siis olemassa jokin erityinen 'erämaan luonne', joka ilmenee vaeltajien kokemuksissa erämaan tuntuna. Erämaan tuntu ilmenee sijainnista riippumattomana erämaisuuksena, jossa tietyt erämaan elementit kohtaavat. Jos erämaan tuntu rinnastetaan paikan tuntuun, asettuu tulos vastakkain perinteisen Tuanin (1974) edustaman humanistisen paikka- ja maisemakäsityksen kanssa, missä paikan tuntu perustuu paikan erityisyyteen suhteessa muihin paikkoihin. Toisaalta erämaan tuntu voidaan käsittää myös kokonaan omaksi käsitteeksi. Tulosten perusteella ei nimittäin voida väittää, ettei jokaisella erillisellä erämaa-alueella tai erämaaksi mielletyllä alueella olisi vielä lisäksi oma erityinen luonteensa, joka voidaan saavuttaa alueen syvällisen tuntemisen ja vuosien mittaisen kokemuksen kautta (Tuan 1974: 242). Erämaan tuntu onkin vaeltajien kokema erämaisuus, joka muodostuu vaelluskokemuksen myötä subjektiivisessa elämismaailmassa.

Erämaata ei välttämättä voida pitää epäpaikkana tai paikattomana paikkana, sillä erämaa on kokijalleen usein erityisen merkityksellinen (vrt. Relph 1976; Augé 1995), mutta toisaalta sitä ei vaeltajan näkökulmasta voida määrittää myöskään paikan historian tai paikkaan juurtumisen kautta. Vaikka vaeltajien kokemusten aitoutta on mahdotonta kyseenalaistaa, voidaan kuitenkin erämaakäsityksen taustalla vaikuttavia mielikuvia tarkastella kriittisesti. Relph (1976: 143) on esimerkiksi ehdottanut massakulttuurin ja viestinnän heikentävän radikaalisti paikkojen omaa erityisyyttä ja aitoa olemusta. Mikäli vaeltajien erämaakäsityksiä tarkasteltaisiin kriittisemmin esimerkiksi käsityksiin

vaikuttavien mielikuvien osalta, voitaisiin jopa pohtia erämaan paikattomuutta ja erämaata eräänlaisen massakulttuurin tuotteena. Vaeltajien kykyä suhtautua kriittisesti kulttuurissa tuotettuihin arvoihin ja niiden pohjalta muotoutuneisiin käsityksiin ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa mitattu.

Lopulta ehdotan, että erämaan paikat osana erämaamaiseman kokonaisuutta voitaisiin käsittää kolmitasoisesti:

1. Erämaa itsessään voi olla erityinen paikka, johon monet yksittäiset paikat sisältyvät.
2. Vaelluksen toteuttaminen tapahtuu kaikin aistein havaittavassa lähiympäristössä, josta muodostuu vaihtuva ja muuttuva paikka vaeltajan liikkuesssa stabiilimmassa erämaamaiseman kokonaisuudessa.
3. Lopulta vaeltaja itse; hänen kehonsa ja mielensä, muodostaa alati liikkuvan, aistivan ja tuntevan paikan, joka määrittää käsitystä erämaasta.

Onko siis mahdollista löytää erämaata ilman vaeltamista? Se jokaisen tulee selvittää itse. Se, mitä erämaalla milloinkin tarkoitetaan, vaihtelee ja näin ollen myös vaelluskokemuksen merkitys erämaan käsittämisessä voidaan asettaa kyseenalaiseksi. Tämän tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin esittää kokonaisvaltaisen ja syvällisen erämaan käsittämisen vaativan erämaassa elämistä, osallistumista ja aistimista.

9 POHDINTOJA KIRJOITTAMISEN TAIPALEELTA

Tässä tutkimuksessa ovat yhdistyneet maantieteen monet keskeiset käsitteet ja vaeltajien henkilökohtaiset vaelluskertomukset. Tutkimusprosessin aikana olen moneen kertaan kyseenalaistanut tutkimuksen merkityksellisyyttä. Erämaakokemuksista on kirjoitettu niin laajasti ja kattavasti erilaisia tutkimuksia ja pro graduja, että tämä tutkimus jää vain yhdeksi pieneksi omatoimiseksi vaelluspoluksi muiden rinnalla. Kuitenkin tulokset ja niiden tulkinta tarjoavat nyky-yhteiskunnalle pohdittavaa erämaiden merkityksellisyydestä ja tärkeydestä sekä toisaalta ihmisen toiminnan vaikutuksista ympäristöömme. Tuloksia voi halutessaan käyttää myös luontomatkailun kehittämistarkoituksissa, vaikkei se ole ollutkaan tutkimuksen alkuperäinen tarkoitus. Lisäksi tulokset ovat asettaneet kyseenalaiseksi maantieteen paikan ja maiseman käsitteiden määrittelyä, mikä ehkä onkin tämän tutkimuksen merkityksellisintä antia kulttuurimaantieteen tieteenalaa ajatellen. Olipa merkitys vaeltajien tai maantieteilijöiden yhteisölle mikä tahansa, itseni kannalta tutkimus on ollut taivaltamisen arvoinen prosessi. Kokonaisuudessaan työ on haastanut ja pakottanut itseäni kohtaamaan ennen kokemattoman raskaan ja villin erämaan: viimeisen tunturin huipun saavuttaminen osoittautui kivikkoiseksi, hetkittäin kompuroivaksi taipaleeksi, jonka kulkeminen on kuitenkin lopulta avannut näköaloja täysin uusille poluille.

Tutkimusmenetelmät osoittautuivat tässä tutkimuksessa käyttökelpoisiksi, joskin aineiston laajuus aiheutti kirjoittajalle valtavasti työtä ja tuhansittain eri suuntiin haarautuvia sivupolkuja. Kaikkea aineiston sisältämää kallisarvoista informaatiota oli täysin mahdotonta tarkastella yhdessä tutkimuksessa. Kesän 2018 aikana kerätyt vaelluspäiväkirjat osoittautuivat erittäin mielenkiintoisiksi, mutta yksinään riittämättömäksi ja liian suppeaksi aineistoksi. Valokuvateemahaastattelujen toteuttaminen viivästytti hieman tutkimuksen etenemistä, mutta oli varmasti ajan ja vaivan arvoista. Haastattelujen toteuttaminen oli kuitenkin ehdottomasti tämän tutkimuksen hedelmällisin vaihe, ja haastattelut tarjosivat myös itselleni ainutlaatuisia kohtaamisia erityisen hienojen vaeltajien kanssa. Suhteutettuna kaikkiin mahdollisiin vaeltaviin suomalaisiin, tutkimusjoukko oli kuitenkin pieni, eikä näin ollen pysty tarjoamaan kaiken kattavaa kuvausta vaelluskokemuksen vaikutuksesta erämaan

käsittämiseen. Lisäksi teemahaastattelun kysymyksiä olisi voinut suunnitella vielä paremmin vastaamaan teoreettista viitekehystä ja laatimiani tutkimuskysymyksiä. Esimerkiksi tämän työn keskeisimmät käsitteet paikka, maisema ja mobiliteetti jäivät haastatteluissa ensikuuleman perusteella piiloon. Analyysin edetessä käsitteiden merkitys osana erämaan kokonaisuutta alkoi kuitenkin avautua. Valokuvien tarkastelu osana aineiston analyysiä jäi tutkimuksessa vähäiselle huomiolle, vaikka ne olisivatkin tarjonneet mahdollisuuden erämaan mielikuvien syvempään tarkasteluun. Tutkimuksen painopiste säilyi kuitenkin näin enemmän vaelluskokemusten tarkastelussa.

Tutkimuksen analyysin kritiikki kohdistuu ensisijaisesti itseeni, sillä laadullisen tutkimuksen aineiston analyysi on aina tutkijan omista tulkinnoista riippuvaista. Kritiikin kohteeksi asetan myös oman objektiivisuuteni aiheeseen nähden. Henkilökohtainen vuosien mittainen kokemus vaeltamisesta ja erämaista on varmasti vaikeuttanut tulosten objektiivista tarkastelua, sillä oma erämaamielikuva on väistämättä piirtynyt mieleen vaeltajien tekstejä lukiessa ja tarinoita kuunnellessa. Toisaalta aiheen omakohtaisuus on voinut auttaa saavuttamaan syvällisempiä tulkintoja erämaasta maisemana ja paikkana. Aiheen omakohtaisuus on ollut myös tutkimusta eteenpäin vievä voima. Objektiivisuuden kritiikki osoittautunee kuitenkin turhaksi, jos huomioidaan toteuttamani teoreettisten käsitteiden kriittinen ja monipuolinen tarkasteleminen.

Kokonaisuudessaan tämä työ on ollut mielenkiintoinen prosessi, joka on synnyttänyt mielessä monia rönsyileviä sivupolkuja ja tutkimattomia teitä. Tässä tutkimuksessa vaelluskokemuksen merkitystä erämaan käsittämiseen on toki pohdittu laajasti ja monista eri näkökulmista, mutta paljon jäi vielä pohtimatta ja tutkimatta. Erämaata voitaisiin tarkastella myös jotakin erityistä erämaan mielikuvan ulottuvuutta painottaen. Esimerkiksi sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden painottaminen tarjoaisi tutkittavaa muun muassa erämaan maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä (esim. Ridanpää 2010) sekä yleensäkin sukupuolen merkityksestä erämaan kohtaamiseen ja käsittämiseen. Lisäksi erämaan sisäisen kulttuuri, missä tietyt toiminnot, henkilöt ja ilmiöt ovat ikään kuin sopivammaksi katsottuja kuin toiset, tarjoaisi kriittisen näkökulman erämaan tarkastelemiselle sosiaalisena rakenteena. Erämaan poliittinen arvo osana globaalia pohjoista olisi myös yksi mielenkiintoinen erämaahan liittyvä tutkimusaihe. Lisäksi

esimerkiksi psykologian parissa voitaisiin tarkastella erämaan ja vaelluskokemusten terapeuttisia vaikutuksia.

10 LOPUKSI: TUNTURIN HUIPULTA UUSILLE POLUILLE

Istuessani kotona työpöytäni äärellä Oulussa, katselin ulos ja harmittelin voimistuvaa vesisadetta. Olisin mieluusti jäänyt sisätiloihin, mutta päätin kuitenkin hoitaa päivän työt ja lähteä pyörällä kohti tutuksi tullutta yliopistoa. Tavanomaisesta poiketen valitsin itselleni vieraamman pyöräilyreitit, ikään kuin haastaakseni itseni ja ajatukseni. Mitä sanoisin tämän vaelluksen loppumetreillä: mihin olen päätenyt ja mihin olen menossa? Sadebisarat putoilivat lempeinä kasvoilleni, maa pyörän alla tuntui vuoroin tasaiselta, vuoroin möykkyiseltä, silti äärimmäisen mukavalta. Pyöräilin hitaasti ja pyöräilin kovaa - vauhti tuntui olevan yhteydessä ajatusteni liikkeisiin. *En ainakaan ole erämaassa*, huomasin pohtivani. Vaikken kokenut olevani erämaassa, kehoni tunsu ympäristön ja paikat, joissa liikkui. Mielikin osallistui. Se ei perustunut vuosien kokemukseen tai syvään juurtumiseen, vaan muuttuvissa ja liikkuvissa hetkissä aistittuun ympäristöön, joka vakuutti mieleni siitä, että olen paitsi elossa, myös sisällä paikassa ja maisemassa. *Minähän olen onnellinen*, taisin ajatella.

Koen itseni pieneksi maantieteilijöiden rinnalla. Erityisen paljon kunnioitan Yi-Fu Tuanin työtä tieteenalamme hyväksi, mikä tekee omien argumenttien esittämisestä vaikeaa. Tuanin (1977) tavoin käsitan paikan syvällisen käsittämisen ja tuntemisen vaativan enemmän kuin vain paikan katselemista ulkopuolelta tai siitä lukemista. Täytyy tulla osalliseksi voidakseen tuntea ja käsittää. Ja vaikka luulisikin tuntevansa tai käsittävänsä, saattaa kuitenkin todellisuudessa olla vasta pienen pintaraapaisun verran sisällä kokonaisuudessa. Lopulta olen tullut siihen päätelmään, että erämaa tunnetaan aina vain vajavaisesti. Erämaan tuntemisen rajallisuudeksi koituu lopulta ihmisen oma keho ja mieli, joka ei koskaan voi tuottaa täydellistä käsitystä mistään ympäristöstä, paikasta tai maisemasta. Jotakin jää aina piiloon. Siitäkin huolimatta, tuntemisen ja käsittämisen alku löytyy elävästä elämästä: mikään ei ole todellisempaa kuin eletty elämä, olkoon se kuinka subjektiivista tahansa. Eletty elämä, siihen sisältyvä liike ja toiminta on kokemustemme ja käsitystemme voimallisin rakentaja, ylläpitäjä ja muovaaja. Paikoilleen jääminen, yhteen paikkaan pysähtyminen rajoittaisi käsityksiämme kokonaisuudesta entisestään. Erämaa vaatii liikkeen ja toiminnan myötä rakentuvan kokemuksen ollakseen olemassa. Uskallan myös esittää varovaisen vastakysymyksen

niille humanistisen maantieteen edustajille, joille paikan syvin olemus löytyy vain juurtumisen kautta: kuinka käy heidän, jotka vaeltavat täällä ajassa kuin nykyajan nomadit, vailla pysyvää kotia tai juurtumisen tunnetta? Eivätkö he voi kokea löytävänsä omaa paikkaa tai juurtuvansa maahan, jossa kulloinkin elävät ja liikkuvat?

Tuntuu hyvältä katsoa taaksepäin. Uupuneet lihakset ja hikipisarot otsalla eivät haittaa. Vaikka hetkittäin vaelluksella tuli kompuroitua, oltua eksyksissä ja tehtyä väärinä valintoja, polku tuntuu omalta. *Minä kuljin tänne saakka*. Nyt on aika pysähtyä - tämä on kiitoksen paikka. Olen kiitollinen tästä taipaleesta ja kantamastani repusta sen kaikkine painolasteineen. Olen kiitollinen näistä kuudesta vuodesta, jotka sain Oulussa viettää. Kiitos Oulun Yliopisto, maantieteen tutkimusyksikkö ja kaikki kanssavaeltajat. Erityisen kiitoksen osoitan työni ohjaajalle ja alan rautaiselle ammattilaiselle Anssi Paasille, joka on kannustanut minua kulkemaan rohkeasti valitsemallani polulla. Ilman Anssin rohkaisevaa palautetta olisin moneen kertaan kääntynyt takaisin. Kiitos myös minua runsaasti neuvoneelle ja kanssani keskustelleelle Joni Vainikalle, joka jo yliopistotaipaleeni ensimetreistä alkaen ohjasi oikeaan suuntaan. Kiitos elämän mittaisesta tuesta ja muistamisesta, äiti ja isä ja muu huipputiimi. Lopuksi kiitos kärsivällisyydestä, rinnalla kulkemisesta ja horjumattomasta rakkaudestasi, rakkain Samu. Olen onnellinen, kun sain sinut retkikuntaani. Tärkeimmän jätän viimeiseksi: kiitos Luojani, että kannat taakkaa puolestani ja vaellat kanssani. Saakoon sydäimestäni kumpuava kiitos pilkahtaa myös tästä työstä.

*Leirissä tuoksuu savu tulen hiipuneen,
aamun tiedän jo täällä valjenneen.
Taivahalla kaikuu laulut muuttolintujen,
usvaan kietoutuu lampi joutsenten.*

*Yöllä tummana on taivas,
mutta aamu valkoinen,
haihtuu mielestäin murhe eilisen.*

*Kuin aurinko loistat
ja vielä kirkkaammin.
Taakan puolestain kannat,
vaellat kanssani*

(Salla Sievälä - Vaelluslaulu)

11 LÄHTEET

- Adey, P. (2006). If mobility is everything then it is nothing: Towards a relational politics of (im)mobilities. *Mobilities* 1: 75–94.
- Adey, P. (2010) *Mobility*. Routledge, New York. 267 s.
- Agnew, J. A. (1987). *Place and Politics: The Geographical Mediation of State and Society*. Allen & Unwin, Boston. 288 s.
- Aikio, P. (1993). Myyttiset erämaat. *Teoksessa* Huopainen, R. (toim.): *Selviytyjät*. Lapin maakuntamuseon julkaisuja 7. 160 s.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino, Tampere. 331 s.
- Alderman, D. & J. Inwood (2013). Landscapes of memory and socially just futures. *Teoksessa* Johnson, N. C., R. H. Schein & J. Winders (toim.): *The Wiley-Blackwell Companion to Cultural Geography*. 186–197. Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex. 554 s.
- Augé, M. (1995). *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*. Verso, London. 122 s.
- Baker, A. (1992). Introduction: on ideology and landscape. *Teoksessa* Baker, A. & G. Biger (toim.): *Ideology and landscape on historical perspective: Essays on the meanings of some places in the past*. 1–15. Cambridge University Press, Cambridge. 356 s.
- Benediktsson, K., A. K. Lund & E. Huijbens (2011). Inspired by Eruptions? Eyjafjallajökull and Icelandic Tourism. *Mobilities* 6:1, 77–84.
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. Sage, Lontoo. 208 s.
- Bissell, D. & G. Fuller (2011). Stillness unbound. *Teoksessa* Bissell, D. & G. Fuller (toim.): *Stillness in a Mobile World*, 1–17. Routledge, Abingdon. 272 s.
- Borrie, W. (1995). *Measuring the Multiple, Deep and Unfolding Aspects of the Wilderness Experience Using the Experience Sampling Method*. Akateeminen väitöskirja. Virginia Polytechnic Institute and State University. 266 s.
- Buttimer, A. & D. Seamon (1980). *The Human Experience of Space and Place*. Routledge, London. 204 s.

- Clarke, D. B. (2015). Postmodern Geographies and the Ruins of Modernity. Teoksessa Aitken, S. C. & G. Valentine (toim.): *Approaches to Human Geography: Philosophies, Theories, People and Practice*. 117–145. Sage, London. 446 s.
- Cosgrove, D. (2004). Landscape and Landschaft. *German Historical Institute London Bulletin*. 35: 57–71.
- Crang, M. (1998). *Cultural Geography*. Routledge, New York. 215 s.
- Cresswell, T. (2006). *On the Move: Mobility in the Modern Western World*. Routledge, New York. 327 s.
- Cresswell, T. (2010). Mobilities I: Catching up. *Progress in Human Geography* 35: 4, 550–558.
- Cresswell, T. (2012). Mobilities II: Still. *Progress in Human Geography* 36: 5, 645–653.
- Cresswell, T. (2014). *Place: An Introduction*. 2 p. John Wiley & Sons, Chichester. 220 s.
- Cronon, W. (1996). The trouble with wilderness, or, getting back to the wrong nature. Teoksessa Cronon, W. (toim.): *Uncommon ground: Toward Reinventing Nature*. 69–90. W. W. Norton and Co., New York. 561 s.
- Edensor, T. (2000). Walking in the British countryside: reflexivity, embodied practices and ways to escape. *Body and Society* 6: 81–96.
- Ellis, C. S. & A. Bochner (2000). Autoethnography, personal narrative, reflexivity: researcher as subject. Teoksessa Denzin, N. & Y. Lincoln (toim.): *The Handbook of Qualitative Research*. 733–768. Sage, Thousand Oaks. 784 s.
- Entriikin, N. (2018). Geography of experience: place and region. Teoksessa Paasi, A., J. Harrison & M. Jones (toim.): *Handbook of the Geographies of Regions and Territories*. Edward Elgar Publishing, Northampton. 530 s.
- Erkkilä, R. (2005). Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa Perttula, J. & T. Latomaa (toim.): *Kokemuksen tutkimus. Merkitys - tulkinta - ymmärtäminen*. 195–226. Dialogia, Helsinki. 255 s.
- Erämaakomitean mietintö (1988). Komiteamietintö 39. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 238 s.
- Erämaalaki (1991). Finlex, Oikeusministeriö. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1991/19910062>>.

- Erämaa lumoa Petteri Saarion (2016). Erämaan lumo. <<http://www.wildfin.com/eramaanlumo/>>
- Fan, Y. (2006). Branding the Nation: What is Being Branded? *Journal of Vacation Marketing* 12: 1, 5–14.
- Fredrickson, L. M. & D. H. Anderson (1999). A Qualitative exploration of the wilderness experience as a source of spiritual inspiration. *Journal of Environmental Psychology* 19: 21, 21–39
- Filep, C. V., M. Thompson-Fawcett, S. Fitzsimons & S. Turner (2015). Reaching relevatory places: the role of solicited diaries in extending research on emotional geographies into the unfamiliar. *Area* 47: 4.
- Fothergill, R. A. (1974). *Private Chronicles. A study of English diaries*. Oxford University Press, Lontoo. 214 s.
- Gaski, H. (1997). *Sami Culture in a New Era: The Norwegian Sami Experience*. Davvi Girji, Karasjoki. 233 s.
- Granö, J. G. (1930) *Puhdas maantiede: tutkimusesimerkeillä Suomesta ja Virosta valaistu metodologinen selvitys*. WSOY, Porvoo. 187 s.
- Granö, J. G. (1951). Maantieteelliset alueet. *Teoksessa* Granö, J. G. et al. (toim.). *Suomen maantieteellinen käsikirja*. 364–394. Otava, Helsinki. 567 s.
- Granö, O. (1982). Maisematutkimus maantieteen traditiona. *Terra* 94: 1, 7–12.
- Granö, O. & A. Paasi (2018). The Background to pure geography. *Teoksessa* Howes, D. (toim.): *Senses and Sensations: Critical and Primary Sources. Volume 1. Geography and Anthropology*. 25–32. Bloomsbury, London. 389 s.
- Gold, J. R. (1994). Locating the message: place promotion as image communication. *Teoksessa* Gold, J. R. & S. V. Ward (toim.): *Place promotion*, 19–37. John Wiley & Sons, Chichester. 278 s.
- Gudmundsdottir, S. (1996). The teller, the tale, and the one being told: the narrative nature of the research interview. *Curriculum Inquiry* 23: 3, 293–306.
- Hahtela, T., I. Hanski, L. von Hertzen, P. Jousilahti, T. Laatikainen, M. Mäkelä, P. Puska, K. Reijula, K. Saarinen, E. Vartiainen, T. Vasankari & S. Virtanen (2017). *Luontoaskel tarttumattomien tulehdustautien torjumiseksi*. Duodecim 133: 19–26.
- Habeck, J. O. & L. Broz (2015). Introduction: experience and emotion in northern mobilities. *Mobilities* 10: 4, 511–517. Routledge, Lontoo.

- Hall, C. M., D. K. Müller & J. Saarinen (2009). Nature-based tourism in northern wildernesses. *Teoksessa* Hall, C. M., D. K. Müller & J. Saarinen: *Nordic Tourism Issues and Cases*, 130–152. Channel View Publications, Bristol. 293 s.
- Hallikainen, V. & J. Jokimäki (1992). *Suomen erämaatutkimusohjelma 1993–1996*. Arktisen keskuksen tiedotteita 7. 72 s.
- Hallikainen, V. (1998). *The Finnish wilderness experience*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 711. 288 s.
- Hanson, S. (2010). Gender and mobility: New approaches for informing sustainability. *Gender, Place and Culture*. 17: 5–23.
- Harvey, D. (1996). *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Blackwell Publishers, Cambridge. 468 s.
- Heidegger, M. (1996). Building, dwelling, thinking. *Teoksessa* Krell, D. (toim.): *Basic Writings: Martin Heidegger*. Routledge, London. 464 s.
- Helismaa, R. (~1947). Rakovalkealla <<http://wiki.pomus.net/wiki/Rakovalkealla>> <<https://www.musixmatch.com/lyrics/Tapio-Rautavaara/Rakovalkealla>>
- Häkkinen, K. (2013). *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. 6. painos. Sanoma Pro, Helsinki. 1633 s.
- Häkli, J. (1999). *Meta hodos: Johdatus ihmismaantieteeseen*. Vastapaino, Tampere. 231 s.
- Ingold, T. (2000). The temporality of the landscape. *Teoksessa* Ingold, T. (2000): *The Perception of The Environment*. 189–208. Routledge, London. 465 s.
- Ingold, T. & T. Kurttila (2001). Perceiving the environment in Finnish Lapland. *Teoksessa* Macnaghten, P. & J. Urry (toim.): *Bodies of Nature*. 183–196. Sage, London. 202 s.
- Ingold, T. (2004). Culture on the ground: The world perceived through the feet. *Journal of Material Culture* 9: 3, 315–340
- Jernsletten, N. (1997). Sami traditional terminology: professional terms concerning salmon, reindeer and snow. *Teoksessa* Gaski, H. (toim.): *Sami Culture in a New Era: The Norwegian Sami Experience*. 86–108. Davvi Girji, Karasjoki. 233 s.
- Kalaoja, J. (2016). *Kuvista mielikuviksi. Valokuvat Suomi-brändin vetovoimatekijöinä*. Akateeminen väitöskirja. Nordia Geographical Publications 45: 1. 189 s.

- Kallinen, T., A. Nygren & T. Tammisto (2012). Johdanto: Luonto-kulttuuri -jaotteluista tilanteellisiin luontosuhteisiin. Teoksessa Kallinen, T., Nygren, A. & T. Tammisto (toim.): *Ympäristö ja kulttuuri. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012*: 11. 9–35. Unigrafia, Helsinki. 470 s.
- Kalliokoski, A. (1991). *Vaellustarinoita Lapista*. <<http://personal.inet.fi/koti/antti.kalliokoski>>
- Kansallispuistot - Upeinta Suomea (2019). Metsähallitus. <<https://www.luontoon.fi/kansallispuistot>> 21.2.2019
- Kaplan, S. & J. F. Talbot (1983). Psychological benefits of a wilderness experience. Teoksessa Altman, I. & J. F. Wohlwill (toim.): *Behavior and the Natural Environment. Human Behavior and Environment (Advances in Theory and Research)*. Vol. 6: 163–203. Plenum Press, New York.
- Karjalainen, P. T. (1986). Geodiversity as a lived world: on the geography of existence. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 7. 190 s.
- Karjalainen, P. T. (1987). *Ympäristön eletty mieli*. 30 s. Joensuun Yliopisto.
- Karjalainen, P. T. (1997). Aika, paikka ja muistin maantiede. Teoksessa Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.): *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. 227–241. Vastapaino, Tampere. 285 s.
- Karjalainen, P. T. (1999). Matkalla maiseman merkityksiin. Teoksessa Karjalainen, P. T. & P. J. Raivo (toim.): *Maantieteen maisemia: Johdatusta kulttuuri-maantieteelliseen maisematutkimukseen*. 23–40. Oulun yliopiston maantieteenlaitoksen opetusmoniste, no. 27. 42 s.
- Karjalainen, P. T. & P. J. Raivo (1999) *Maantieteen maisemia: Johdatusta kulttuuri-maantieteelliseen maisematutkimukseen*. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmoniste, no 27. 42 s.
- Kitti, J. (2019). Ovatko saamelaiset aitoa luonnonkansaa? <<http://jouni.kitti.fi/suomi/lk/lk210909.html>>.
- Koski, A. (2005). *Niinkö on jos siltä näyttää? Kuva ja mielikuva Suomen valtaresursien kansainvälisessä politiikassa*. Akateeminen väitöskirja. Tutkijaliitto, Helsinki. 408 s.
- Kosonen, J., A. Valtonen & I. Alakärppä (2017). Co-living With Light: Auto-Ethnography of Nature-Based Tourism in Lapland. *Proceedings of the Critical tourism Studies Conference (CTS), June 25–29, 2017, Palma de Mallorca, Spain*.

- Kotler, P. & D. Gertner (2002). Country as brand, product, and beyond: A Place marketing and brand management perspective. *Brand Management* 9: 4–5, 249–261.
- Kuoppa, J. (2016). *Kävelyn lupaukset kaupungissa. Kolme tapausta kävelijöiden arjesta ja kokemuksista sekä kaupunkisuunnittelusta*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen Yliopisto. 274 s.
- Laaksonen, J. (2010). Erämaat, Pohjoisen Lapin vaelluskohteet. Edita, Helsinki. 254 s.
- Lapin erämaa-alueet - Kauas kaikesta (2019). Metsähallitus. <<https://www.luontoon.fi/eramaa-alueet>>
- Laurén, K. (2009). Metsä arkisen hyvinvoinnin lähteenä naisten kertomuksissa. *Alue ja Ympäristö* 38: 2, 13–24.
- Lehtinen, A. A. (2002). Kenen maa? Kysymys oikeudenmukaisuudesta erämaa-politiikassa. Teoksessa Saarinen, J. (toim.): *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: 21–41. 160 s.
- Lehtinen, A. A. (2013). The northern natures - a study of a forest question emerging within the timberline conflict in Finland. *Fennia – International Journal of Geography*, 169: 1, 57–169.
- Lejeune, P (2009). *On Diary*. University of Hawaii Press. 351 s.
- Leppänen, M. & A. Pajunen (2017). *Terveysmetsä*. Gummerus, Keuruu. 297 s.
- Lorimer, H. (2011). Walking: new forms and spaces for studies of pedestrianism. Teoksessa Cresswell, T. & P. Merriman (toim.): *Geographies of Mobilities: Practice, Spaces, Subjects*. 19–34. Ashgate, Farnham.
- Lovejoy, T. (2016). Conservation biology: the importance of wilderness. *Current Biology* 26: 23, R1235–R1237.
- Lowenthal, D. (1961). Geography, experience and imagination: towards a geographical epistemology. *Annals of the Association of American Geographers* 51: 3. <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.14678306.1961.tb00377.x>>
- Luck, G., P. Davidson, D. Boxall & L. Smallbone (2011). Relations between urban bird and plant communities and human well-being and connection to nature. *Conservation Biology* 25: 816–826.
- Luonnonpuistoissa tutkitaan luontoa (2018). Metsähallitus. <<http://www.metsa.fi/luonnonpuistot>>.

- Luoto, I. (2008). *Paikan tekstit ja niiden henki. Johdatus geosemiotiikkaan - matkakertomus paikan kulttuuriseen ytimeen*. Akateeminen väitöskirja. Nordia Geographical Publications 37: 2. 235 s.
- Lönnrot, E. (1880). Suomalais-ruotsalainen sanakirja. 3. painos. WSOY, Porvoo. 1120 s.
- MacKay, K. J. & D. R. Fesenmaier (1997). Pictorial element of destination in image formation. *Annals of Tourism Research* 24: 3, 537–565.
- Magga, P. (2007). Rakennuksia, kotasijoja, muistoja – saamelaista kulttuuriympäristöä inventoimassa. *Teoksessa* Elo, T. & P. Magga (toim.): *Eletty, koettu maisema: näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan*. Suomen ympäristö 34: 11–24. 148 s.
- Makkonen, A. (1997). Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmoissa. *Teoksessa* Makkonen, A. (toim.): *Lukija, lähdetkö mukaani? Tutkielmia ja esseitä*. 227–238. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 256 s.
- Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Polity Press, Cambridge. 280 s.
- Maukonen, M. (2018). Lähiluonnon tilallinen ja ajallinen saavutettavuus. Kaupunkilaisten kokemuksia luonnon saavutettavuudesta. *Terra* 130: 2, 69–78.
- Metsämuuronen, J. (2006). Laadullisen tutkimuksen perusteet. *Teoksessa* Metsämuuronen, J. (toim.): *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. 79–147. Gummerus, Jyväskylä. 750 s.
- Moilanen, T. & S. Rainisto (2008). *Suomen maabrändin rakentaminen*. Finland Promotion Board, Helsinki. 164 s.
- Moss, P. (2001). *Placing Autobiography in Geography*. Syracuse University Press, Syracuse. 235 s.
- Nash, R. (1982). *Wilderness and the American Mind*. 5. painos. Yale University Press, New Haven, Lontoo. 411 s.
- Naskali, A. (1999). Erämaiden ja biodiversiteetin suojelun hyötyjen taloudellinen arvottaminen ja moraaliset arvot. *Teoksessa* Saarinen, J. (toim.): *Erämaan arvot: retkiä monimuotoisiin erämaihin*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 733: 27–63. 126 s.
- Naskali, A. (2002). ”The Great New Wilderness Debate” – erämaa-ajatuksesta villeyden korostamiseen. *Teoksessa* Saarinen, J. (toim.): *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: 87–120. 160 s.

- Neahttagisánit (2019). Oahpa! <<https://sánit.oahpa.no>>
- Neuvonen, M., T. Sievänen, S. Tönnés & T. Koskela (2006). Access to green areas and the frequency of visits - a case study in Helsinki. Metsäntutkimuslaitos. <<http://www.metla.fi/metinfo/monikaytto/lvvi/esitelmat/2006/2006-access-to-green-areas-neuvonen.pdf>>
- Niemi, E. (1997). Sami history and the frontier myth: a perspective on the northern Sami spatial and rights history. *Teoksessa* Gaski, H. (toim.): *Sami Culture in a New Era: The Norwegian Sami Experience*. 62–85. 223 s.
- Nykänen, T. & L. Valkeapää (2016). *Kilpisjärven poliittinen luonto*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki. 365 s.
- Ohlson, B. (1995). *Minä, kirjoita päiväkirjaa ja löydä itsesi*. Karisto, Hämeenlinna. 144 s.
- Oskal, A., J. M. Turi, S. D. Mathiesen & P. Burgess (toim.) (2009). *ÉALAT. Reindeer Herders' Voice: Reindeer Herding, Traditional Knowledge and Adaptation to Climate Change and Loss of Grazing Land*. 131 s. <http://library.arcticportal.org/524/1/EALAT_Reindeer_Herders_Voice_Book_Full_Web_version.pdf>
- Out of Eden Walk (2019). National Geographic. <<https://www.nationalgeographic.org/projects/out-of-eden-walk/#section-5>>
- Paasi, A. (1983). *Maantieteen subjekti? Tie humanistisen ja behavioraalisen maantieteen nykitematiikkaan*. Joensuun korkeakoulu. Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja. 531 s.
- Paasi, A. (1986). *Neljä maakuntaa. Maantieteellinen tutkimus aluetietoisuuden kehitymisestä*. Akateeminen väitöskirja. Joensuun yliopisto, Joensuu. 345 s.
- Paasi, A. (1988). Suomen Lapin muodostuminen maakunnaksi ja sen nykyinen identiteetti. *Teoksessa* Lotvonen, E. (toim.): *Lapin tutkimusseuran vuosikirja XXIX*, 4–12. Lapin tutkimusseura, Rovaniemi. 76 s.
- Perttula, M. (2006). *Suomen kansallispuistojärjestelmän kehittyminen 1960- ja 1990-luvuilla ja U.S. National Park Servicen vaikutukset puistojen hoitoon*. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 155. 64 s.
- Perttula, J. (2010). Eksistentiaalisen elämyspedagogiikan luonto ja teot. *Teoksessa* Lomaa, T. & S. J. A. Karppinen (toim.): *Seikkaillen elämyksiä II*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 58–81. 216 s.

- Potinkara, N. (2012). Pohjoisen jalot villit? Alkuperäiskansan maa- ja luontosuhde etnopolitiisessa keskustelussa. *Teoksessa* Kallinen, T., A. Nygren & T. Tammisto (toim.): *Ympäristö ja kulttuuri. Sosiaalitieteiden laitoksenjulkaisuja 2012: 11*. 281–302. Unigrafia, Helsinki. 470 s.
- Price, P. L. (2013). Place. *Teoksessa* Johnson, N. C., R. H. Schein & J. Winders (toim.): *The Wiley-Blackwell Companion to Cultural Geography*. 118–129. Wiley-Blackwell, Chichester, West Sussex. 554 s.
- Puhakka, R., K. Pitkänen & P. Siikamäki (2017). The health and well-being impacts of protected areas in Finland. *Journal of Sustainable Tourism*, 25: 12.
- Raatikainen, P. (2004). Ihmistieteet ja filosofia. Gaudeamus, Helsinki. 175 s.
- Raivo, P. J. (1996). Maiseman kulttuurinen transformaatio. Ortodoksinen kirkko suomalaisessa kulttuurimaisemassa. *Nordia Geographical Publications* 25: 1. 370 s.
- Raivo, P. J. (1997). Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä? *Teoksessa* Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (toim.): *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. 193–209. Vastapaino, Tampere. 285 s.
- Raivo, P. J. (1999). Maisema: Näkymä, alue ja tapa nähdä. *Teoksessa* Karjalainen, P. T. & P. J. Raivo (toim.): *Maantieteen maisemia: Johdatus kulttuuri-maantieteelliseen maisematutkimukseen*. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen opetusmoniste, no. 27. 42 s.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. Pion, Lontoo. 174 s.
- Reinilä, E. (2010). *Kirjoituksia itselle: terapeutinen päiväkirjaprosessi*. Kirja kerrallaan, Helsinki. 92 s.
- Ridanpää, J. (2005). *Kuvitteellinen Pohjoinen: Maantiede, Kirjallisuus ja Postkolonialinen Kritiikki*. Akateeminen väitöskirja. *Nordia Geographical Publications*, 34:2. 337 s.
- Ridanpää, J. (2010). A masculinist northern wilderness and the emancipatory potential of literary irony. *Gender, Place and Culture*, 17: 3, 319–335.
- Rose, G. (2012). *Visual Methodologies*. 3. painos. Sage, London. 386 s.
- Rytteri, T. (2005). Luontopolitiikan eturyhmät: kamppailu luonnon tilasta Ylä-Lapissa. *Teoksessa* Lehtinen, A. A. (toim.): *Maantiede, tila ja luontopolitiikka: Johdatus yhteiskunnalliseen ympäristötutkimukseen*. 66–77. University Press, Joensuu. 309 s.

- Saarinen, J. (1998). The social construction of tourism destination: the transformation process of Saariselkä resort in Finnish Lapland. *Teoksessa* Ringer, G. (toim.): *Destinations: Cultural Landscapes of Tourism*. 154–173. Routledge, London. 196 s.
- Saarinen, J. (1999). Erämaa muutoksessa. *Teoksessa* Saarinen J. (toim.): *Erämaan arvot: retkiä monimuotoisiin erämaihin*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 733: 77–93. Rovaniemen tutkimusasema. 126 s.
- Saarinen, J. (2002a). Johdanto: erämaan kulttuurihistoria, monimuotoisuus ja paikallinen arki hallinnan ja tutkimuksen kohteena. *Teoksessa* Saarinen, J. (toim.): *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: 5–9. 160 s.
- Saarinen, J. (2002b). Erämaan muuttuvat merkitykset: pohjoisen luonnon traditionaalinen käyttö, moderni suojele ja turistinen tulevaisuus. *Alue ja Ympäristö* 31: 2, 25–36.
- Saarinen, J. (2005). Tourism in the northern wilderness: wilderness discourses and the development of nature-based tourism in Northern Finland. *Teoksessa* Hall, C. M. ja S. Boyd (toim.): *Nature-based Tourism in Peripheral Areas: Development or Disaster?* 36–49. Channel View Publications, Clevedon. 281 s.
- Saarinen, J. (2014). Tourism and tourists in nature, national parks, and wilderness. *Teoksessa* Hall, C. M., A. A. Lew & A. M. Williams (toim.): *The Wiley Blackwell Companion to Tourism*. 705–719. John Wiley & Sons, Chichester, West Sussex. E-kirja. 900 s.
- Sæþórsdóttir, A. D. & J. Saarinen (2016) Changing ideas about natural resources: tourists' perspectives on the wilderness and power production in Iceland. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 16: 4, 404–421.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Routledge & Kegan Paul, London. 368 s.
- Saijets, J. (2018). Suullinen tieto. Puhelinkeskustelu 5.5.2018.
- Salminen, P. (2002). Ympäristöministeriön rooli erämaiden hoidossa. *Teoksessa* Saarinen, J. (toim.): *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: 11–12. 160 s.
- Sarek National Park (2010). The Hiking Life. Tips, tales and trip report. <<https://www.thehikinglife.com/2010/10/sarek-national-park-sweden-2009/>>

- Sauer, C. O. (1963). The morphology of landscape. *Teoksessa* Leighley J. (toim.) (1974): *Land and Life: A Selection from the Writings of Carl Ortwin Sauer*. University of California Press, Berkeley. 435 s.
- Sauer, C. O. (1996). The morphology of Landscape. *Teoksessa* Agnew, J., D. N. Livingstone & A. Rogers (toim.): *Human Geography: An Essential Anthology*. 296–315. Blackwell, Oxford. 696 s.
- Seamon, D. (1980). Body-subject, time-space routines and place-ballets. *Teoksessa* Buttner, A. & D. Seamon (toim.): *The Human Experience of Space and Place*. 148–165. Routledge, London. 204 s.
- Schanche, A. (2002). Meahcci, den samiske utmarka. *Teoksessa* Andersen, S. (toim.): *Samiske landskap og Agenda 21: Kultur, næring, miljøvern og demokrati. Dieđut*. 1: 2002. 156–170. Sámi Instituhtta, Kautokeino. 224 s.
- Syrjäläinen, E. (1994). Etnografinen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. *Teoksessa* Syrjälä, L., S. Ahonen, E. Syrjäläinen & S. Saari (toim.): *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. 68–112. Kirjayhtymä, Helsinki.
- The Wilderness Act (1964). <https://www.wilderness.net/NWPS/documents/publiclaws/PDF/The_Wilderness_Act.pdf>
- Thoreau, H. (1862) *Teoksessa* Envall, M. (suom. 2013). *Kävelemisen taito*. Basam Books cop., Helsinki. 77 s.
- Tiitta, A. (2011). *Sinisten maisemien mies: J. G. Granön tutkijan tie 1882–1956*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 541 s.
- Thrift, N. (2008). *Non-Representational Theory. Space, Politics, Affect*. Routledge, New York. 325 s.
- Tommola, P. (2006). Erämaassa vai sivistyksen laidalla? Melojien luontokokemuksia Koloveden ja Linnansaaren kansallispuistoissa. Pro gradu. Joensuun yliopisto. 101 s.
- Tuan, Y-F. (1974). *Topophilia. A study of environmental perception, attitudes, and values*. Pentice-Hall, New Jersey. 260 s.
- Tuan, Y-F. (1975). Place: An Experiential Perspective. *Geographical Review* 65: 2, 151–165.
- Tuan, Y-F. (1977). *Space and Place: The Perspective of Experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis. 235 s.
- Tuan, Y-F. (1991). Language and the making of place: A narrative-descriptive approach. *Annals of the American Geographers* 81: 4, 684–696.

- Tuomi, J. & A. Sarajärvi (2018). Laadullinen tutkimus. Tammi, Helsinki. E-kirja. 156 s.
- Valkonen, J. (2002). Erämaa, paikallisuus ja hallinta. *Teoksessa* Saarinen, J. (toim.): *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: 43–55. 160 s.
- Valkonen, J. (2003). *Lapin luontopolitiikka: Analyysi vuosien 1946–2000 julkisesta keskustelusta*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino, Tampere. 240 s.
- Vannini, P. (toim.) (2009). *The Cultures of Alternative Mobilities: Routes Less Travelled*. Ashgate, Farnham. 300 s.
- Vannini, P. (2015). Nonrepresentational ethnography: new ways of animating life worlds. *Cultural geographies* 22: 2, 317–327.
- Vannini, P. & A. Vannini (2016). *Wilderness*. Routledge, London. 252 s.
- Veijola, P. (2002). Metsähallituksen kokemuksia erämaa-alueiden hoidosta ja suunnittelusta. *Teoksessa* Saarinen, J. (toim.): *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: 13–20. 160 s.
- Vilka, L. (2002). Lapin erämaat ympäristöfilosofin silmin. *Teoksessa* Saarinen J. (toim.): *Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena*. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827: 69–85. 160 s.
- Virtanen, J. (2006). Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana. *Teoksessa* Metsämuuronen, J. (toim.): *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. 149–213. Gummerus, Jyväskylä. 750 s.
- Vuoristo, K-V. (2007). Missä pitkospuut päättyvät, Retkielämyksiä erämaassa. Gummerus, Jyväskylä. 320 s.
- Voionmaa, V. (1947). *Hämäläinen eräkausi*. WSOY, Porvoo. 537 s.
- Wall-Reinius, S. (2012). Wilderness and culture: tourist views and experiences in the Laponian world heritage area. *Society and Natural Resources*, 25: 7, 621– 632.
- Watson, J., D. Shanahan, M. Di Marco, J. Allan, W. F. Laurance, E. Sanderson, B. Mackey & O. Venter (2016). Catastrophic declines in wilderness areas undermine global environment targets. *Current Biology* 26: 21, 2929–2934.

- Weatherby, T. G. & E. S. Vidon (2018). Delegitimizing wilderness as the man cave: The role of social media in female wilderness empowerment. *Tourist Studies* 18: 3, 331–352.
- Wetherell, M. & J. Potter (1992). *Mapping the Language of Racism: Discourse and the Legitimation of Exploitation*. Harvester Wheatsheaf, New York. 246 s.
- Wilderness Tour (2019). Visit Finland. <<https://www.visitfinland.com/mystay/product/wilderness-tour/42904/>>
- World Wilderness Congress (2019). Wild Foundation. <<https://www.wild.org/wild-congress/>>
- Wylie, J. (2005). A single day's walking: narrating self and landscape on the South West Coast Path. *Transaction of the Institute of British Geographers*, 30: 2, 34–247.
- Wylie, J. (2007). *Landscape*. Routledge, Lontoo ja New York. 246 s.
- Wylie, J. (2015). Poststructuralist approaches: deconstruction and discourse analysis. Teoksessa Aitken, S. C. & G. Valentine (toim.): *Approaches to Human Geography: Philosophies, Theories, People and Practice*. 373–383. Sage, London. 446 s.
- Zimmerbauer, K. (2008). *Alueellinen imago ja identiteetti liikkeessä*. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. 76 s.

12 LIITTEET

LIITE 1: Päiväkirjan kirjoittamisen ohjeet vaeltajille

ELETYN ERÄMAAN TARINA

Ohjeita päiväkirjan kirjoittamiseen

Hei Vaeltaja,

Suurkiitos mielenkiinnostasi tutkimustani kohtaan ja halukkuudestasi osallistua sen tekemiseen!

Tutkimuksen aineisto kerätään ensisijaisesti päiväkirjamerkintöjen muodossa sekä mahdollisesti muutamalla ennalta sopimattomalla haastattelulla erämaassa. Päiväkirjojen kirjoittamista varten toimitan jokaiselle osallistujalle A5-kokoisen vihkon sekä palautuskuoren postimerkkeineen. Vihko tulee palauttaa minulle päiväkirjan kirjoittamisen jälkeen.

Tässä kirjeessä on päiväkirjan kirjoittamiseen suuntaa antavat ohjeet, mutta tavoitteena on saada mahdollisimman autenttisia ja rehellisiä tekstejä, joiden sisältöä ei ole liikaa ohjailtu.

Milloin ja miten kirjoitan päiväkirjaa?

Päiväkirja on avoin, mutta esittelen muutaman kysymyksen, joiden pohjalta päiväkirjaa voi kirjoittaa. Sisältö ei ole määrätty olemaan tietynlainen. Päiväkirjaa kirjoitetaan siis **vaelluksen aikana**. Vaeltaja kirjoittaa vaelluksen aikaisia havaintojaan ja kokemuksiaan päiväkirjatyyppisesti vähintään kolme päivää kestävältä vaellukselta. Vaellus tulee tapahtua kevään tai kesän 2018 aikana jollakin **Suomen erämaa-alueella** tai **muualla Pohjoismaassa erämaan kaltaisella alueella**.

Päiväkirjassa voit vastata päivittäin esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin:

1. Missä ja miten vaelsit tänään?
2. Millaisia asioita teit päivän aikana?
3. Mihin kiinnitit tänään huomiota?
4. Millaisia tunteita koit päivän aikana?

Vastaathan myös päiväkirjan alussa kysyttyihin tietoihin.

Päiväkirjat palautetaan minulle **12.8.2018 (tai erikseen sovittu ajankohta) mennessä palautuskuoreessa**.

Ystävällisin vaellusterveisin,

Salla Sievälä salla.sievala@gmail.com

LIITE 2: Valokuvateemahaastattelun runko

Taustatiedot

Kuka olet?

Miksi menet erämaahan? (Odotukset erämaavaellukselle)

Kuwaile erämaata muutamalla sanalla, yleisesti.

Valokuvat

1. Kerro kuvan sisällöstä. (Miksi juuri tämä kuva, miksi otit tästä kuvan?)

2. Millainen hetki kuvan ottamiseen liittyy? Millaisia tunteita hetkeen sisältyi?
(Mitä kuvan ympärillä on?)
3. Onko kuvassa mielestäsi erämaata? Millä perusteella?

Muita kysymyksiä:

- Mitä vaellukselta jäi erityisesti mieleen?
- Oliko vaelluksella jokin kokemus tai hetki, joka oli sinulle erityisen tärkeä?
- Mitkä tekijät häiritsevät erämaakokemustasi?